KD 5-6

ČASOPIS ZA
KNJIŽEVNOST
UMJETNOST
KULTURU

ZAGREB 2024.
ISSN 0453 - 1116

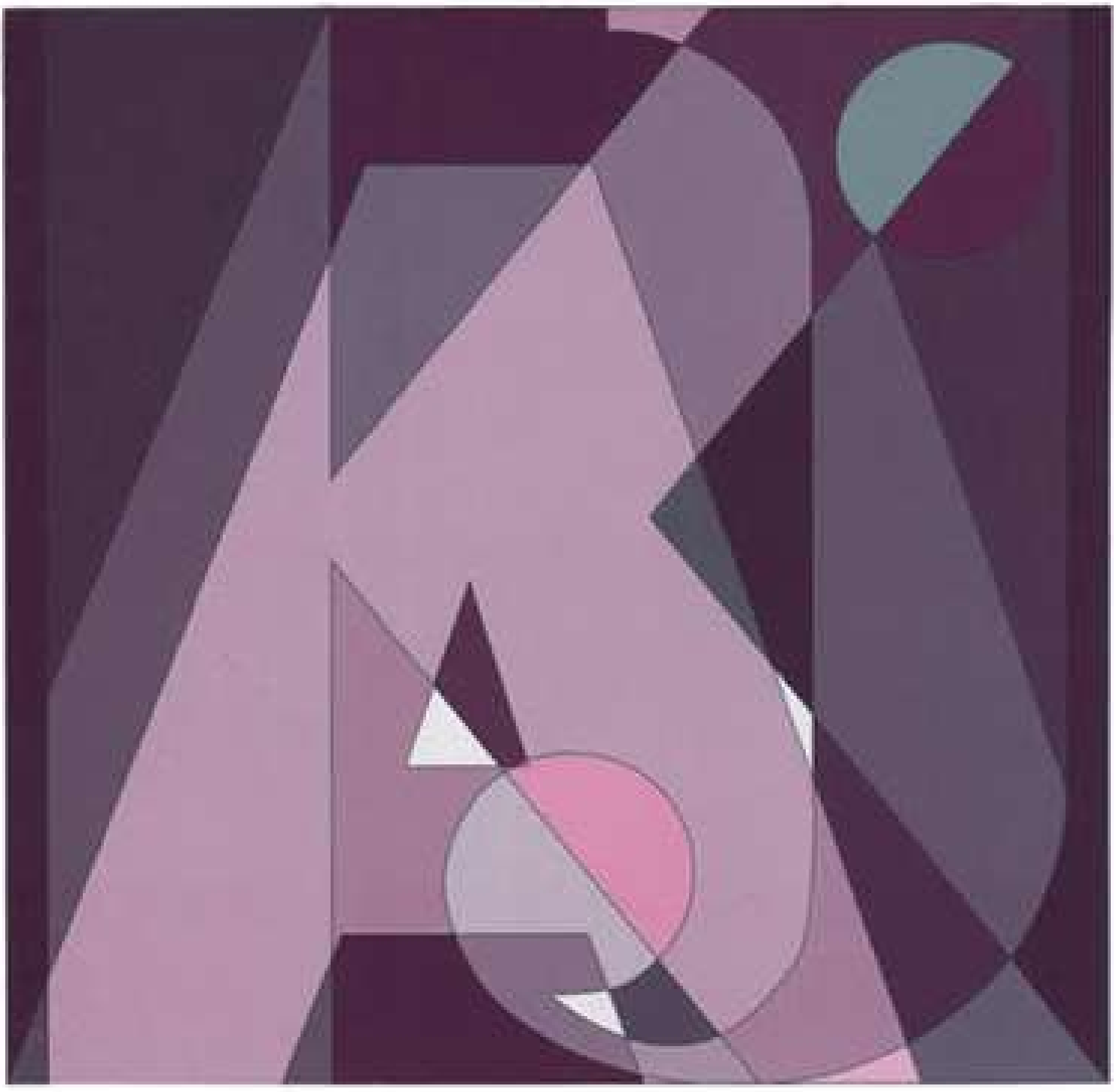

Kazalo

SUVREMENA KAJKAVSKA KNJIŽEVNOST
Kajkavski pjesnici †Luku Paljetku
(Božica Jelušić, Emilija Kovač, Željko Bajza, Željka Cvetković, Katarina Zadrija, Stanislav Petrović, Božica Pažur, Ljubica Ribić) 3
Božica Pažur: Kajkavski dijalog s Domjanićem 10
†Luko Paljetak: Kajkavske pjesme Dragutinu Domjaniću *(Izbor)* 15
Mirjana Mikulec: Cieli nuovi kajkavski sviet 20
Aleksandar Horvat: Vreme dežđa 27

*

JEZIČNICA KAJKAVIANA
Izbor s 19. natječaja za kajkavske i 12. natječaja za čakavske književne radove učenika srednjih škola RH 33

*

KNJIŽEVNO-JEZIČNE KORELACIJE
Marijan Varjačić: Glasi materinskog jezika *[The tones of a mother tongue]* 57

*

IZ HRVATSKE (STARO)KAJKAVSKE BAŠTINE
Karmen Levanić: Prikaz izdanja *Marijaterezijanski urbari Varaždinske i dijela Križevačke županije* kao izvora za proučavanje govornoga kajkavskog jezika *[Review of the publication Maria Theresa's urbarial regulation of Varaždin and a part of Križevci county as a source for the study of spoken Kajkavian language]* ... 65

*

19. natječaj za književni putopis i 21. za kratku kajkavsku prozu..... 76

*

USMENOKNJIŽEVNE KORELACIJE
Ivan Srša: Ftičeki se ženiju [*The Parliament of Fowls / Valentine's Day]* 77

*

21. natječaj za kajkavske i 14. za čakavske radove učenika srednjih škola RH..... 86

*

HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS
Željko Bajza: Na putu prema Sljemenu 87
Božidar Brezinščak Bagola: Ljubavni putopis 93
Lilijana Domić: Na grobu posljednje bosanske kraljice 98
Marija Drobnjak Posavec: Toplice i dvorci 105
Rajko Fureš: Prvi put pri Majčice Trsatske! 109
Đurđa Lovrenčić: Marija Bistrica 113
Franjo Oreški: Mana i ja v jutarnjem špancerajo 115
Slavica Sarkotić: Krk, Porat, cvrčci, kolovoz 118
Spomenka Štimec: Havana u geografiji uspomena 122
Mali putopis – radovi učenica Osnovne škole Franje Horvata Kiša, Lobor
(Magdalena Bašak, Lucija Haban, Danijela Smetiško, Marta Đurinec,

Gabriela Gočen, Hana Plancutić) 128

*

OSVRTI, PRIKAZI
Kmukač ili kako je Katarina Zadrija svoj kajkavski uzvisila žabljom perspektivom *(Božica Brkan)* 133
Časopis *Moslavačko zrcalo* ponovno poslije 2017. godine! *(Božica Brkan)* 134
Podsjetnik na kajkavskog pjesnika iz *Bijele Moslavine* / Željko Stubičan: *Zvirišća (Đuro Vidmarović)* 136
Uz 44. Smotru dječjega kajkavskoga pjesništva „Dragutin Domjanić" u Sv. Ivanu Zelini, 2024. *(B. P.)* 137
Vita brevis i ostalo! *(Ivo Kalinski)* 138

*

Suradnici u ovom dvobroju 139

Naslovnica:
Frane Paro

Poštovani čitatelji, pretplatnici i suradnici!

I u posljednjem dvobroju za 2024. Kaj slijedi svoj trajni koncept sadržajno-rubrične i metodološke raznolikosti u obradi sveukupnoga kajkavskoga konteksta kao temelja hrvatske kulture i znanosti. Okosnicu Kaja 5-6 (2024) tvore i podupiru funkcionalno-stilske moći kajkavštine u postmodernoj književnoj, ali i jezično-povijesnoj realizaciji: bilo da je riječ o kajkavštini kao predlošku filozofijskih razmatranja (M. Varjačić), ili mogućem sinteznom kajkavskom kreativnom konceptu (†Luko Paljetak u kajkavskim pjesmama D. Domjaniću), bilo da je riječ o kajkavskoj arhivskoj građi (K. Levanić). Materinski kajkavski jezik polazište je i rezultat raznolikosti svih sedam rubrika – od posvetnih kajkavskih pjesama Luku Paljetku (u povodu njegovih posvetnih Domjaniću) do recentnih poetskih i proznih ostvaraja (M. Mikulec, A. Horvat), ali i svjetskih tradicijskih korelacija „ptičje svadbe"/Sabora ptica s onim domaćim običajnim (I. Srša, Ftičeki se ženiju). Potvrđuju to znanstveno kategorizirani radovi, ali i programi Kajkavskoga spravišča u širem, kaj-ča-što kulturološkom povezivanju (srednjoškolski radovi unutar Jezičnice kajkaviane, Hrvatski književni putopis). Sedam rubrika ovoga Kaja ispisao je 51 suradnik, među kojima 26-ero srednjoškolaca, pa i osnovnoškolaca..

Poštovani čitatelji i suradnici, vjerujemo kako ćete pretplatom na Kaj i u 2025. – u 58. godištu redovitog izlaženja – podržati njegov kulturološki opstanak. Uplatnicu s neizmijenjenim iznosom godišnje pretplate (13,27 €) bit ćemo Vam slobodni poslati zasebnom poštom.

Želimo Vam sretnu i uspješnu 2025. godinu! („Anda vu morje vre vekivečno/Jedno nam leto kapnulo srečno")! (B. P./ Uredništvo)

KAJKAVSKI PJESNICI †LUKU PALJETKU *

Božica Jelušić, Đurđevec

PODRAVSKO PISMO GOSPARU LUKI

V Podravini bil bi Luka i Lukina,
Kajti pri nas krepke ljude zdižu.
Prge, žganje, kruhek i slanina,
Našli bi se, kda nam dojdeš v hižu.

Mi bi tebe za pajdaša zeli,
Ne bi slušal ni reči fkanjive.
Vse bi imal kaj srce zaželi:
V našem kraju mirni ljudi žive.

V protuletje k Dravi, v jesen v gorje,
Z nama leti ftica zlatoperna.
Gdi Panonsko zaspalo je morje,
Ja sem tvoja pajdašica verna.

* Donosimo mali izbor kajkavskih posvetnih pjesama suvremenih autora književnom klasiku, akademiku **†Luku Paljetku** (Dubrovnik, 19. kolovoza 1943. – 12. svibnja 2024.), koji je svojim posljednjim djelom - veličanstvenom i ljepotnom knjigom KAJKAVSKE PJESME Dragutinu Domjaniću, s crtežima Ivana Lovrenčića – odao počast višestoljetnoj kajkavskoj književnosti i polivalentnosti hrvatskoga jezika. To je raritetno monografsko književno-likovno izdanje, netom pred samu pjesnikovu smrt, objavljeno u nakladi Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 2024. (Biblioteka Trilix, knj. 5, urednik – Božo Biškupić, predgovor – Krešimir Nemec, pogovor – Božica Pažur). Dvadeset kajkavskih pjesama Luka Paljetka Domjaniću najnoviji je, pritom najoriginalniji, književni prinos otkrivanju, još uvijek intrigantnog, književnika i kulturnog značajnika iz razdoblja moderne Dragutina Domjanića, autora prve objavljene kajkavske zbirke u 20. stoljeću (Kipci i popevke, 1917.). Ovim prilogom kajkavski pjesnici i pjesnikinje odaju počast †Luku Paljetku; ujedno i počast Dragutinu Domjaniću – **uoči 150. obljetnice rođenja** (Krči, kraj Adamovca, 12. 09. 1875. – Zagreb, 7. 06. 1933.). (B. Pažur)

Naš svet tanca, steklo farba, čepla*,
Jedni čmrže, a drugi su gazde.
Jednoga je bura stepla z hruške,
A drugi su znuknuli spod brazde.

Kaj da velim? Bil bi naš domači,
Tam pri strmcu, na šumskoj adresi.
Z nami delal na nebeskoj plači:
Nekak mi se vidi da i jesi
(2024.)

čeplati - rezbariti, kipariti

Emilija Kovač, *Čakovec*

DA SMO MIDVA DREVO
(Luko Paljetak, Stablo sam, dođi, ako nisi ptica / postani)

Brez čvrčki i ftic ne vnidi v moje drevo:
tu sem v korenini, vu čisti jednini
i svojem svetem ništ.

Da takov deš (mej takvi), ja donesem reči
na atlasu kože, na surjanski svili,
jeno kajopisno trdo črčkarinje, grudnato, pikeče
(ga čutiš pomalem, pomalem i znaš),

a ti pusti ftice v lepečoče listje moje hiže-dreva
škropni z kapljom vode
kaj se zove morje rudasto svržje.

Cvetje ne kupuj: naberi popajdoč
nešternega čvrčka, kakvu malu ftičku ali
(največ) dve:

da deš vu moje drevo, s čvrčki v požiraku,
s peroti-rukaj, nam skup i sakem za se
ništ drugo na trê.

***Željko Bajza**, Zagreb*

POZIV KNIGOPISCA (Gosparu Luki Paljetku)

Gda javi se cinkuš i prejdeme zemaljski prag otprhnuli bume k angjelima, vu
večnost.
Toplina nam dohaja z medzvezdaneh prostorov.
Granice vesmira su dalke postavlene.
Drama čuči vu nami, vu kružnemu delovanju galaksije.
Vsem krščanskem putnikem, vu nebesku domovinu putujučem,
knigu, živu hižicu duše svoje za navek si podaril da predragem dušam
obadvojega spola
i pu tvoje smrti uvak obilneše dojti pomoreš z pesmu i prozu.
Želeči da vezda i potlam na mnoge let, na meste tebe zakopanuga i z rodnu
grudu sjedinjenuga, buju ostale iste knige, ampak da bolje velim, dragi
knigoznanci
ki se budu dostojali vu nje pugledati i pouke izvleči iz tvega humora, ironije,
kritike…
Knige ti na sake dobre marlive navučaju na poziv knigopisca sem hasnovitu,
poleg sadašnjega guvoriti načina rezdelana i miševi i mačke naglavačke nas
moreju spasiti.
Greh dela on teri nema mogučstve spuznuvanja, a bormeš ti greha delal nisi.
Pragmatika ne brine za lepotu svileneh polja.
Nije bila prav zima da se srakoper od nje skriva, nit cifrasta jesen kad spreždi.
Nadanjima nisi rekel zbogem, ti koji se čobil i tarantekal nigdar nisi,
ti koji đumbusa volel nisi.
Mi sme vsi izdanek ove zemlje, kak trava, kak bilje.
Oni teri nesu čuli pesmu težakov ne znaju kaj je te iskona glas.
Ni jen vremeplov neje bezazlen.
"Posel apostolski" vu navuku krščanskem ti si delal,
nalik sergenautu posle mnogeh kapitulacij.

***Željka Cvetković**, Mala Mlaka*

V NASMEJOANE VEČNOSTI

Mi jeni drugem delimu svoju ljubav prema kaju,
ze sakem dihanjem i vu čas zgotovljenem stihom.
I ovaj muoj spleteni, posvečeni kaja gral ide k Vam,

čez guste roje Mliečne steze, na vanjkuš Vaš i njihov.

To je taj svietli gral kaj se saki doan i nuoč puni v duše:
v njegve sredine se bleska feniks i zepira vužgana krila,
da more odleteti k Vam i svem onem milem i droagem
terem je kajkavska rieč odnaviek svetinja i molitva bila.

Počivajte si, gospar Luko, vu te žoarke privrženosti kaju –
i tu, med turopuoljskemi kurijami i dubrovačkemi zidi,
(pod murvami, drienki, lovori, smokvami i maslinami),
i tam, v nasmejoane večnosti kaj sve razme, znoa i vidi.

***Katarina Zadrija**, Vrbovec*

KAJKAVSKOMU GOSPARU

Stiha se otšetal stari gospar
gde jošče živ nište nie bil,
k pajdašu kojega je po
pesma same znal.

Ljieta ga nisu šparale.
F truc njim meglene jeseni i hude zime
na rekljecu je droptine sounca
k nam, na sever nosil.

Vu njegvem muzičkem vuhu
kakti trubadurska balada
z dubrovački skalin
i naš kaj je zvonel.
Vu misli mu se gnjezdil
stari domotužec, fiškal,
koji z svetem Petrem
na rajski vrati parnice vodi.

Kak da se pripravlja
na zanji taj pout,
fiškalu je verze pisal,
morti pante podmažu

gda mu svetec vrata otvore.

Dragi naš stari gospar
tam gore si z Dragecem
bilikuma spi, pobratimite se
baš onak kak si same ti
bratimiti znal horvacki sever i jug.

28. 09. 2024.

Stanislav Petrović, *Čakovec*

TULKO OD MENE

em si nie nikam odišel
tu si med nami kak si i bil
i ti i tie i of i on...

bože kaj ga jih več tam

kaj reči
tuo kam putujemo
najdukše bumo baš tam

ali to kaj si tu ostavil
pozabil nebu nišče nigdar

niti zbrisal

kajti zapisana rieč nie
zahičena
nek zapičena vu se nas

samo se rijetko čuje

al za tuo nieso cajti krivi
nek mi živi

tulko od mene
ernesti luke i si...

stankač

Božica Pažur, Zagreb

VU PREŠENCIJE ZA *SNIJEG*
Luka Paljetka *

Zemlja se rezdelila na ledinu i sen
Z ledine otide živinska tenja
i čoviečja vu zežgani prah

Čez laket stolietja spuščaju se rieči
/Oblak pada
na bijela stada njegovih rečenica/:
Na blage živuče njegvih izvustja
vu beline oblak opada

/Zemlja se podijelila na ledinu i sjen/
z ledine otide bieli strah…
grobeka si dielam
rezbantrale me vrieme
vremenito
i plave senice, čkomeč, rezgrieblju ga kakti snieg
omataju nas biela morja
ideme/ stojime/ načakuvame
podiveli nemaki vu sniegu
a z Gazofilacija glas: *z-vremenom svojem hodi*

Vuz laket stolietja othajaju rieči znamenujuče

Mešter je reskril snieg /Snieg je reskril Meštra

(Iz bibliofilske likovno-pjesničke mape „List je čovjek koji leti zrakom: Hommage Luku Paljetku"; Edition Biškupić, Zagreb, MMXXIV)

* *Snijeg* - pjesma iz zbirke L. Paljetka *Nagazni soneti,* Mala knjižnica DHK, 2013.

Ljubica Ribić, *Varaždin*

OREHNJAČA OD RIEČI

Kak da zvliečem prave rieči
polek tvojih štere zveniju
kak praporci vu zimi
kak popevka vu megli

Ti si se vupal hapiti korenja
i z trde ilovače zvlieči ploda
Trdi oreh posaditi
i mefku orehnjaču z riečima zasladiti

Kak da zvliečem prave rieči
kad su mi oči još sozne
Još te ima tak puno tu
vu srcu vu pesmi vu meni

I rieči su trde kak je
trdi kamen na Stradunu
i škrto zviru kak kapara
z zidina dubrovačkih

Kak da zvliečem prave rieči
i mefku orehnjaču z njimi zasladim
kad još te ima tak puno tu
vu srcu vu pesmi vu meni

(Mom učitelju, prijatelju, gosparu Luku Paljetku)

KAJKAVSKI DIJALOG S DOMJANIĆEM
Luko Paljetak: KAJKAVSKE PJESME Dragutinu Domjaniću, s crtežima Ivana Lovrenčića

Božica Pažur, Zagreb

Dvadeset kajkavskih pjesama Luka Paljetka Dragutinu Domjaniću[1] – s neodoljivim prizivom na arhetipiju simbolske, upravo božanske snage broja „dvadeset", „koji predočuje i čovjeka i prvobitno Jedinstvo"[2] - tih dvadeset pjesama nadilazi uobičajenu književno-posvetnu gestu. Povedimo se i dalje mitskom kodifikacijom broja dvadeset u Rječniku simbola u tumačenju „savršenstva čovjeka" i „cjelovitosti": dvadeset prstiju „čini cjelinu"; „Maja Kiche u brojenju umjesto dvadeset kažu i *čovjek*"; Indijanci Hopi daju ime djetetu tek dvadesetog dana po rođenju …

I u ovom slučaju posveta je *posvećenje* – u skladu s konceptom Luka Paljetka spram vertikale književne tradicije, raskoši njezinih, uvjetno zvanih, klasičnih formi, u virtuoznosti vlastita umjetničkog, versifikacijskog umijeća. Uostalom, i u skladu s uvijek novim recepcijskim očekivanjima spram samog Autora, u čijem je sustvaralačkom književnom odgovoru nedostajao još samo taj dostojanstveni kajkavski odvjetak. Paljetkova posvetnost, u skladu je, rekli bismo, i s kritičarski uočenom osobitosti cjelokupna njegovog pjesništva koja u tematskom/sadržajnom sloju „implicira enciklopedijski projekt"[3] (da „predmet njegova pjesništva bude *sve*").

Opredjeljenjem za stilogeni (domjanićevski) kajkavski jezik u čast Domjaniću, naklon je to polivalentnosti („zlatnoj formuli") hrvatskoga jezika kojim Luko Paljetak zaokružuje svoj nemjerljiv i poetički nesvodljiv pjesnički univerzum.

Dvadeset kajkavskih pjesama Domjaniću, autoru prve objavljene kajkavske zbirke u 20. stoljeću (*Kipci i popevke,* 1917.), priklon je Paljetkov uz obraze cijeloga jednog stoljeća – od modernizma do neomodernizma – s poetičkom dominantom vlastite postmoderne.

Kajkavskih *dvadeset* Domjaniću najnoviji je, pritom najoriginalniji, književni prinos *otkrivanju*, još uvijek intrigantnog, književnika i kulturnog značajnika iz razdoblja moderne Dragutina Domjanića (12. 09. 1875. – 7. 06. 1933.), autora

[1] Nakladnik – Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, biblioteka Trilix, knj. 5, urednik – Božo Biškupić; predgovor – Krešimir Nemec, pogovor – Božica Pažur, Zagreb, 2024.

[2] Chevalier, Jean – Gheerbrant, Alain. Rječnik simbola, treće prošireno izdanje, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1989., str. 139

[3] Milanja, Cvjetko. Luko Paljetak (1943.) : Od manirizma do neomanirizma. Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000. Altagama, Zagreb, 2003., str. 330-347.

raznorodnih djela: od poezije kajkavske i štokavske, kajkavskih prijevoda s provansalskoga (među ostalim, pjesničkih prijevoda J. W. Goethea, H. Heinea, P. Verlainea, C. Baudelairea, S. Mallarméa, te proze M. Gorkog i L. N. Tolstoja), kajkavskog igrokaza za djecu, razmišljanja i zapisa... Prisjetimo se samo nekih dosadašnjih – otkrivalačkih – objavljivanja: *Dragutin Domjanić: Razmišljanja i zapisi* (1996.), *Nepoznati Domjanić : Dnevnik Drage Čepulića o pjesniku Domjaniću* (1998.); časopis *Kaj* objavio je nepoznatu Domjanićevu pjesmu *Noć* (br. 4-5, 1995.), a kasnije kajkavske pjesme iz rukopisne zbirke, od kojih devet nije objavljeno prije (br. 3, 2008.); Alojz Jembrih takoreći nedavno, 2019., objavio je monografiju *Dragutin Domjanić u novom svjetlu,* … itd.[4]

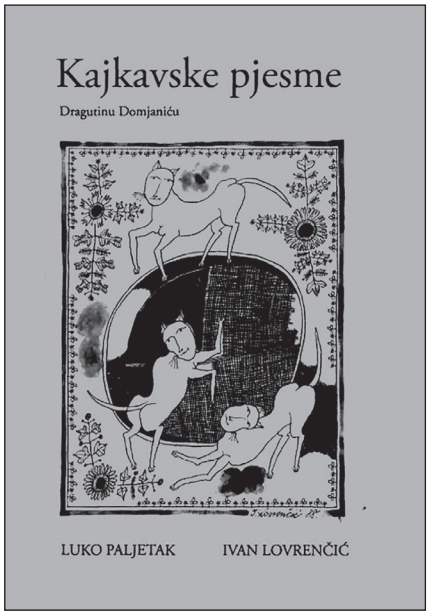

Naslovnica monografije „Kajkavske pjesme Dragutinu Domjaniću"; nakladnik – NSK u Zagrebu, Biblioteka Trilix, knj. 5, urednik – Božo Biškupić (izvor: kgz.hr)

Luko Paljetak kajkavski je obasjao djelo Dragutina Domjanića, i to zrcalom svoga prebogatog djela i „renesansne" biografije, raspona i raskoši jezičnog izbora (prisjetimo se njegovih *Pjesni na dubrovačku*), manirom vlastita neomodernizma.

Na primjer, naglašenoj Domjanićevoj *minulosti* Paljetkov je odgovor, također, u ideji *prolaznosti*, ideji „rekonstrukcije minuloga svijeta" (Milanja: 332) - u svojevrsnom „fenomenu starine"[5] – inače, prema teoretičarima, jednom od bitnih postulata postmoderne, a kreativno primjenjivom i u neusporedivu rasponu njegova pjesništva.

[4] Znanstvenu monografiju Poetika i jezik kajkavskih pjesama Dragutina Domjanića (Kajkavsko spravišče, Mala biblioteka „Ignac Kristijanović", knj. 21. Zagreb, 1988.) objavio je Ivo Kalinski, koji je također priredio i uredio sljedeće dvije spomenute knjige: Dragutin Domjanić : Razmišljanja i zapisi/Nepoznati Domjanić/, Narodno sveučilište Zelina, Mala biblioteka „Dragutin Domjanić", knj. 11 – Kajkavsko spravišče, Zagreb, 1996.; Nepoznati Domjanić : Dnevnik Drage Čepulića o pjesniku Domjaniću, POU Sveti Ivan Zelina, Mala biblioteka „Dragutin Domjanić", knj. 21., Sv. Ivan Zelina, 1998.; sunakladnici monografije Alojza Jembriha: POU Sveti Ivan Zelina, Mala biblioteka „Dragutin Domjanić", knj. 97. – Hrvatsko književno družtvo Sv. Jeronima u Zagrebu, Sv. Ivan Zelina – Zagreb, 2019.

[5] Welsch, Wolfgang. Postmoderna : Genealogija i značenje jednoga spornog pojma. (Vidi u knjizi: Postmoderna ili borba za budućnost; priredio Peter Kemper, August Cesarec, Zagreb, 1993.)

Svjetopogledno, sugovorništvom i prepoznavanjem Domjanićeva opusa i njegova književnopovijesnog značenja, Paljetak se u svijetu svojih kajkavskih *dvadeset* odlučio za *koncept ljubavi*, nedosegnute, distancirane, vječne. Pritom su najčešći leksemski „suputnici"/protagonisti ljubavne uskrate, diskretne čežnje, pa i krivnje, nedužnosti grijeha… upravo oni uzneseni, astralni: *zvezde, mesec, ajngeli, nebo, oblaki* („Na prstih zvezde zabadav su hodile z menom"); ali i antropomorfizirani floralni, fenomeni prirode *(klinček, gartlic, sneg, ciklame, rožica, megla, steza);* kao i zoomorfni „svjedoci" (*tičeki; ždrali, leni maček v travi*; ali i simbiozno: „ajngeli su se skrili/kak vrapci"). U tom su kontekstu i izravni sintagmatski, rečenični iskazi namjere, diskretne isprike, pa i snovitosti: „nekaj bi reči ti štel", „ni mi smeti", „ali nisem kriv", „senjal sem"; „vsaka me steza sama pela / kak mesečlivca do nje". Na razini slikovitosti, metaforike prevladavaju tamni tonovi, i to već u prvoj pjesmi Paljetkovog domjanićevskog ciklusa - „moje misli su črne, črne", te u drugima: „zaprti obloki dremljeju", „nebo je nisko, olovnato", ali i – „slaviček v meni popeva".

U jedinstvenom konceptu *dvadeset* kajkavskih „na domjanićevski", u kojima je Luko Paljetak uspio pribrati i naznačiti sve bitne kôte Domjanićeve poetike, osjećajnosti, ritmizacije i motivike, većinu njih, čak do četrnaest, mogli bismo podvesti pod ljubavno ozračje. Pa i u onim pejsažnim krokijima gdje na označiteljskoj ravni ljubav nije eksplicitna, na primjer, s obzirom na osporavateljski čin animalističnog subjekta („kos, stari fičfirič, / i kak da mi se ruga"). Rekli bismo kako je u velikoj većini pjesama, ritamski i rimarijski s(u)kladno Domjaniću, ispričana jedna „ljubavna priča", adoracija bez odgovora, s najčešćom pozicijom lirskoga subjekta „pod oblokom" („Pod tvojim stojim oblokom / zaprtim stojim čkomeč"), s dominantnom idejom nedosegnute ljubavi, ali – i naznačene njene mogućnosti, u jednom od završnih stihova („Mramorni Amor stišče krila mala (…) / samo je jena mu strela ostala /morti z nju tebe zgodi."). Diskretni spomen na domjanićevski rekvizitarij („markiza", „kavalir", „cipresa") - uz čitateljsku primisao na Domjanićeve „Figurice" - zatječemo baš u toj, 18. pjesmi *(Dvorec na bregu gore stoji).*

Valja primijetiti kako je simbolska realizacija Domjanićevih „ciklama" *(Ciklame, krvave ciklame)* i „metulov" u Luka Paljetka sasvim u drukčijem semantičkom polju.

U dvije pjesme (trećoj i desetoj) signantan je motiv Kristuša – i neimenovanoga („na križ raspet"; „Kruna od trna bode ti čelo") i imenovanoga: „Sam sem, z megle na raspotju / zide Kristuš raspet" *(Po cesti idem čez gustu meglu).*

U zaokruženosti kajkavskih *dvadeset* u nekim stihovima probija i svojevrsni *kapric,* „truc" („klinček dišeči tebi ne dam"; „ak nečeš ti, druga bu štela"), pogotovo u dvostihu: „Plakala buš se stara i sama, / vehla buš kak brez vode ciklama".

Ipak, nasuprot antropomorfiziranom krajobrazu, naoko bešćutnoj prirodi i pokojem ironičnom „sugovorniku", moguće je naći privremeno razrješenje od

ljubavi, utočište – u posljednja dva pjesmotvora - u simbolizaciji „zrcala" i „stare popevke", dijalogu sa samim sobom, identitetskoj naravi subjekta i teksta. Stoga se u dvije pjesme (šesnaestoj /*V opravu belu za venčanje* – i završnoj */Klet od starine počrnela*) provlači lajtmotiv „kleti" (inače u suvremenoj kajkavskoj lirici ideja „pajdašije") i vitalnost „stare popevke".

Ukratko, umjetnički čin počasti Luka Paljetka Dragutinu Domjaniću ni u kojem slučaju nije oponašateljski, već sustvarateljski, „gosparski" čin. Riječ je o originalnom pjesničkom konceptu zrcaljenja vlastita pjesničkog svijeta u novom jezičnom diskursu – kajkavskom.

***

Književni klasik akademik †**Luko Paljetak** kojemu odajemo počast - svojim posljednjim djelom - veličanstvenom i ljepotnom knjigom **KAJKAVSKE PJESME Dragutinu Domjaniću,** s crtežima **Ivana Lovrenčića** – odao je počast višestoljetnoj kajkavskoj književnosti. Posveta je to ravnopravnoj stilskoj funkcionalnosti kajkavskoga jezika u suvremenosti, ujedno i počast tronarječnom bogatstvu i kontinuitetu hrvatskoga jezika.

Rekli bismo kako je Paljetak kajkavski umjetnički areal višeput imao pri srcu i erudiciji: ne samo u prijašnjim (spomenutim) studijama o Domjaniću,[6] posvetnoj pjesmi Ivanu Rabuzinu (uz životnu 100-letnicu),[7] npr., nego i u prethodnoj, četvrtoj raritetnoj knjizi *Fran Galović: Z mojih bregov,* u istoj biblioteci Trilix Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu - kao što je i najnovija, peta. I to u lucidnom predgovoru uz crteže Ivana Lovrenčića, svjetskog slikara kajkavskoga podneblja, te „pristupima" prema „bliskosti po srodnosti zavičaja" uz svaku kajkavsku Galovićevu pjesmu iz ciklusa *Z mojih bregov*. Valja osobito zahvaliti uredniku Biblioteke gospodinu *mr. sc. Boži Biškupiću*, na ideji, motivaciji i pravodobnoj realizaciji pete knjige, „knjige za podragati" (prisno kajkavski rečeno), u ponovnoj sustvaralačkoj gesti Paljetak – Lovrenčić *(Kajkavske pjesme* D. Domjaniću). Zahvaliti valja na dičnoj nakladničkoj ulozi Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (nacionalnoj „knižnoj hiži") i njezinoj ravnateljici *dr. sc. Ivanki Stričević*, a posebno gospodinu *Davorinu Lovrenčiću* na sustavnoj afirmaciji i potpori čudesnom djelu Ivana Lovrenčića.

Ukratko, u kajkavskom dijalogu s Domjanićem, ali i identitetskom dijalogu subjekta i teksta, kad je mjesec „Rožnjak" za našega pjesnika (a teško nam je to

[6] Luko Paljetak, „Dragutin Domjanić, pjesnik 'sjećanja od nekad,". U: Hrvatske teme. Matica hrvatska, Dubrovnik, 1999., str. 245; Luko Paljetak, „Domjanić u suncu i senci". U: Komadanje Orfeja. Studije, drame, pjesme, ogledi. Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 169 [usp. ranije: Radovi. Filozofski fakultet — Zadar, 13 (1974–75.) 213–232]

[7] Luko Paljetak, Čarobnjak. U: Hommage à Rabuzin : U čast 100. obljetnice umjetnikova rođenja. Nakladnik – Kajkavsko spravišče, Zagreb, Biblioteka Artistica, knj. 3, sunakladnik – Grad Novi Marof; uredili Vladimir Crnković i Božica Pažur, Zagreb – Novi Marof, 2021.

izreći) poprimio novo sudbinsko značenje (i piše ga velikim slovom u pjesmi „Zrcalo visi na zidu“) - Luko Paljetak spojio je diskretni *ljubavopis* s kajkavskom arhetipijom „stare pesme/popevke“, s produbljenom arhetipijom „kleti“, „Kristuša“, te samosti, minulosti kao vječnosti.

U simbolizaciji broja dvadeset kakvu nam nudi Rječnik simbola – „savršenstvu čovjeka“ i „cjelovitosti“ (npr., dvadeset prstiju, četiri put po pet, kao četiri strane svijeta…) – †Luko Paljetak je u *kajkavskih dvadeset* na svom pjesničkom globusu zaokružio svoje pjesničke „strane Svijeta“, književni „jug“ i „sjeverozapad“, odredivši na njem (i sretno) kajkavsko mjesto.

(Iz pogovora B. Pažur knjizi *Kajkavske pjesme Dragutinu Domjaniću* i književnog oproštaja u NSK, 20. 05. 2024.)

KAJKAVSKE PJESME

Dragutinu Domjaniću

(Izbor)*

†Luko Paljetak

(19. kolovoza 1943. – 12. svibnja 2024.)

Nebo nad tvojom hižom je plavo

Nebo nad tvojom hižom je plavo,
lepšega neba ja ne znam,
vsaka me steza tam zmir vleče,
klinček dišeči tebi ne dam.

Snočka su zvezde na prstih hodile
z menom pod oblok tvoj, vse,
nekaj bi reči ti štel, ni mi smeti,
mesec zahaja, ti spiš vre.

Na prstih zvezde zabadav su z menom
hodile; jena po jena se vtrne,
plavo je nebo nad tvojom hižom
a moje misli su črne, črne.

* Izbor iz pjesničko-likovne monografije KAJKAVSKE PJESME Dragutinu Domjaniću, s crtežima Ivana Lovrenčića. Nakladnik - Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2024. (Biblioteka Trilix, knj. 5, urednik – Božo Biškupić, predgovor – Krešimir Nemec, pogovor – Božica Pažur). Objavljujemo dobrotom i dopuštenjem Nikole i Hane Paljetak, urednika mr. sc. Biškupića i Nakladnika (op. ur.).

Vse naše rane, suze krvave

Vse naše rane, suze krvave
Ti vidiš tu na križ raspet,
i moliš za nas, a kesno je, kesno,
hudoba vre vzela je ovaj naš svet.

Kruna od trna bode ti čelo,
sâm si na cesti kakti pes,
projdemo pokraj tebe nemo,
vsak vleče svoj skriti les.

Starica jena gdagdaj stane
i videči tvoj lik krvavi
prekriži se i kiticu cvetja
pred tvoje noge ranjene stavi.

Zaprti obloki dremljeju

Zaprti obloki dremljeju,
spiju tičeki vu vejah vsih,
šepet od nekud je čujti,
sneg škripi, ves kraj je tih.

Pod tvojim stojim oblokom
zaprtim, stojim čkomeč
i čakam da se zaplavi dan,
rad bi ti nekaj reč:

Senjal sem da buš moja,
moja za vse življenje
ali znam da to tak ne bu,
da su to prazne senje.

Dišiju ciklame, drobne ciklame

Dišiju ciklame, drobne ciklame,
i milo me pozdravljaju,
kak i ja tak i one su sâme,
da jesen prihaja javljaju.

Vse je nekak tužno, samo se vrapčeki
v živicah veseliju,
oblake sive veter nekam nese,
ždrali na jug se seliju.

Dišiju ciklame, skromne ciklame,
ljubica, znam da mi to ni smeti,
al daj mi bar vusnice moje na čas
na tvoje vusnice deti.

Ajngeleki, Božje stjuardese

Ajngeleki, Božje stjuardese,
nebom letiju na vse strane,
vsaki veliku korpu nese
i zbira naše grehe i mane.

Greha ja nemam, ajngeleki dragi,
jedino ak' je greh moj sad
ajngeleki, strašni i smrtni greh moj,
to da ju zmirom imam tak rad.

Ljubi, pa potlam delaj kaj hočeš,
negdo je muder vu Pismu rekel;
ak' to je greh moj, ajngeleki mili,
da ljubim ju, rad pem vu Pekel.

Teški oblaki nebo zastiraju

Teški oblaki nebo zastiraju,
ni več videti sunce zlato,
severni veter strusil je rožice,
nebo je nisko, olovnato.

Gda te podragam premišljavam
kak protuletje prihaja dišeče,
kak zvončeki beli z snega lučeju,
kak plavi metulj okoli trepeče.

Po cesti idem čez gustu meglu

Po cesti idem čez gustu meglu.
Kak idem? Kam? V klet!

Sâm sem, z megle na raspotju
zide Kristuš raspet.

Severni veter v lice me bije
i kak da čujem *Planctus Mariae*.

Letna noč po vedrem nebu

Letna noč po vedrem nebu
drobne zvezde sije,
pun mesec, kak bela gumbelium roža,
za oblake se skrije,

pak opet zide i srebreno velo
za vsaku brezu tke,
vsaka me steza sâma pela
kak mesečlivca do nje.

Gda se otreznim vidim da sâm
pod njenim oblokom stojim,
lukavi mesec z neba se smeje,
a ja samo čkomim.

Dvorec na bregu gore stoji

Dvorec na bregu gore stoji
pusto je vse i vlada mir,
markize nema, njen kavalir
vre zdavna tam pod cipresah spi.

Mramorni Amor stišče krila mala,
žalosni lik svoj gledi vu vodi,
samo je jena mu strela ostala,
morti z nju tebe zgodi.

Zrcalo visi na zidu

Zrcalo visi na zidu,
vuz njega stoji ormar,
gledim se, ne mrem veruvati
da sam vre tak star.

A kak je lepo bilo
gda bil je Rožnjak dišeč,
vsu noč je slaviček popeval,
zdaj ni ga čuti več.

Zrcalo visi na zidu,
veli: Pozabi vse,
dragi moj, kaj je bilo
lepo je bilo, kaj ne?

CIELI NUOVI KAJKAVSKI SVIET

Mirjana Mikulec, Oroslavje

ZIBANJE

Ziblje me zvečera postelja
Med Velka i Mala kôla raspeta.

Senjam mliečne megle i bezdane,
Da sam čuček nezvaljani
Vu gniezdu razburjenom.

Črez zdrobljenu lupinu zlieva se zlate
I med njem moja črna piknja
Vu požirak glibine bez kraja i konca.

Senjam konje bez trnaca
I blage bez štalice
Blatne luknje
Pod hižom ponornice
I tri zviezde na nebu
Pavučinom za zemlju privezane

ZAVEZDA

Rojena
Takva kakva sam
Od vezda
Zavezda

Rugljava
Kak trda zemlja
Na tere sam rasla
Od prvoga dana
Po zapoviedanomu štrasu
Od Boga i ljudi

Ostala sam
Ze svojega dvorišča
Gledeti sviet
Prek plota
Čutiti njegvu duhu
Farbe i glase
Nije moči pobeči
Z korena
Naviek bu kneza
I siromaka

Zavezda
Na istomu mestu
Svietim svojem tragem
To je lučnjak v kmice
Morti je ga
Morti nije ga

KESNE JE

Kesne je
bielom se
oblaku spinjati,
črljenoj črieśnji
vrhunce pobirati.
Sunce vre prešlo
na drugu je stranu.
Rože i drače
v siencu čkomiju,
dek črieśnje zriele
pucaju.

Do jutra bu
je veter stepel.

Eli ne da mi se.
Kesno je. Spi mi se.
Vu siencu i čkomine.

KALNA VODA

Navira
Potaple
Kalna voda
Obrasta pute
Guti kuruzišča
Brege rastieplje
Razlieva kamienje
Brane od pieska
Guta vu svoje glibine

Morti još ovie put stane
Škornji se smičeju
Po masne ilovače
K bregu
Raspetuga Jezuša
Odnesli sme vu klet

VEKIVEČNOST

Gamilicu, majčinu suzu, zlaticu,
kosi i melje mašina, sunce zatira.
Požgana hvieja na strnišču
duha siena, cvietja posušena.

Zgubljeno pršeju napuščeni metulji.

Vu hladu kmice otpiram herbarij,
hmrlo cvetje hmrle mladosti.
Na čavlje pribiti metulji
vu muzeju vekivečnosti.

JENA KAJKAVSKA

Zvoniju koraki
po blatu i graba zaigrani:
Napiši pesmu kajkavsku!
Kriči jastreb nad glavom,
hud na dvorišča bez piščancov:
Piši, piši, piši!
Ruopa mi misel
nad zdencom zapuščenim:
Rieči su domače gliboko
kak i sunce gore visoko.
Bi me mogle i zgreti i speči.
Naj se po selski v škuole *spominati,*
buš drugi red dobila,
su mi znali reči.
Prešla su ta vremena
gda se od zore do mraka
na komačeku zemle
zâse i živinu skrbele.
I za druge nije znale.
Male je rieči vu tem svietu bile.
I kak da denes,
dâ su škuole minule,
za se kaj su mi v glavu naprtile,
najdem kajkavsku rieč?
Pak si mislim,
če ju ne nejdem, ju zmislim.
Cieli nuovi kajkavski sviet.

NEPOMEKNJENOST

Pohabala se zdavna slika:
ona z menom med roža,
fizuru ima, črleni obraz,
vrtek pred hižu, posel, muža.
Nikuga nutru ni van ne pusti.

Čez lieta su ju sejene prevarili.

Stranjski se ljudi po hiže motaju.
Morti su tati, morti ju očeju vmoriti.
Stišče v ruka torbicu, vu nje sê svoje,
v strahu puče lasi, trga se, beži.
V megli, sama,
zebe ju znutra i zvana.
Ne more napre ni otraga.

Ščera su mamicu otpeljali,
za postelju ju zvezali.
Na stolu stara slika,
prazen papier.
Ona je mene
i ja nju pozabila.

HMORENA PESMA

Hmorila sam dane
na suncu prestirane,
do zlata zglancane,
med zviezde pribirane.

Hmorila sam senje, cukre
staniolom čvrste obmatane,
na cimere ufanja poviešene.

Hmorila sam i srce svoje.
Gda več nemre i krvavo je,
tiraju ga dalje iskre spomena
od zviezdi, cukra i staniola.

hmorena - umorna

PRAZNA DVORIŠČA

Idem čez vulicu. Zima je.
Prazna dvorišča glediju vu me.
Ni fierung se ne pomekne.
Babice stare niesu vre tu.

Kam su prešli stari ljudi?
Nije ni šporeta teruga bi kurili
Ni obloka čez teri bi lukali
Ni zipke teru bi zibali.

Mislim na te, od gda tebe nije,
Nišče se pri hiže več ne smieje.
Znal si se v jutre rane stati
V deku zamotati, v kuhnju me odnesti,
Tam se je kurile i tople je bile.

Bile je teške, pune toga niesme imeli
Eli gladni ni tele ni duše niesu bili.
Od gda tebe nije, pune put zebem,
Male se smiejem i strah me je.

KAM SAM ZAKLENULA SOUZE

Kam sam zaklenula souze
Da vre nemrem je najti?
Morti v lomar z ajncugi,
Kak da se buš došel
Doma još negda oblieči?

Ampak v onie ladlin
Med papiere guste napisane?
Stranjske rieči, otrovnice,
Kače okoli guta namotane.

Jesu zaklenjene v škatuljice
Med prstenjem vienčanim,
Za hude pretuljetne pljohe
Hnadol po vode hičenim?

De god da su bile,
Sâme su našle puta
Pak su je dvie male rouke zbrisale.
Nijenom več strahu ne dam
Da je zmami, same buju od sreče navirale.

pljoha – pljusak

DENES JE BILA ZIMA KAK NEGDA

Denes je mefke bile mi spati.
Zapal je snieg dece do vuha,
Kruha je spekla stara mati,
Domači kre peči žerafke cuba.

Čez dvorišče nije videti tira,
Zajček v huste svoju mamu išče,
Po obloku mraz zviezde prestira,
Severec v rafung strâhe smiče.

Denes sem vidla vu svêmu oku
Staru mati. Na ganjku je stala
Ze snopom suča, otvrznula vrata.
Vutom je zima vleznula f hižu.

Denes je bile sê kak negda.

cubati = poticati, dirati; *suče* - suho granje; *strâhi* - zli dusi

ZABETONIERANI TRAGI

Zagazila sam f mort
Dek sam zjakala po zraku,
Sa kulika god jesem
Vu jenem oblaku.
Stopu sam čvrste pritisnula,
Trag v betonu ostavila.

Nekomu se baš dopada,
Nešči bu se nasmejal,
A nečši bu rekel:
Teri to norc nije gledel
Prije nek je zakoračil!

Kak god, trag je ostal zanaviek
Dek je glava za senjami išla pod oblak.

VREME DEŽĐA

mali zbir kajkavskih zavičajnih **štiklecov**

Aleksandar Horvat, Ludbreg

O nevremenu

Oluja, nevera, nevihta, nevreme… grdo je. Nišče nema nikaj proti malo dežđa i malo vetra, ali grdo nevreme dojde z jenim i drugim prek mere.

Nevreme nigdar nikaj lepoga ne napravi. Nigdar nikaj ne zazida, ne složi, ne popravi. Nigdar nikaj lepoga ne donese, nikakvu nadu ne da, nigdar nikomu ne pomore, nikoga ne zagovori.

Negda se zna gda bu nevreme došlo, ali na njega se nemreš pripraviti. A gda dojde bez najave, onda je najgorše. To dela nereda, ruši prehitava, kotura, odnaša, na kup nameče, nagrnja, zagrnja, razgrnja, tere, trga, kopiče, se kaj je dobro zništi i zacopra. Ruži, divlja, plaši ljude i neda jim spati.

Nevreme dojde v letu najmenje put, a najvekšega kvara napravi. Najglasneše je, najkmičneše, od njega niko ni našel nekakvu korist, nikomu ni lepo niti drago, a dok odide, na njega se zabi.

Nevreme je kak zločesti čovek kojemu se nemreš vugnuti.

Vreme dežđa

Čez male sive luknjice na oblakima precurel je dežđ. Po saki je brazdi, vdrapleni v zemli, potekel curek i iskal svojega puta, a suhi i raspocani zemlin požerak od žeje ni mogel pogatati. Tak nam to zgledi čez zaprti oblok i ni dobro. Čez otprti oblok, još gorše.

Ali zemla i nebo su stari pajdaši. To kaj oni igraju, nas se ne dotikavle niti nas se pita. Nama vu zverinjaku itak nikaj ne paše, mi smo "nenapasani". Točno smo

v štoriji negda viška i v glavnem na zadevi. Nam je krivo vreme, navek "v krivo vreme".

Ne vredi nam pesek, ne vredi nam blato,
Prečrna je melja, prebela črnina,
Premokra je voda, prezlatno je zlato,
Pretrdi je vanjkuš, premefka trnina.

Nigdar ni rečeno da bumo imeli pravicu na to da nam bu vse taman. Zato niti ne bu. Čez male sive luknjice bu curelo gda bu curelo, zemla bu pogatala gda bu pogatala, a nam v zverinjaku i dale ne bu praf, niti onda gda nam bu praf. Od takve smo krpe napravleni.

A z neba i dale stiha rominjaju odprešana lit, zmesni kruh, zlatni žiri i sive kaplje kaj se cediju po glajži.

Pred još jenu zimu

Čekam snega. Ali, ne zato kaj je tak lepi beli. Niti zato kaj je, dok zapadne do kolena, a sonce se vupre i skezi zobe, kredni i čisti kak labudovo perje. Zmekšaju se crte zavičaja. Oranje je jezero, bregi su vali, šuma je friško stučeni belanjek, zmržnjena reka je cesta, a cesta po gradu je klanjec med belim krohima. I vse je belo. Pesja kučica, pozableni veš na štriku, neporezana brajda, naslonjeni beciklin, nepospravlene tačke, ograda od mosta, naslagani klafter drv, gradska vura, cirkveni torenj na kojemu se skriva jen kak sneg beli golub.

Čekam snega. Ali, ne zato kaj je zdeni i ledeni. Niti zato kaj premrzne rukavice i cofa na štrikani kapi i kaj zmami osmeha pod črleni nos i obraze. Gda zavojiti senjak šigumiga z brega v dol, po njemu cika i vriska kaj se v gubi v gluhi snežni šumi. Milijon put je prešla sanjuga po belomu zmržnjenomu klanjcu, od ranoga jutra do prve kmice. A v dolu, kraj grada, v polju, pod snegom počiva buduči topli kruh. Dok sneg pokrije zemlu, to je praznik za svet kaj se zove - zima.

Čekam snega. Ali, ne zato kaj je ze snegom vse drugač. Niti zato kaj su večeri v gradu tak tihe da si vuho počiva i veseli se ljudskomu i čistomu glasu onoga kojemu stisneš zdeni kušlec, od radosti. A dok je Božić beli, to je slika mira i sreče kaj paše v to vreme dobrih misli, složne familije i toploga ognja v peči. Slikari rišeju nove slike, pesniki se čudiju sakomu tragu v belini, mokromu ftičeku, pahulji kaj išče mesto za prespati i mesecu kaj se nalukne med oblak i razleje srebro kak bez snega nigdar ne bi mogel.

Čekam snega. Ali, zato kaj sam ga se zaželel i kaj ga već dugo ne bilo.

Stara klet

Stara klet, seda, naborana, spocana, naherena, šepava, negdi na kraj slepoga goričkoga pota, tam gdje počne šuma. Napol je vsela v zemlju, na glavi joj scufani slamnati škrlak, vuprta je z drvenim štakama, pod črešnjinim jembrelom i senkom. Zaprta od sveta, zaklenjena v zaborav, nepotrebna težaku, sama sebi dosta, stoji tam i čeka.

Vu svojim dogim danima stara se klet veseli sakomu črešnjevomu cvetu koji ji padne na glavu, zaigranim ftičekima, šumenju gacijskoga luga, toplomu dežđu kaj ju napaja, hrustanju šodra dok prek puta prebeži srna. V proletje ji zadišiju ljubice, trava ju požegeče po poceku i kopriva vgrizne, jaglaci se nazvezdaju po travi. Po njoj se vesi bršljan, a po bršljanu slak, pak ju nakinča z belim trubenticama. V skruhnutomu zidu od blata martinček si je složil dom, tu je za pajdaš. Žareča zvezda kleti greje kosti, po noči čez mesečevo srebro sova spomenke nabraja. Zna klet kak komandira vrana, kak se svraka norca dela, kak divlji golub z šume doziva. Kosu, najbolšemu popevaču, je gnezdo skrivala pod strehom, srdila se na vrapce kaj su ga rastepli. Jesenske farbe joj pašeju k srcu, a duha pečenoga kostanja z drugoga brega ju rastuži i zmisli na dobroga staroga pajdaša. Kraj njegovogaa trčka, prek pota, sako leto zrasteju gljive. A v zimi, najviše ima rad belinu i tišinu dok proba prepoznati trage šumskoga življenja. Stara klet ima svoja mala veselja, dok z brega gledi v dolinu i čeka.

Čeka več letima. Čeka da još negdo pomisli na nju, pak da makar samo još jemput čuje teškoga ključa kak se dvaput obrne, a gumeši čez pocek prekoračiju. Da zacvili obločec dok pusti jutarnjega vetra kaj zanjiše ferungu, pak da vdehne z punim plučima v hladu zrele črešnje. Da se glas ljudski još jemput med zide rastepe. Stara klet, seda, naborana, spocana, naherena, šepava, još ima živu dušu koja trpi. Samoča ju je postarala, samoča bu ju v grob pospravila.

Mala zimska predstava

Mislil je da bum i denes, kak i sako jutro, ferungu razmeknul malo kesneše, pak me je mislil iznenaditi. Ali se zaribal. Zgledal sam ga od prve pahulje, čim se je naklonil. Malo sam ga pustil da se okuraži, fruštukoval sam, obavil par stvari, a onda sam prešel glet kaj dela.

Kak i saki prvi sneg, malo je srameči, nekak mu je zemlja pretopla, nema ju rad. A nije se baš niti prijal posla kak treba. Bi, ne bi... Nekak bez volje je prhal od jutra, kak da zna da lopate več čekaju. Če ne misli zapuhe delati, mora biti nekaj drugo...

Onda sam išel iskat kaj je nameril napraviti, osim kaj je zabelel krohe po gra-

du. Vlovil sam ga da se je nadrobil na prezrele bobice dunjarice pre banki. Lepo, nema kaj, belo posipano na zlatnožoto z črlenim pumerlinima. Malo dalje, na gartlicu, štel je skriti mačuhice. Jedna se pobunila i stepla z glavom, pak se i sama začudila silni belini oko sebe. Onda sam ga našel kak se polegava po zimzelenu pri pošti i čudi vitki brezi kaj još čuva svoje listje.

- Nije to nikaj, - mu je rekla breza - pogledaj onu platanu prek čez pot!

Na platani su još navek si listi viseči, srditi na jesen kaj se ni skazala kak treba. Na liste se je of prvi sneg krenul nasipavati, morti budu z tim belim kapicama težeši, pak pocuriju. Na klupe je beloga tepiha del, čeka da kakva zver nariše traga, nacurel je i na gradsku vuru, i to više z one strane gde točno vreme kaže. Drvenomu jelenu kaj stražari kraj jelke je pokril nosa i vuha, a na adventski venec v sami sredini sveta je, da bi bil od pomoči, na zelenjavu nasipal malo svojega beloga. Morti bu, dok se budu treča i četrta sveča vužigale, makar malo zimskoga štimunga. Za ve dobro zgledi, ne žuri se, ne mota i ne lamata. Ali kak i saku zimu, zadnjih par let, več za par dani se bu sonce naluknulo i nazaj vrnulo jesenske farbe. Zato sam ga na kipec hitil, kajti se ne zna jel bu ovo leto još koja prilika.

Večer je pala, još se samo pod gradskim lampama vidi da i dalje jednak tak nevoljno prha kak i v jutro. Ne bum čekal celu noč, povlekel sam ferungu, vidi mi se da je predstavi kraj.

Labudovo jezero

Več zadnjih sto vur živimo one lepe, tople, hude zimske dane. Hude velim, kajti dok proletje poteče plantama po žilam, to je nekaj kaj se ne vrne nazaj. Ti zbuđeni soki življenja ne podnašaju niti mraza niti zmrzlicu. Of sončani zimski blef mi je i znoja na čelo natiral, mogel bi zmamiti soze radosnice i na svetlo dana pozvati pupeke koje bu zima za par dani zmrzla. To bu šteta nepopravljiva, dve lete života za jenu. Valda plante ne budu poverovale lažlivi zimi i ostale još malo senjati svoje zimske senje.

Ta nevolna sudbina vredi za plante, one su bliže soncu. Z menom je malo drugač, meni toplo vreme ne smeta, makar me malo srdi. Več dogo sam ne čul snega zaškripati pod petama. Ali lepo mi se špancirati, jedva sam dočekal. Ovo nisko zimsko sonce zažotelo je moje pote čez zverinjak na južni stra-

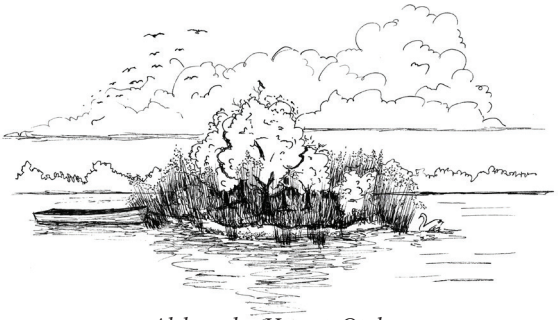

Aleksandar Horvat: Otok

ni grada. A tam je tišina, teška, turobna, kak i ova suha zima. Zemla i voda se držiju svojega reda. Daleko je još od one letne graje. Rogozi su strgani i suhi, još ni vreme nove zelene sablje zvaditi, a v trstinjaku je kak i navek, barjaki na visini se igraju z južinom i ona z njima. Motorka ruši betežno steblo, ali nema koga splašiti. Tu i tam zakriči čaplja, kak i navek, ali ftičeki su još negdi na sigurnem, škicaju med granje gda se bu zleglo proletje, vrapci se nemaju oko čega svaditi, a seničke nemaju gde nabirati suhe vlati za gnezdo. Golubi čuseju po krohima, nemaju od čega biti žejni kaj bi došli na jezero. Male sitne zverinice, glodavci i šuškavci se nameščaju v svojim zimskim luknjama. Žablji zbor još debelo drema. I ribe na ribnjaku se držiju dna i čekaju ribičovu vudicu. Jezero senja. Dva labudi doplivali su bliže nekaj sprositi. Njihovi lanjski labudeki su stasali i odleteli v življenje ze svojom friškom belinom. Starci su pak su ostali sami. Celo je jezero njihovo.

Za koji den idemo v minus, jezero bu dobilo tenku koricu, znak da se treba još malo strpeti v miru. Zimskomu, osončanomu, suhomu miru. Zima je još ne svoje rekla.

Ovo sonce, to se samo leska zimin zlatni zob.

Kralj festivala

Nije da se baš ništ ne razmem v drevje. Znam drevje po kori, po granama, po pupekima, po listju, po semenju i koščicama. Videl sam drevje po vulicama, vrtima, parkima, v polju, v šumama. Videl sam i mladice kaj se rivleju z drača i stoletne hladonosce, drevje v letu, drevje v zimi, po vetru, po dežđu, po mrazu… Besmrtni hrast, breza kak ferunga, šušmurasti jasen, šumeča topola, dišeča lipa, žalosna vrba, nebeski jablan, mučeči čempres, orijaška platana, medonosna gacija... Sako drevo je po nečemu posebno.

Ali jedno morem reči: niti jedno drevo ne slavi jesen tak svetešnje kak javor. Teško da bi našel na njemu baš kaj beloga ili plavoga, ali se druge farbe sigurno ima. Javori su kralji jesenskoga festivala, oni jedva dočekaju jesen kaj pokažeju obleke koje su celo leto krojili i napasavali. Gda stanem pred javora njegovo ruho skriva limune, cekine, žumanjke od jajca, med njima se v senku skriva napol vgašeno sonce, ogenj, zrela višnja, marelica, črlena jagoda, bordo roža i vinsko rubinska iskra, zemljano hrđava prevlači se v zlatnu. Tu i tam koji listek zasveti kak sesvečka roža, dve tri fleke bele kave i tek tu i tam malo trdoglave zelene - spomenki na leto.

Jesenski dežđ dovleče oblake pak na se skupa nahiče male iskrice, kak šljokice. Za dežđom dojde sonce, menjaju se i iskriju farbe na sakomu listu, kak kaleidoskop, dok sončevi kisti precurevaju čez granje i trgaju se v senkama. Se je spremno za jesenski bal. Dok se jesen napleše, došel bu veter i se skupa stepel, slekel, pomel i na kup del, kralj bu ostal bez odore i krune. Do drugoga festivala.

Dravi v gostima

Bednja je zaprav i zanavek moja zavičajna reka i to se premeniti nemre. A navek je takaj vredilo da sikam odideš i k domu se vrneš. Tak smo, po tomu postulatu, fčera bili na Muri, a denes odišli pogledati v kaj se bu to Bednja pre Malomu Bukovcu stočila, kak i Mura pre Legradu, dok po našemu delu Podravine pobere i v sebe zaleje huškanje težakov, zvona z tornja, gacanje dangube po pličaku, leskanje šarana v zatonu, dečjega smeha, bobnjanje železničkoga mosta, spomene na rimske vojske, večno naklanjanje vrbi i jalsi i kojekaj drugoga. Komu bu Bednja svoju moč ili svojega mira dodela, pak da se v slogi zaputi dale gde smo još nigdar ne bili? Jasno je - Dravi!

A oblaki su baš denes bili fest zmešani, niti sami neznajuč na koju bi stranu sveta genuli. Zakuhali su pošteno, pak su nas častili malo ze soncem i plavim nebom, a malo z jesenskim zalevanjem kak da su se na nebu otprle najdebleše luknjice. V časima gda su se nebeski zalevači počivali mi smo koracali kre Drave i rad bi imeli oči na se četiri strane sveta. Ovak smo zverali sim-tam znajuč da nemamo čas kaj bi baš saku trstinu pod oko dobili. Pri silni Dravi se čovek navek čuti mali. To Bednja baš nemre saki den dati, osim dok je po jakomu nevremenu huda i kalna pak se kopiče, prehitavle i sakoga od sebe proč tira.

A Drava... ona kak stara frajla, po svojemu, pomali i gizdavo, ali jako, teče i odhaja v svoje daljine, nikoga ništ ne pita, gospodski nam daje da se okoli nje kak mravlje namatamo i ščuđavamo kak lepo v prirodi more biti. Kre Drave se bude navek negdi otprla stezica koja nas otpela v skrite kute dravskoga sveta, gde saka zelenjava cvate z drugom farbom i ima svojega matulja. Morem zreči samo falu kaj tak mali smem biti tu, a v isto vreme biti srečen i zadovolen kaj bu Bednja, tam v jakem Dravinom levom zavoju pri Bukovcu, postala del te silne zemeljske žile i bistre življenjske slike.

Aleksandar Horvat: Drvo

IZBOR S 19. NATJEČAJA ZA KAJKAVSKE I 12. NATJEČAJA ZA ČAKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA RH

Sveukupno, u ovom dvobroju - s 19. natječaja za kajkavske i 12. natječaja za čakavske književnea radove učenika/učenica srednjih škola Republike Hrvatske - objavljujemo 24 izabrana literarna rada 20-ero učenika iz osam srednjih škola. Rezultat je to *Jezičnice kajkaviane,* dugogodišnjega sustavnog programa *Kajkavskoga spravišča* i časopisa *Kaj* (od 2021.) u afirmaciji mladenačke kreativnosti na materinskom jeziku. Ocjenjivačko povjerenstvo (dr. sc. Ivo Kalinski, predsjednik, Valentina Šinjori, prof., voditeljica Jezičnice, ujedno i voditeljica Centra izvrsnosti za hrvatski jezik Varaždinske županije, te dr. sc. Božica Pažur, gl. i odg. urednica časopisa Kaj) *izabralo je 20 kajkavskih ostvarenja 17-ero* mladih autora, tri čakavska literarno nadarenih dvoje srednjoškolaca, te jedan rad u ča-kaj-što jezičnom prepletanju. Radovi su pisani na 18 raznolikih zavičajnih idioma/mjesnih govora. (Naznake razreda uz imena i prezimena autora jesu one za vrijeme slanja njihovih radova na oba natječaja 2023. godine, unutar oba programa: spomenute *Jezičnice kajkaviane* te dijelom i *Kaj & ča, prožimanja i pesrspektive.*)

Ponovnu pohvalu zaslužuje 10-ero mentora koji nadarene učenike ustrajno potiču na književno stvaralaštvo na nestandardnim oblicima hrvatskoga jezika – i kajkavskom, i čakavskom. Njegovanje raznolikosti organskih idioma tradicionalno je najveća vrijednost pristiglih radova. Posebnost rezultata predmetnoga natječaja značajan je broj proznih radova, među kojima i uspješno kajkavizirani ulomak (prvi dio, 1. slika) iz drame Ive Brešana "Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja"/ *Hamlet vu Puščinaj.* Kratka prozna ostvarenja većinom se odlikuju bogatim izvornim rječničkim fondom, duhovitošću u ostvarivanju likova i priče, ponekad alegorijskim, pa i autobiografskim, zapisom jezika i reminiscentnih životnih promišljanja. Lirska ostvarenja rese složeniji poetički postupci poput učinkovite upotrebe grafostilema, poigravanja jezikom i njegovom simbolskom funkcijom… Voditeljica programa *Jezičnice kajkaviane* Valentina Šinjori sažela je osnovne

odrednice u prosudbi i izboru kaj & ča učeničkih radova, prema kojima su se prosuđivale „sljedeće četiri kategorije:

1. Odabir teme u skladu s temom rada i dobi učenika, originalnost u odabiru teme, istraživanje osobnoga doživljaja, svakodnevice i suvremenosti.

2. Originalnost i vještina u oblikovanju forme (strofe, stihovi, ostvarenje ritma…) – u skladu s temom; izbjegavanje stereotipa na razini izraza.

3. Upotreba kajkavskoga i čakavskoga jezika (dijalekata i lokalnih govora) kao živoga jezika kojim se govori, piše i misli – bogatstvo rječnika, primjerenost stila.

4. Pravopisna i gramatička točnost."

Nadamo se i dalje dobrom odazivu „literarno navudrenih" srednjoškolaca/srednjoškolki i njihovih požrtvovnih mentora, osobito mentorica, te sudjelovanju u novim natječajima (1. rok za 21. kajkavski i 14. čakavski natječaj: 7. srpnja 2025.).

(Ocjenjivačko povjerenstvo, V. Š./B. P.)

IZBOR KAJKAVSKIH SREDNJOŠKOLSKIH LITERARNIH RADOVA S 19. NATJEČAJA

Marta Canjuga, *4. r.*
Anamarija Hrastovec*, 4. r.*
Prva gimnazija Varaždin
Mentorica: Tatjana Ruža, prof.
Idiom: puščinski i vidovečki kajkavski

Hamlet vu Puščinaj

Kajkaviziran ulomak drame Ive Brešana *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*

Ulomak kajkavizirale na puščinski i vidovečki kajkavski idiom:
Marta Canjuga i **Anamarija Hrastovec**, učenice 4. razreda
Prve gimnazije Varaždin
Mentorica: Tatjana Ruža, prof.

Prvi dio, prva slika
(ulomak)

Originalna imena likova i kajkavizirana imena:

Šimurina je	**Šimunča** (pušćinski kajkavski)
Puljo je	**Puljek** (vidovečki kajkavski)
Škunca je	**Kunca** (hrvatski standardni)
Mačak je	**Moček** (pušćinski kajkavski)
Bukara je	**Kupica** (vidovečki kajkavski)
Majkača je	**Baba** (vidovečki kajkavski)
Anđa je	**Đela** (vidovečki kajkavski)

[1] Ulomak je kajkaviziran za potrebe nastupa učenika Prve gimnazije Varaždin u scensko-dramskoj igri na školskoj i županijskoj razini Smotre LiDraNo 2023.

Prva seljanka (vidovečki kajkavski)
Drugi seljak (pušćinski kajkavski)
Treći seljak (pušćinski kajkavski)

(...)

Šimučna: Jo bi štev neka reči!

Puljek: Bote stiha, drug Šimunča bi šteu nekaj povedati!

Šimunča: Drugovi i drugarice! Vi si znote da sem jo ne školovani čovek. Jo se ne razmem vo te, kak bi rekev, kulturne i prosvečene stvori, ali štev bi vam dati jenoga predloga. Pre dve lete sem biv v Zogrebo dok me je starešina poslav kaj bi na zogrebočkomo placu prodav peeset kil krompera i zelja. I dok sem biv gotov, i dok sem potpisav so to paperovje, jen drug mje rekev: *Hoj z nami odvečer v kazalište*. A to vam je jena velka hiža de se saku večer igra nekaj, kak pri nam za kakši praznik.

Prvi seljak: Pa si išiu?

Šimunča: Pa normalno da sem išev če me čovek zvav, nej gluposti spitovati! Da ste vi vidli totoga čuda! Zišev sam nutri, a tam se svetilo kaj v Betlehemo. A ljudi je bilo kaj Rusov. I nekši sici kaj te vudriju po riti čim se stoneš. Nema tu mile-lale.

Drugi seljak: A kak se zvolo to kaj si gledev?

Šimunča: O Božja te repa vudrila… čeni mi se da se zove *Omlet*.

Kunca: Nije *Omlet* nego – *Hamlet*!

Šimunča: Dej ftihni ti, ne mešaj se de tje ne mesto! Omlet, Amlet – se je to jeno te isto. I taksam si jo misliv da i mi to jempot odigramo.

Kunca: Što? Hamleta da napravimo… pa ti si lud? Ti ne znaš što govoriš.

Puljek: Nejte biti tak hudi očiteljice! Nek si ti zbavila Bog zna kakšne škole, ali drug Šimunča sem daje predlog.

Moček: Jo mislim, pajdaši, da bi nam Šimunča mogev tak v dve-tri reči reči kaj je on videv v toti predstovi. Ka bumo znali dal te, kak se zove, Amlet, ide v naš sektor ili pak nejde.

Šimunča: Bom vam rekev, najte se brigati. Ka vam po istini velim, niti som ne znom koga vroga sem tam videv. Zišli so nekši ljudi na pozornico v takšaj odoraj kakše nemajo niti seljoki niti gospoda. Nebreš znati dal imajo hlače il so bez jih. Pa so onda počeli skokati kaj kakši klokani i drti se, i na krajo so se si spozatukli, i muški i ženske. I dok sem se jo zdigev ka pem dimo, na te pozornici su ležali somi mrtvoci. Velim vam, nekaj takšega sem još ne videv v svojemo životo.

Kupica: No, Šimunča, pomali... nej tak se znopak. Lepo ti nama reči kak je se po redu išlo. Drugovi i drugarice prvo je bilo...

Šimunča: No dobro, ajde ak ti tak veliš. Ak več tak očete – najpredi je biv jen krolj.

Dobri krolj, napredni, socijalistički orjenterani. Dušo bi dav za radni narod i sirotinjo. I toti krolj je mev jenoga brata – te je biv nišči i ništ, neprijatelj naroda. I jempot dok je te krolj spav, došev je jegov brat i nalejav mo je nekaj vo vuho, restopilo mo je mozga i on je hmrv na licu mesta. I onda se of nameriv na jegovo ženo. A ona se je na početko ne dola i delala se je da jo to ništ ne peha. I onda ju je of, očeš-nečeš, tak brnov ka jo je v postelo otpelav, i onda so se drugi den odma ženili.

Drugi seljak: Gleč kurvo, vrog joj srečo dnesev! Ženske su se iste, mamico vam.

Baba: A kaj si ti šteu? Misliu si si da bu zi tobom udišla k vragu.

Moček: Tak ti je to, nema ti v ženskaj vere. Prevarila te bo čim joj dojde vola.

Šimunča: I toti napredni krolj koji je poginov je mev jenoga sina koji se je zvov Amlet i koji je mev puco Omelijo. I tota Omelija je bila mala od nekšega krolevoga namesnika, ali zaprav nišči bitni. Da ste vi vidli totu Omeliju… Cecki, al so to ne bili cecki, nego celi balkoni. A rit je mela kak zodji kotoč na traktoro. Jo bi se rajši kotav ž jom v slami nego da me postovite za predsednika opčine.

Đela: Ima da te vrog odnese! Ženi bum te toužila.

Baba: Je, je, sigurno. Ž njim bu se valjala v slami puolik kroljevog sina.

Šimunča: I onda, drugovi i drugarice, dok je Amlet videv da mu je japa hrmv i da mu je mama počela nanorevati, fest je žalosni biv. I tak je jeno noč blodiv gori-doli po hiži, dok se je pred jim pojavil nekši – baukač. A Amlet je skoro hmrv od stroha i štev je pobeči, ali mo je baukač rekev: *Naj biti strahom Amlete, sine moj! To sem jo, tvoj japa, kojega je fkaniv i vmoriv ono zlo, lopof od tvojega strica.* I to mo je on se sprepovedav kak je to se bilo pa mo je još rekev: *No, Amlete, ve dok se znoš, zakoli živinče, nek mo odma jetra podne vum! A onu kurvu kaj se z jim spanđala dej dve po lampi ka jo odma vrag odnese.*

Drugi seljak: Samo dve po lampi? Vidla bi ona svojega Boga da je to meni napravila!

Baba: A i ti isto! Kuo da je znuala z kim imua puosla.

Drugi seljak: No je! Da je znala sigurno nej. Čuda je birala s kim bo dok joj se poštelo.

Šimunča: Jempot tak bane Amletu nekšo kulturno-umjetničko društvo koje ima priredbe. V jemo so bili sami predstavniki radniki i seljoki. I onda Amlet, ne bodi leni, napravi z jimi, kak bi se reklo – sastanak – i onda im je rekev: *Drugovi i drugarice ovak, drugovi i drugarice onak! Vi morate pret kroljem zdiči buno i reči mo se kaj ne vala.* I tak so oni dišli pret krolja i počeli kričati – *Doli krolj i jegova banda!* – pa ovo, pa ono, i dok so mo se počeli smejati, on je več ne znav kaj bi. Usrav se, pobegev i skriv se je nekam.

Moček: Da sem jo tam biv, ne bi on tak lefko pobegev.

Šimunča: I onda je Amlet mami v sobo došav, a ona se je več pospravila spat pa je

na sebi mela nekšu tenku košulju, tak tenku ka se se vidlo prek. Ali, drugovi i drugarice, morti je je bila stareša, ali je bormeš ne bila za hititi fkrej. A v sobi je još biv i japa od Omelije, koji se je skriv iza feronge čim je Amlet došav.

Prvi seljak: Ka pa je tam delau?

Šimunča: Dej gleč totu babu! A kaj misliš kaj bi mogev iskati dok je ova gola v posteli? Ne se valda Bogu moliv… I dok je Amlet došav, feronga se pomeknula i of ti je zvlekel nekšega velkoga noža i z jim je Omelijinoga japo rezporiv ka mu je sev drob vum opav. A onda se je brnuv k mami i veli joj: *Ti si, mama, mela moža i ve dok je on hmrv, se ti kurvaš z sakom budalom koja se prilepi zo te. Takše kurve kakša si ti ga još ne bilo.*

Drugi seljak: Reči mo se pozlatile! Ka jo je ne još dvapot klopiv tak ka joj glova odma dleti.

Baba: Bože dragi ka se čovek ne bu doživiu od svoje dece!? A unda se čudiju ka ih nijemam.

Šimunča: I onda, drugovi i drugarice, dok je Omelija vidla da joj je Amlet vmoriv japo, ne

mo je več dala ka bi došev k joj, kaj bi se ž jom, kak bi se reklo, malo kotav. I tak je to bilo jen čas, a onda se je predomislila, ali je of več ne štev pa joj je rekev: *Posluhni me Omelija, hoj tam k fratraj, pa se ž jimi zahebavli, a ne z menom.* A ona je bila nekša napredna pucka, pa je ne dišla k fratraj, nego se je hitila v nekšo mlako i vtopila se je.

Baba: A kaj joj je kriv kad je bedasta! Ne bi se ja za njim tulila dok je taki, pa nek je kroljev sin!

Đela: O, nek ga vrog zeme! Prvo jadnu pucu vništiu pa ju ostavil!

Kunca: Dobro, drugovi, molim vas, čemu služi čitava ova komedija? Ne mislite valjda *Hamleta* spremati?! Imate li vi uopće pojma o čemu mi raspravljamo? Taj je komad napisao Shakespeare, najveći engleski pisac…

Kupica: Nej ti nama, drugarice očiteljice, soliti pamet! Nismo mi z Marsa opali. Ka ti misliš, če je uon z nekšne kapitalističke Engleske, da je zato Bog?! Pokazali smo mi Švabi –

bumo i tuom Englezu!

Kunca: Ali, druže sekretare, budite pametni! Znate li vi kakve su to komplicirane uloge? Tu se i profesionalni glumci katkad slome. A dajte, obazirite se malo oko sebe, molim vas, pa mi recite tko je to uopće u stanju da se pojavi na pozornici.

Kupica: Stani mualo! Kaj ti misliš kaj smuo mi? Štuo je v stanju da se puojavi, veliš. Evuo ja bum ti se puojaviu, če nišče neče! I drug Puljek bu se puojaviu. Če smuo muogli celi rat zdržati – muoremo i tu bedastoču!

(...)

Marta Canjuga, *4. r.*
Prva gimnazija Varaždin
Mentorica: Tatjana Ruža, prof.
Idiom: vidovečki kajkavski

Črna čuča

Vuzim je jedin od najvekših svetki. Saka hiža se pripravlja najbole ka zna i more. Totu su najzaslužnieše babice. Pogača zamiešena, štrukli v roliku, juhica domača ud kokuta, a v centru pažje je čuča. I to najdebeuša.

Dok je moja mama bila muala, moja prabaka Slava čuvala je najboušu črnu čuču koju je imiela. Črna i najdebeuša. Odma zvaže pet kiu. Babica si je baš jou zacrtala. Dok ju je išla hranit zadnji pout, kokuši nigdi ni bilu. Prešla je cielu dvorišče, *čuču-čuču* zvoala, a una nika. Ud čuče ni traga ni glasa. Babica je ni imiela baš rada druge v hiži, sem moje mame. Se ih je zribala do kosti. *De je moja čuča*, drla se. *Fkrali ste mi čuču*. *Znali ste da ju čuvam za Vuzim, a vi ste ju pujeli*. *Kak ste mogli*. Deda ju je probau smiriti, ali se ni dala potrti. Babica je bila nekšna posebna sorta v familiji. Mojega vujčika je najmeje rada imiela i jenga mam okrivila da je čuču skriu. Siroti imiu je pet liet, a una ga znapadala i v plač natirala. Čez ličiko su mu počele teči krokodilske souze od velikoga straha. A unda se se riešilu dok je moja mamika došla. Pitala je ka je za problem i babica je mam ftihla. A i znate, babica je ju najrajši imiela. Ipak ji je una bila prva noka. Udišle su skupa čuču iskat. Pugledale su v kocu, po vrti, dvorišču i v kokošinjcu. Čuče nigde ni bilu. Se bi bilu v redu da se susedov mačik neje počeu oblijezati i motati se oko kokinog gnijezda. Babica toga mačka nikak ne voli. Saki pot dok ga vidi navijek nagaja čučike po dvorištu i jaj. *Mačik mi je čuču pojiu, mačik mi je čuču pojiu.* Baka je pruobala smiriti babicu, ali nikaj. *Pa poglejte ga ka se oblizavlje. Sej je po perja.* Babici se vidlo da joj je ni dobro. Sa je probledela. Kak bi vam bilo da vam se mota mačik pon črnog perja na sebi, a vaše črne čuče nigdi. Babica od silnog jada je počela kričati. Susedi su se tak splašili ka se kome kaj nije dogodilo ka su odma dobežali. Med silnom svetinjom našli su se i Viktori. Pitali su ka se dogodilo, a vujček i povijedau da je babici čuča zginula i nekšnoga mačka okrivila. Mačik je došiu do tete Jelice mlijeka prositi jer je to jihov mačik. Babici je se bilo jasno. Zamislila si je da je teta Jelica poslala mačka k ji na grund ka joj kokuš zakolje. Kak je babica vikala, susedi su se takl splašili ka su si dimu zbrisali. Si vun z grunta, a stric Franc na grund. Došiu je po tetu Jelicu dal morti zna čija je tuo črna čuča kuoja se skrivle pri jimi ispod prikulice. On bi na pole, a čuča se neče meknuti. Mamika je rekla baki da je to muorti jihova. Babica je petama vetra dala i problemi zi kosti više ni imjela. Dok je babica zagledala črnu čuču, a črna čuča ju, to je bila prava ljubaf. Babica odbejžala čuči, a čuča joj. Dimi jo je tak lepo ponosno donesla. Cijeli dijen

ju je ni puščala. Stvar je bila v tome da je deda v jutro rano pustiu čučike. Mačik je iskoristiu priliku i počeu je nagajati črnu čuču. Kak je bejžala odišla je k sousidu i tam se skrila.

E da mi je tu bilo viditi. Za krepati od smieha. A lefko je meni to reči. Jer i ja sam prva noka v familiji.

Tena Šegović, *1. r.*
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.
Idiom: međimurski kajkavski (okolica Čakovca)

bela vrana

došla je
čeka me, išče me...
mortik
Kaj mi pripoveda *bela vrana*
dok sedi na graji?
nigdar sam ne čula vranu
tak lepo popevati
ravno me v oči gledi
Kaj mi itak zotim oče reči?
Kam me itak tpelati oče?
odjemput je sam nekam dletela
na drugu graju *mortik*
nekom drugom popevle *mortik* istu popevku
pripoveda *mortik* iste stvari…
a ne zna kuliko je dalko svoj glas v moj dvor pustila
i kak se v njemu te glas pomalem doli spire
dok znam da se vrnula
nigdar več na bu

Tena Šegović, *1. r.*
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.
Idiom: međimurski kajkavski (okolica Čakovca)

grize(m)

pak sem grizla nofte
je, znam kaj je to ne baš v redu
tak bodo slabeši
zo tim sam ni ja ne nikaj jakša
mortik su jakši zobi
od nofti
jer dosta put pregrizem i jezika
lefko za nofte
al ne znam kuliko je pametno
da i jezik bode slabeši

Dorotea Tilošanec, *1. r.*
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.
Idiom: međimurski kajkavski (Kotoriba)

Lampaš

Došla k svoji stari majki. Ne sem znala kaj bi delala pak sem splazila po kljimavi lojtri na najže. Kaj ga tam sega staroga bilo… Kak da sem se vrnula pedeset ljet nazaj.

Odjempot kak da sem začula nekvo tožno cviljenje. Ogljedam se i spazim na najvisokši gredi kak se stari lampaš niše. Se je v pavučini i kak da se oče meknuti otud i nazaj svetiti kak negda. Prije je gizdavo v hižaj visel i svetil ljudem dok su okolji stola jelji i Boga moljilji. Bil je on i v štalji jako treba. Dok su japa hranilji i napajalji kravu, on je se srečen kolji sebe svetil. Stara majka ne bi vidlji dojiti da njega nej bilo.

Jako je bil srečen dok je mogel goreti. Ve pak, bogec, na najži visi. Čez njega su pavuki z pavučinom čipku naprajlji i vetrek plješe čez njegvu potrtu glajžu. Niše se i zdihavlje kak da ga se bulji. Čujem ga kak mi govori: „Zemi me malo dolji i još jempot me vužgi kaj zasvetim kak dok sem mladi bil." Tak sem se zamisljila kaj mi je soza na joko zišla. Znam da se bo za par ljet i mojega nekaj na najže dneslo

i zabilo se bo za to.

Ve znam da nigdar ne smem zabiti kaj mi je negda pre srcu bilo drago.

Dorotea Tilošanec, *1. r.*
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Zlatka Grahovec Soldat, prof.
Idiom: međimurski kajkavski (Kotoriba)

Stari debeljak

Več se zdavnja skmičilo. Z njezine se hižičke kadilo i svetlo je čez oblok vun na mali vrčak svetilo. Zula sem se v ganjku i fpotila se nuter. Zahljunola me duha fine, domače kuržnjače koju je samo ona znala tak sprajti.

Zamotana v debeljak na fotelji sedi. Komaj pak me se ščekala. Na stolu je friško skuhani, još vroči, čaj od lorbeka, v njenem vrčaku počebranoga. Došla sem kcoj i sela si na čogani tepih z cifricami kre njeni nogi. Dela sem glavu v njeno krilo. Gladila me po hrptu i lasej z svojemi mefkami rokami, a ja pak sem magadila. Grel me jogenj z peči kre koje sem sedela i toplji gunjek z kojem me pokrila. Samo smo mi dve brlondovalje dok je cajnger na vuri več pol noči kazal. Spomenkima nega bilo kraja. Pomalji me počel drem loviti, a po času sem i zaspala…

Rad se toga zmišljuvljem.

Naspram negda, njena je hižica prazna i nekaj vu nji falji. Roljete su spuščene, a z rora se jen čas več ne kadi. Lorbek na vrčaku povehnjeni, naheljaj stoji. Nikaj več nutri isto ne diši.

Potmajno je zginula. Nega je. Samo njezin stari debeljak i dalje na fotelji putohnjeno sam leži.

Filip Fuček*, 3. r.*
Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva Đurđevac
Mentor: Zdravko Seleš, prof.
Idiom: Đurđevec

Zbudil sem se i zaspal

Zbudil sem se. Joči mi se žmeko raspirajo – kak da su zaleplene. Na jene strane je veliki oblok. Čez nega se vidi Sonce, koje je tek zišlo. Nebo je naranđasto, z nekulko nijansi plave. Dva oblaka se pomalo krečo. Kak je više gledim – se so

bržeši. Ne znam – el so meki ili trdi? El se more po njemi hoditi il nemre? El bi čovek prepal čez nje? Do nji je mala, al bleščeča zvezda. Kuliko je ona pak daleko? Okrenol sem glavo. Na druge je strane pak oblok. Čez njega gledim, al z ove strane je još malo mrak. Tu neje samo jena zvezda – neg dvajst. Osećam kak mi je zdeno za noge. Moj stari poplun mi je malo kratek. Trebal bi si kupiti vekšega pri Regici na placu zutra. Mogel bi se začas diči da zlatno šenico pošpricam i gladne kokoši naranim. Al mi se joči stalno zapirajo. Nekak mi je još rano. Pak šenica more još kojo vuro pričekati, a kokoši još sigurno imajo rane od fčera navečer. Idem si ja još malo odspati.

***Marko Dautanec**, 3. r.*
Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva Đurđevac
Mentor: Zdravko Seleš, prof.
Idiom: Batinske

Jegede z tavana

V denešnje vreme skoro se se vrti okre meterijalnoga i toga koliko ko ima pri iži. Zato narod ima sega; i onoga kaj njem treba i onoga kaj ne treba. Negdar su ljudi ne meli fest sega, delali so na mekotaj se z rukami, fest su se menili, popevali i bili so zadovoljni. Deca so mela gde koju bapku ili konjiča kaj so si sama od dreva napravila ili kaj so dobila dok so bila pri Majke Božje na Bistrici. Bila so vesela i te so igračke fest rada imala.

Ja sem imal sega, sakakvijov plastični igrački, al sem je navek bil strgal, ne mi nikoja bila preveč draga. Zatoga sem volel dedine igračke. Jemput mi je bil napravil male jegede. Dedo mi je bil tesar, jako se je dobro v tesariju razmel i volel je jako delati z drevom, a imal je i mene jako rad pa je tu svojo ljubav prema drevlju i meni pretočil v te jegede. Te sem jegede imal jako rad - dedo je znal i gdekojo podravsku pesmu odigrati. Tak sem se z dedom igral skoro saki den, se dok mi dedo neje vmrl. Dogo vremena osečal sem veliku žalost, a jegede sem samo gledel i razmišljal o svojemu dedi. Mojemu japi se to ne dopalo i te je jegede nekam skril, a žalost je bila još vekša. Vreme je prejađalo i žalost je prešla, a na jegede sem zabil.

Jeden den, ne tak zdavnja, čistili smo tavana i našel sem v jednem čošku nekakvu kutiju zamotanu v stari zmazani stoljnjak. Razmotal sem stoljnjaka i, saj radoznal, raspiral tu kutiju - vnutre so bile moje male jegede. Z tugom, al i z veseljem setil sem se svojega dede. Jegede sem sprebrisal, očistil i premazal kaj so se svetlile i del sem je v kredenec, kaj bi si mogli videti kaj je moj dedo meni napravil.

***Nika Ivandija**, 3. r.*
Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva Đurđevac
Mentor: Zdravko Seleš, prof.
Idiom: Ferdinandovac

Črleni biciklin

Zbudil sem se. Glava me boli. Kre mene je flaša beloga vina. Skoro je prazna. Ležim pod drevom. V ladu. Vroče je i seno strašno diši. Setil sem se. Ostavil sem biciklina na soncu! Crlenoga biciklina z korpicom. Barinoga biciklina.

Crleni biciklin se je zažaril kak jogenj. Gume so se napunole, samo kaj ne eksploderajo! Kaj bom sad? Nit znam gde sem, nit je moj biciklin, a začas bo kmica. Japa mi je lepo govoril da nigdar ne ostavljam biciklina na soncu! E moj japa, stari moj japa! Nema te, evo več peto leto ide. Sečam se svojega jape i o njemu mislim, mesto da mislim kak bom doma došel i kaj z biciklinom. Zažareni biciklin na senokoše leži. Kaj si on sad misli? Kaj si me ostavil na te sončine? Kaj nemreš malo bolje na me paziti? Ak nemreš na me paziti, kak bi tek na se mogel? Po biciklinu plaže bubamara. V pasentu je z Barinem biciklinom. Kratko je plazala. Valda so jo noge počele peči.

Sonce pomalo zajađa za drevovlje. Biciklin se je počel ladeti. Dižem biciklina z kupca suvoga sena i probam ga rivati. Nejde nikam. Ostavil ga bom pod drevom – mislim si. Al ak ga ostavim pod drevom, mogel bi zabiti pod kojem sem ga drevom ostavil. Kre dreva je nekakvo staro vože. Zmislil sem se. Svezal bom crlenoga biciklina z vožem i obesil ga na drevo. Idem doma, bilo bi i vreme. Biciklin me gledi zvisoka.

***Nika Peršić**, 3. r. opće gimnazije*
Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar
Mentorica: Danijela Peršić, prof.
Mjesni govor: Tršće

Črejšna

Ko prava je nevejsta.
Prelepu zglida.
Veje nije treperjo.
Radast ne tajijo.
Reširua jeh na sve strani.
V svoj zagrljaj ceu svejt vabe.

I smeje se.
Vejtre.
Nebe.
Sunce.
Ruščamen.
Travce...

Deši ko najbulje parfem.
Žebilce mame.
Mravlinček jo žegla.
Srci je od sriče hedu touče.
Život okule sjebe čute.

Bubamare pa listje lejzejo,
leptirčke pa cvejtkamen plišejo.
Latice sve pasud letijo.
Mrejžo pa majmo vrte pljetejo.
Radast i lepuato v svejt pašilajo.

Život bedijo.
Život pazdravlajo.

***Petar Ule**, 4. r. opće gimnazije*
Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar
Mentorica: Danijela Peršić, prof.
Mjesni govor: Prezid

Pa damači

Ku se rabe kaj zmejnet
najlejpšje se pa damači mejnet.

Ku rabeš kaj hitru pavejdat,
če češ nekaga nasmejat
i ku rabeš guasnu zazejat,
sve se tu da pa damači dejvat.

Če napisat kodaj kaj rabe,
uohku i tu pa damači narediš.

Pejsonco majhno napišeš,
apa pismu šeruaku i dougu,
staremu pajdaše,
zos kiren se dougu videt nejse mougu.

Ti zatu svake dan pa damači kaj napiše,
nekamu nekaj prave,
i rejč damačo nigdar ne pazabe.

***Petar Ule**, 4. r. opće gimnazije*
Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar
Mentorica: Danijela Peršić, prof.
Mjesni govor: Prezid

Smrejka

V šume za hribon,
djeleč od čavejka,
skriua se majhna
i šeruaka smrejka.

Uana se zdej,
v dnive huadneje,
pad snejg skrije.
I ku da več nej je.

Nije so tanke veje
od snejga bejue
pa nebedon
več navej kej je.

***Karmen Frbežar**, 4. r. opće gimnazije*
Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar
Mentorica: Danijela Peršić, prof.
Mjesni govor: okolica Tršća

Srna

Na kraje dana,
dok se jesinsku šarenu listje žari
od paspanga sunca,
srna puahu karača pa šumskemo pute.
Tua be predirjat do zeljene gmajne,
al strah jo je.
Baji se guasneh mašin
kire narijo pa tvrdmo, črnemo pute.

***Viktoria Topolovec,** 1. u*
Srednja škola Zlatar
Mentorica: Ivančica Tomorad, prof.
Idiom: govor Brestovca Orehovičkoga

Glavni lik moje priče

Ja sam Iskra Svjetavnica. Imam 70 ljet i misljim da su mi zdej najbolja ljeta. Sigurne se pitate zake. Znam ja ke si vi misljite, nemrete vi mene lagati.

Ljepe živim život, znate kak te ide; sake male sam v selu na kavice pri nektere drugarice, negdar se male posvadime jer si ženska zna zamisljiti da ja nisam navjek v pravu! Alji, čujte, te je njen probljem, jer one, de bi štera druga ženska znala ke se događa v selu bolje nek ja?? Ke mi se je ove ljete degodile. Vi te nete verovalji. Pop mi nije došel hiže blagosloviti. Ja sam vam inače dosta pobožna... Znate kak te ide, sake sam nedelje pri poldašnje meše, ljepe se moljim, znam si i nekteru pesmicu zapopevati z cajta na cajt. Tak sam vam ja jednu nedelju išla k popu na farof pitati ga ke si on mislji, do je on ke mi nije došel blagosloviti hižu, kej sam mu se zamerila, razmete vi mene, a?? Dojdem ja ljepe tam k popu na farof i pitam ja njega tak te, ove one, i bume reklji, da je došle do nesporazuma kak bi se ljepe v narodu povedale... Ja sam njega šlopila znate onak jednu odgojnu za vuhe. I on je, budala, zval poljiciju jer se je siromaček osećal napadnute. Došel je nekakev tam poljicajec, pravil se je neke važni i povedal je da se zove Filip i da ima 27 ljet. Ke

bu meni tam nekakev šmrkljivec od 27 ljet govoril ke sam ja krive napravila!!!??? I tak vam je on mene odpeljal v poljicijsku stanicu i tam su me svega, da vam ne velim čega, spitavali...

Delji su me v rešt, alji same kao na 24 vure „da se primirim i razmisljim o svojemi postupkemi", kak su oni te stručne povedalji. Točne znam da kad se bum vernula v sele, da bu te glavna tema, he he, znate kak sam srečna…

Ivana Bartolin, *2. g*
Srednja škola Zlatar
Mentorica: Ivančica Tomorad, prof.
Idiom: loborski govor

Moj vrt

V denešnje vrieme ljudi su se več na mobitelji i zaokupljeni su z drugi ljudjemi. Same gruntaju i gruntaju pu ciele dane i očeju zludeti. „Ova se obljekla onak, ova ovak", „ova je liepa, a ja sam grda", „kak ova more biti vu Zagrebu, a ja vu svojumu selu" i još milijon pitanja im se vrti pu glave…

Ja misljim da mi si imame svoj vrt. Nešteri je pusti, a nešteri je poni z povrčem i z čijem očeš. Moraš ga zalievati i furt delati na njem. Jer če ga vidime pustuga i mam odustaneme, on se sam ne bu okopal i stvoril sigurne. Treba se okuražiti i rezdelati ga da bu još lepši nek sosedin.

Makar, ne trebe preveč nos zapikavati h uđe vrte da nam slučene vu zemle nej ostal. (Nos!)

Sara Roginić, *1. d*
Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.
Idiom: Hrvatsko zagorje, Kuzminec

Ljetnji den

Sonce je sjale vani, bile je 12 vur. Temperatura je bila veljika i bile je sparne. Bil je te ljetnji den ko i saki drugi. Den je sporo prolazil i štela sam hbiti vreme knjigu čitajuči, koju sem posodila od brata. Bližil se obed kad sam odjemput vidla vanredne vesti kak je nešči nestal v planini. Ni pisale kdo, ali se povedalo

neka mlajšna ženska. Sake ljete ista priča, sam si pomislila. Navek su turisti nepripravljeni i nespremni za se kaj ih čaka. Kolke lud moraš bit da sred dena peš planinariti. Sem zanemarila tu temu i pošla obeda delati. Den je prolazil, a ja sam čakala 18 vur kdar se s prijateljim nalazim. Sem bila nestrpljiva makdar ih saki den vidim, a sem znala da se nič novega ne bu dogodilo i te me nije smelo. Poklje par vur nazaj je došel čas da idem. Furt se najdemo na istome mestu, klup v obližnjem parku. Sam se iznenadila da nišči još ni došel. Odjemput sem vidla moju pajdašicu kak sa nezverena beži k meni, kad da je duha vidla. Sem ju pitala kaj se te događa, a ona mi je povedala kak je od Vitine materi čula kak Viti ni traga ni glasa od vjutra te da se nikšemu ni javila. Me mam jeza prijela jer je te mele meste i vteško je vnjemu nestati. Moje misli su mam prešle na osebu kaj je v planini nestala i o kojej sem čitala vjutro. Sme se pridružili Vitinoj familiji pa je iskati počeli. Sme mi ipak bile najbolšne pajdašice i se trebala najti denes z nami. Sem bila prestrašena i v brige, a po glavi su mi se motale stvari ki su se mogle zgoditi. Ostatek dena je bila velika sterka, i sam se zmisljim jednoga cajta.

Su javili da je telo najdeno v planini, te je bile ona.

***Eva Romana Cvijetić**, 1. d*
Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.

Pucke i čmijele

Dve su pucke bile pri vrti i brale vugurke, paradajze, jabuke, kruške i tek sazrelo grozdje, kad je odjednom nekaj vpičilo jednu pucku v ruku. Dve pucke krenule bežat prema hiži.

Zašle su nutri v hižu i veli jedna baki:

„Baka, čmijela me vpičila", a baka joj veli na to: „Hojdi sim da vidim."

Dojde pucka do bake, pokaže joj ruku i na njoj vidi črljeni i natečeni ubod. Veli joj baka:

„Ni to niš grdo, bum ti ja to z melemom namazala i metnula flaster i buš ti vidla kak bu to za dva dni prošlo!"

Baka se okrene drugoj: „Di se to desilo?" a ona joj veli:

„Na vrtu, tam pri onom grozdju. Morti ih miris grozdja dovodi, jer tam ima i čmijela i osa i obada."

Zadere se baka da je se do drugog sela moglo čut:

„Jože! Opet su nam se čmijele nakotile pri grozdju! Zemi onaj otrov pa ih pokolji!"

Jože, koji se tek zbudil, veli joj umorno:

„Naj me ve na vrt slati, koleno me tak boli da se nemrem ni zdiči!", na kaj mu ona dogovori: „Buš pozabil, ak to ve ne napraviš, a zutri bu opet čmijela nekog vpičila!" i on joj uzvrati:

„Ma bum vjutro, Janica, pusti me da spim!"

Baka onda namaže ubod čmijele i prek njega stavi flaster i veli puckama:

„Hojdite se ve v 'drvorišču' zigrati i najte opet pri grozdju pejti da vas ne vpiči još nekaj"

Onda pucke popejdeju v dvorišče z pesekom i mujcekom se zigrati, baka se vrne nazid v kuhinju i nastavi ručak kuhati.

***Chiara Gašparac**, 1. š*
Srednja škola Delnice
Mentorica: Jasminka Lisac, prof. savjetnica
Crnoluški idiom

Drčanji na skijah

Zas svaja štire lita sn sta na skije, pa sn skoro prek proskija nego prohodija. Sječan se da so me onda skije zglidale veliko i nisn zna da bon zas time skijame i ščapime osta do dns. Sn se onda va tu zaljubea i sda moren reč da je tu maja velika sriča i ljubav i maja budučnost. Član sn skijaškega kluba Goranina i jaku sn dobra. Osvajan medalje va Hrvatske i veni, pa se mislen bavet zas drčanjen na skijah profesionalno.

Moren se pohvalet zas svajeme rezultatame. Sako leto dobivan nagrado za najbuljo sportašico va svaje kategorije. Litos sn proglašena za najbuljo kadetkinjo od Sportskega saveza Primorsko-goranske županije. Jen od buljeh uspjehe je triče misto va Italije ki sn drča zas skijašame zas več držav i šisto misto va Italije na Skiri Trophyju.

Litos sn dobija i svajo puško za biatlon pa se polahkin okrečen i biatlonu. Več pote sn bea i državna prvakinja Hrvatske. Posta sn i članica Hrvatske reprezentacije va skijašken drčanje, kaj je veliko priznanje za sakega sportaša. Pred mano je še fanj nastupe po svete, jer tek sda smo počile praf trenirat.

Jaku je tešku ale moraš tu jemet rad da be se zs tin bave. Familija me podržava i jaku me pomažejo. Jeman rada goro i skijanje pa sn zatu upisa srednju škulo va Dijancah za šumara. Profesori so me jaku dobre, pa me pomažejo kda me ni par dan va škule. Jaku je tešku spojit jeno i drugo ale bon da se od sebe. Fanj pote vaden po noče koku be navadeja jer sn pojužne jemija trening pa nisn dospija.

Treba znat kaj češ va živote.

***Katarina Frković**, 4. a*
Srednja škola Delnice
Mentorica: Jasminka Lisac, prof. savjetnica
Kupjački idiom

Kan gremo mi

Misljen se
Posljušan divan naših starih
Kako je belo negda
Siromašno, nigde nič
Puno dela, mrva jela
Nedeljo peške k maše
Južna bolja, juha, mesu i povatica.
Belo je već lidji, dece i divana.
Igre, smeha, poštivanja.
Obitelj, vjera, domovina
Šparala se djedovina.
Danas se laž(je) je
Je to dobro prašan se
Sin se ravno je
Do je prišof, prošof
Ne zna se.
Ke so bele ščera
S kogon divanile se.
Do bo delaf te
Neke stranjski lidje.
Kan se to skep gre
Je to dobro prašan se?

***Ivona Kalčić**, 4. a*
Srednja škola Delnice, opća gimnazija
Mentorica: Jasminka Lisac, prof. savjetnica
Ravnogorski idiom

***

Pred misc dona sen zavrsla sula. Pred kraj je blu dast napitu jer sa se tribale papraulat ocjene. Jedva sen čokala da to šula fine i da se morem amol pačint. To sen se zezlna. Onda je tek pačeu prau stres. Prva matura je bla iz engleskiga i nisen se jaku prpraulala za nu jer to il znoš engleski ili ne. Onda sma jemil hrvatski i matematika. Za tu sen se prou prpraulala. Hadila sen na pripreme iz matematike da prujdem fajn matur i da mi astone način kak se kakou zadatak rešava. Za hrvatski nisen hadila na pripreme nego sen se damo prpraulala. Jemila sen knige iz hrvatskiga i prasle use lektire pa i gramatika. Blu je dast tešku tega usega se sjetit, al sen uspila. Usa to stres je zdej prašu do rezultotou matur. Za zdej bom se pačinla, a onda ak bo roblu spet use ispačitka.

IZBOR ČAKAVSKIH SREDNJOŠKOLSKIH LITERARNIH RADOVA S 12. NATJEČAJA

***Katarina Načinović**, 1. r.*
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti
Mentorica: Orijana Paus, prof.
Zavičajni idiom: kršanski govor

Drugošlja vremena

Otpren brkon,
vidin vedro nebo
po ken tići letiju,
cujen decu kako se igroju.
Veje, vetar i prfumi.

Spametin se moje pranone,
gonala mi je da su kako deca robili
čuvat kravi, pomoć mesit kruh,
obed nosit ocu va kampanju…

I oni su se igrali,
va potoke toćali…

Danas se se je kambjalo,
prišla su drugošlja vremena.
Ma vajk je lepo cut
veje kako šamulja
i vetar kako nosi prfumi s krasi.

***Josip Fabris**, II. r. klasične gimnazije*
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti;
Mentorica: Sanja Depikolozvane, prof.
Tip zavičajnog idioma**:** tinjanski govor

Ledena hiža

Vitar je štabelo zapuha.

Želizne škure plaču, viču!
Stara pitura ž njih biži.

Prah se nakuplja.
Svaki zvoni kad pade.
Odzvanja u drivu, zidu, praznini.

Krvavo drivo od čerišnje stoji.
Domišlja se svoje force.
Sad je slabo, fešta za črve.

Vorna se manje smije nego nikad.
Ruzina je puna lišća.
Samo čeka onaj jedan čaval.

Nutra i zrak strhleni.
Nič ga ne riva, vuče, tepli.
Želi van, ma ne more.

Vitar i dalje puše,
U tu hižu, prez duše.

***Josip Fabris**, II. r. klasične gimnazije*
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti;
Mentorica: Sanja Depikolozvane, prof.
Tip zavičajnog idioma**:** tinjanski govor

Zubi babe moje

Jedan je sta zgoron,
drugi zdolon.
Jedan je bi ubrnut desno,
drugi livo.
Jedan je komoć sta,
drugi se štabelo drža.
Jedan je bi črn,
drugi bil.
Slabo su svita vidili,
komoć iz sela i kampanje zašli.

Ča peraš da su malo pasali?

***Blanka Šimović,** 1. d*
Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.
Govor: što, ča, kaj

Problemi

Jesen je jutros slikala. Žarke listove skrila je gustom maglom, ljude zamotala u tamne kaputе pustivši samo hladnoći da im oboja nosove u lijepu crvenkastu nijansu. No Cvita nije bila od onih koji su se lako predavali jesenjoj volji. Skrivena u ružičastom kaputu poprilično je mrzovoljno prigovarala Štefu i Nikolini:

„Ča vam je ledeno odi u Zagrebu! Kad sam razgrnula koltrine, skoro sam se onesvijestila. U nas se kupa još bar misec dana!" Ispuhala je nos po stoti put otkad su krenuli prema školi.

„Pa to ni spriječilo onu barabu jučer da mi ukrade biciklin. Da sem ga videl, bi mu bučku jednu napravil pa da zapamti", nadoveže se Štef.

„Kakva hudobina!" Cvita će.

Čizmama su šljapkali po lokvicama kad on tužno podigne pogled prema tmurnom nebu:

„A ni nema niš drveća tu kod vas u Zagrebu", primijeti značajno.

„Da, u nas ti borovi odmah zaliče prehladu", odgovori Cvita tužno pa ponovno ispuše nos. „A ako ne oni, onda nona na špahoru pripremi juhu od pomidora ili ti da baškotine i bokal čaja."

Nikolina je samo mudro šutjela dok su oni nastavljali nizati pritužbe Zagrebu.

„I gužva."

„A hrana! Nemreš se nabuždерati onih pohanaca i toga. Meni trebaju štrukli i gibanice."

Cvita kihne u znak slaganja.

„Si ti betežna?" upita Štef Cvitu.

„Ma sam mi je malo hladno, nemam fibru. Nosim ovu jaketu cilo vrime zabotunatu do vrata, ali niš ne pomaže. Potrošila sam sto facolića. Morat ću u farmaciju po neki sirup."

„Pa ja stvarno ne kužim šta ste došli u Zagreb, uopće. Samo pritužbe imate", napokon progovori Nikolina.

Ovo dvoje su je samo gledali.

„Kod vas se, Cvita, ne može hodat ulicom kolka je gužva po ljeti. Tu je ljeti toliko prazno i vruće da možeš peći jaja na asfaltu i nitko te ne bi čudno gledao jer nikoga nema. A u Zagorju se ne stigneš brinut hoće li ti netko maznut bicikl kad moraš neprestano pazit da te ne dograbi neki pas."

„Kaj, pa tom cucki i služe. Ovdje gospoje nose svoje cucke kak da su neki gospari."

Cijelo se društvo nasmijalo.

„Ti fakat voliš Zagreb", primijeti Štef.

„Pa, svugdje je lijepo na poseban način", uvjereno će Nikolina.

Stigli su do učionice gdje je njihovu jutarnju mudrost prekinula strašna vijest:

„Danas pišemo kratki test."

„Što?"

„Ča?"

„Kaj?"

„Ne kažemo *kaj, što ni ča nego molim!*" ispravi ih učiteljica.

„Svugdje ima problema, ali škola je uvijek najveći", složili su se baš kada su testovi stigli na stol pred njih.

Crveno lišće slagalo se s bojom učiteljičine kemijske olovke dok je ispravljala testove. Odjednom su svi zaboravili na sitnice koje su ih smetale u Zagrebu i usredotočili se na učiteljicu koja im je čitala ocjene. Na prave probleme.

Izvorni znanstveni rad
UDK 811.163.42'282 : 821.163.42'282-1 : 800.1
Primljeno 2024-09-08
Prihvaćeno za tisak 2024-10-24

GLASI MATERINSKOG JEZIKA

Marijan Varjačić, Varaždin

Sažetak

Na tragu ulomka iz eseja Tina Ujevića „Oroz pred Endimnionom" autor tematizira značaj materinskog jezika uopće i posebno kajkavštine. Jezično-filozofijske poticaje nalazi u spisima Wilhelma von Humboldta, Johanna Gottfrieda Herdera, Johanna Lea Weisgerbera i Hansa-Georga Gadamera. Ističe se teza o povezanosti kajkavskih govora s jezičnim iskonom, odnos glasa (tona) i značenja, bitna uloga slušanja, čitanja naglas i umijeća recitiranja za recepciju, naročito kajkavskoga pjesništva.

Ključne riječi: kajkavština, kajkavsko pjesništvo; materinski jezik; sluh i slušanje, čitanje naglas, umijeće recitiranja; arhaičnost, dijalekt; Tin Ujević, Johann Gottfried Herder, Wilhelm von Humboldt, Johann Leo Weisgerber, Hans-Georg Gadamer, Wolfgang Welsch

„Nije nezgodno da se onako uzgred spomene kako ovaj štokavski govor pruža u izobilju željeza i čelika teškoga za savijanje u prevođenju i očitovanju nježnih, apstraktnih i eteričnih predskazivanja, slutnja i nagoviještanja, te kako ga u tome nadmašuje sentimentalni i bljedoliki kajkavski govor a donekle i ozbiljni, škuri, ali ne sasvim kakofonijski čakavski idiom. To je moglo dati povoda, uz druge razloge, javljanju regionalnih lirika, osobenih i po svojemu narječju koje su donijele sa sobom mogućnosti novih modaliteta, izraza i orkestracije pjesničke i ljudske senzibilnosti, i to tako daleko da su pojedini od ovih regionalnih ili dijalektalnih pjesnika u pojedinostima ispovijesti prestigli sebe kao umjetnike štokavskoga jezika i govora koji je često patio od neke hrapavosti i od nedostataka virtuozne izbrušenosti glasova, a pogotovo zazirao od svega što bi bilo delikatno i porcelanski krto i intimno."[1]

[1] Tin Ujević, *Oroz pred Endimnionom. O udesima i krivudanjima novije književne umjetnosti,* Sabrana djela IX, Znanje, Zagreb, 1965., str. 132.

Ujevićevo gledište kao da pretpostavlja tezu Wilhelma von Humboldta o posebnom viđenju/zrenju svijeta (Weltansichten) koje je uvjetovano jezikom i teze neohumboldtovca Johanna Lea Weisgerbera o slici svijeta materinskog jezika (Weltbild der Muttersprache) i materinskom jeziku kao izvoru pjesništva.

S obzirom na datum objavljivanja Ujevićeva eseja (22. 6. i 6. 7. 1926.) „regionalni i dijalektalni pjesnici", koji su „prestigli sebe kao umjetnike štokavskoga jezika i govora", mogli su biti, od kajkavaca, Dragutin Domjanić (*Kipci i popevke*, 1917.) i Fran Galović (*Zmojih bregov*, objavljeno 1925.), a od čakavaca Vladimir Nazor (*Galijotova pesen*, *Žena zapušćena*). Sam Ujević ispjevao je na čakavskom antologijsku pjesmu *Oproštaj* (uvrštena u antologiju čakavske poezije i antologiju hrvatskoga pjesništva 20. stoljeća *Međaši* Z. Mrkonjića, 2006.). Među onima koji su „prestigli sebe kao umjetnike štokavskog jezika", ili barem dostigli, bit će Miroslav Krleža (*Balade Petrice Kerempuha*, 1936.) i čakavac Drago Ivanišević (*Jubav*, 1960.) a u novije doba među kajkavcima, npr., Ivan Golub, Ernest Fišer, Zvonko Kovač, Božica Jelušić, Tomislav Ribić i Denis Peričić.

*

W. v. Humboldt[2] ističe „povezanost glasa s dušom[3]" (der Zusammenhang der Laute mit dem Gemüthe) i da se „u dijalektima, neznatna i glede cjeline jezika malo mijenjajuća preoblika samoglasnika s pravom može svesti na d u š e v n e s a s t o j i n e p u k a"[4] (die Gemüthsbeschaftenheit des Volkes). Kada Ujević kaže da su kajkavska (i čakavska) lirika „donijele sa sobom mogućnosti novih modaliteta, izraza i artikulacije pjesničke i ljudske senzibilnosti", iza toga stoji i rečena povezanost glasa/jezika s dušom kajkavaca. Za kajkavsko su pjesništvo naročito bitni SLUŠANJE, ČITANJE NAGLAS, RECITALI. Recitali u sretnim trenucima, omogućuju iskustvo kada se pjesnička riječ s l u š a iz zbiljnosti naše egzistencije, a ne tek razumom. Naročito iskustvo jezičnoga iskona pružaju nam izvorni interpreti npr. međimurskih popijevki, kao što je čudesna Elizabeta Toplak, teta Liza. Isto vrijedi i za neke kazališne amatere, kao što je ženska skupina iz Jesenja. Humboldt kaže da je čovjek „b i ć e k o j e p j e v a, no spojem misli i tonova"[5] (ein singendes Geschöpf, aber Gedanken mit den Tönen verbindend). Time se

[2] Wilhelm von Humboldt (1767. - 1835.), njemački jezikoslovac, filozof i državnik. S njegovim istraživanjima povezuje se razvoj filozofije jezika kao samostalne discipline. Na tragu Herdera razvio je učenje o jeziku kao posebnom viđenju svijeta. Potaknuo je razvoj komparativne jezične znanosti, lingvistike i semiotike. Utjecao na Weisgerbera, De Saussurea, Wittgensteina, Heideggera, Gadamera i dr.

[3] Wilhelm von Humboldt, *Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschleshts*, u: Humboldt, *Schriften zur Sprachphilosophie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1969., str. 577.

[4] Isto, str. 578.

[5] Isto, str. 435.

dopunjuje grčko određenje čovjeka kao bića koje ima jezik/govor (*zoon legon ehon*).

U dosizanju značenja i punine smisla kajkavske pjesme pomoći će i zvučni zapisi izvornih govornika. Ništa međutim ne može nadomjestiti živi glas. Prema Humboldtu, živi glas je „kao SAM OPSTANAK što diše"[6] (wie das athmende D a s e y n s e l b s t, isticanje M. V.).

*

Kao filozof i kao teolog Johann Gotfried Herder[7] će kazati: „Više [Božje] podrijetlo jezika, ma koliko se činilo nabožnim, potpuno je nebožansko. Pri svakom koraku ono umanjuje Boga niskim, nesavršenim antromorfizmima. Ljudsko podrijetlo pak prikazuje Boga u velikom svjetlu: njegovo djelo, ljudsku dušu, koja sama iz sebe stvara i razvija jezik, jer je njegovo djelo ljudska duša. Ona gradi to osjetilo uma kao stvoriteljica, kao slika njegova bića. Podrijetlo jezika je, dakle, samo na dostojanstven način božansko, to jest ako je ljudsko".[8]

Prema Herderu čovjek je sam sebi pronašao jezik iz „tonova žive prirode" (aus Tönen lebender Natur). Razum je bio „otac jezika, koji je on i z t o n o v a b i ć a k o j a z v u č e (aus Tönen schallender wesen) pretočio u oznake razlikovanja"[9] (isticanje M. V.). Prvi poučavatelj jezika je, dakle, u h o.[10] Čovjek je kao „biće koje osluškuje i zapaža (als ein horehendes, merhendes Geschöph) prirodno stvoren za jezik; priroda će mu se objaviti (offenbaren) putem slušanja".[11] Sluh je za Herdera središnje čulo koje je postalo „vratima prema duši (Tür zur Seele) i spojni element ostalih čula".[12] „Mi stvorenja sa sluhom stojimo u sredini; mi vidimo, mi opipavamo; no viđena, opipana priroda zvuči. Postaje nam učiteljica jezika putem tonova. Postajemo tako reći s l u h k r o z s v a č u l a"[13] (Gehör durch alle Sinne).

[6] Kao pod 3., str. 428.

[7] Johann Gotfried Herder (1744. - 1803.), njemački filozof, teolog, književni kritičar i pjesnik. Za Herdera jezik je ljudskog podrijetla, u čijem su postanku bitni osjeti (prvenstveno sluh), ali i um. „Bez jezika čovjek nema nikakva uma, bez uma nema nikakva jezika". Herder je utemeljio filozofiju povijesti i utjecao na utemeljenje filozofske antropologije u 20. stoljeću (A. Gehlen). Stajalištem kako je jezik „organon mišljenja" utjecao je na Humboldta. Zalagao se za individualnost svake kulture, ali i individualnost osoba unutar kulture. Pridavao je veliki značaj pojmu narodnosti i domoljublja. „Tko je izgubio domoljubni duh, izgubio je sebe i cijeli svijet oko sebe". Utjecao je na Hegela, Nietzschea, Goethea i dr. Bio je učenik Kanta, ali i njegov kritičar.

[8] Johann Gottfried Herder, *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*, Anaconda, München, 2015., str. 158.

[9] Isto, str. 58.

[10] Isto, str. 56.

[11] Isto, str. 57.

[12] Isto, str. 73.

[13] Isto, str. 73.

Prema Herderu, svaki rod u svoj jezik unosi kućni i obiteljski ton; to prema izgovoru postaje različitim narječjima.[14] „Podneblje, zrak i voda, hrana i piće utječu na glavne organe i, naravno također na jezik. Ćudoređe (Sitte) društva i moćna božica navika uskoro će prema gestama i postojanosti uvesti ove posebnosti i ove različitosti – i EVO DIJALEKTA!" (isticanje M. V.). „To je što se tiče izgovora no s a m e r i j e č i, s m i s a o, DUŠA JEZIKA – kakvog li beskrajnog polja različitosti!".[15] To beskrajno polje različitosti predstavljaju i brojni kajkavski govori. Za Herdera jezik narječja je „bliži svome izvoru" ili praizvoru jezika uopće. Jezik grčke književnosti i filozofije bili su tri glavna dijalekta: dorski, eolski i jonski. Atički je bio osnova za tzv. *koine* tek nakon osvajanja Aleksandra Makedonskog. Grčki pjesnici još u klasičnom razdoblju (4. st. prije Krista) nisu prihvatili atički kao zajednički jezik.

Odjeke Herderovih misli o jeziku prepoznajemo i u hrvatskoga jezikoslovca Petra Guberine (*Zvuk i pokret u jeziku*, 1961.) i u filozofa Krune Krstića.

*

Hans-Georg Gadamer tematizira slušanje u dvama kasnijim spisima.[16] Slušanje ne znači samo slušanje nego slušanje znači slušanje Riječi. Bit je slušanja da se obuhvati cijeli ustroj govora u novom jedinstvu, koje je R i j e č. Das Wort ist nicht Wörter/Riječ nisu riječi; množina Wörter = riječi jedna za drugom bez sintaktičke veze, kao u rječniku. Moći slušati znači razumjeti. Nema slušanja bez razumijevanja ali ni razumijevanja bez slušanja. Tek u kasnoj fazi europske kulture dolazi do toga da mi uopće možemo čitati a da ne govorimo. O tome znamo iz jednoga mjesta kod Augustina: crkveni otac Ambrosius bijaše čudno gledan jer je mogao čitati a da pritom nije glasno izgovarao. U Grčkoj se uvijek čitalo naglas ili slušalo slugu (kućnog roba) koji je čitao. Slušali su se rapsodi koji su govorili poeziju, osobito Homera. Primjerice jedan Pindarov spis nosi naziv *Kako dječak treba slušati poeziju*. Oko 440. po. Krista Periklo je na podnožju Akropole sagradio Odeion (pjevalište) za lirsko-glazbena natjecanja. Lirska poezija i glazba povezanu su i u Hebreja, a Vede su prenošene i sačuvane pjevanjem. U eseju *Nausikaa*[17] Gadamer, prije nego će citirati pjesmu *An Meer* Oscara Loerke, kaže: „Slušajmo ponajprije pjesmu Loerke, slušajmo je kako se pjesma mora slušati, samo tako da se čita naglas". Gadamer govori o jedinstvu i nerazdruživosti slu-

[14] Isto, str. 134.

[15] Isto, str. 135.

[16] Hans-Georg Gadamer, *Hören – Sehen – Lesen*, u: *Ästhetik und Poethik I*, Gesammelte Werke Band 8, J.B.C. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1993., str. 271-278; Hans-Georg Gadamer, *Über das Hören*, u: Gadamer, *Hermeneutiche Entwürfe*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000., str. 48-55.

[17] Hans-Georg Gadamer, *Nausikaa*, u: Gadamer, *Hermeneutiche Entwürfe*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000., str. 240.

šanja i razumijevanja. I Aristotel ističe, osim osjetila vida, slušanje; slušajući se shvaća ljudski govor čija univerzalnost nadmašuje sve.

I u eseju *Tekst i interpretacija*[18] Gadamer, između ostaloga tematizira slušanje, čitanje naglas, umijeće recitiranja i odnos glasa i jezika. Književni tekst „ne mora biti samo čitan, nego mora biti i slušan – premda najčešće samo unutarnjim uhom". Samo tako „riječ dobiva punu samoprezentaciju".[19] Zvukovna zbiljnost (Klangwirklichkeit) riječi i govora neodvojivo je povezana s priopćavanjem smisla. „Samopojavljivanje svake riječi u njezinoj z v u k o v n o s t i i zvučna melodija govora imaju svoje značenje upravo za ono što je kazano riječima".[20]

„Dobro čitati naglas znači s u i g r u z n a č e n j a i z v u k a (Zusammenspiel von Bedeutung und Klang) prenijeti drugom na taj način da je on obnavlja za sebe i u sebi".[21] Govorenje i čitanje pred nekim ostaje dijaloškim ukoliko se zvukovna pojava i shvaćanje smisla mogu po mogućnost dovesti u suglasje. Umijeće recitiranja (Kunst der Rezitation) načelno nije ništa drugo. „Samo je potrebno posebno umijeće ako su slušatelji anonimno mnoštvo, a pjesnički tekst ipak zahtijeva realiziranje u svakom pojedinom slušatelju".[22] Gadamer se pita da li je u svakoj vrsti pjesničkog teksta moguća recitacija, npr. u meditativnom pjesništvu, ili je ono moguće samo u samotnom ispunjenju. Prenosi se da je R. M. Rilke u užem krugu recitirao *Sonete Orfeju* tako čudesno da nazočnima nije bilo upitno shvaćanje smisla.

Platon u dijalogu *Ion* (533 d) govori o božanskoj snazi (*theia de dynamis*) koja potiče rapsoda (recitatora) i povezuje ga sa slušateljima odnosno gledateljima. Tu snagu uspoređuje s magnetom. U tom smislu se Gadamer poziva na Platona u eseju *Stimme und Sprache/Glas i jezik*.

Utemeljitelji moderne misli o jeziku, Herder i Humboldt, bitno su utjecali na Gadamera kao glavnog predstavnika hermeneutičke orijentacije u filozofiji 20. stoljeća. Gadamer će se u svom glavnom djelu *Istina i metoda* u njihovom duhu izraziti da „izvan jezičkog iskustva svijeta nema stajališta sa kojeg bi taj svijet mogao postati predmet".[23] Ili: „Onaj tko ima jezik, *ima svijet*".[24] Ili strože: „Bitak

[18] Hans-Georg Gadamer, *Text und* Interpretation, u: Gadamer, *Gadamer-Lesebuch*, J.B.C. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1997., str. 141-171.

[19] Isto, str. 163.

[20] Isto.

[21] Isto, str. 167.

[22] Isto.

[23] Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*. *Grundzüge einet Philosophischen Hermeneutik*, J. B. C. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1990., str. 456.

[24] Isto, str. 457.

koji se može razumjeti jest jezik".[25] Prema Gadameru, bitak, razumijevanje i jezik posve su utkani jedno u drugo.[26]

U suvremenoj filozofiji o slušanju, ovaj put u opreci prema gledanju, promišlja Wolffgang Welsch (1946.) u raspravi *Auf dem Weg zur einer Kultur des Hörens*.[27] Poput Herdera, Welsch kaže da slušanje, protivno gledanju, ne donosi svijet na distanci već ga pušta unutra. Slušanje je p o v e z a n o s t, s j e d i n j e n o s t, o s j e t i l n o j e d i n s t v o. Moramo slušati da bismo razabrali govor i sami mogli govoriti. Zapadna kultura izvorno je bila kultura slušanja. Nietzsche je izvodio podrijetlo klasične grčke kulture, tragedije, iz duha glazbe. U homerskom društvu prevladava slušanje; u Homera pjesnici su s l u š a č i božanskoga glasa (*Ilijada* 21, 484-491).

*

Prema Joži Skoku, „arhaični jezični dekor" bio je „draž" kajkavske lirike, ali i „zapreka" prepoznavanju njene modernosti u cijelom 20. stoljeću.[28] Na drugome mjestu Skok će kazati da „arhaika" riječi „prodire i dopire do same biti razdrte nutrine suvremenoga lirskoga subjekta".[29]

Kod predsokratika *arkhe*, između ostaloga, označuje pratvar, praelement (npr. u Anaksimena zrak, u Heraklita vatra, u Parmenida jedna pratvar). Kod Platona ima višestruko metafizičko značenje (počelo, iskon, bit). Kod Aristotela *arkhe* je „ono prvo odakle štogod ili jest, ili nastaje ili se spoznaje" (*Met.* 1013a,18).

Kajkavština, jezik kajkavske lirike bliži je jezičnom iskonu nego novoštokavski kao osnova tzv. *koine* (*e koine dialektos = zajedničko narječje*) odnosno novoštokavski s t a n d a r d. Kajkavski pjesnici pišu, po pravilu, na „nedovršenom" (unvollended) jeziku, zavičajnom, materinjem idiomu, posežući i za kajkavskom književno-jezičnom baštinom. Standardni jezik je, kao što riječ kaže, uglavnom definiran, na neki način „dovršen", te kao takav udaljeniji od jezičnog iskona.[30]

Arhaičnost u izvornom značenju nije puki „dekor", ures kajkavske lirike ili tek „preostatak iz starine" (V. Klaić), već njena bitna odlika, ŽIVI DAH ranijih naraštaja u sadašnjosti. U jeziku se „jasnije i življe osjeća i sluti kako se i daleka prošlost još nadovezuje na čuvstva sadašnjosti, budući da je jezik prošao kroz

[25] Hans-Georg Gadamer, u: Gadamer, *Gadamer-Lesebuch*, J. B. C. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1997., str. 321.

[26] Isto, 389.

[27] Wolffgang Welsch, *Grenzgänge der Ästhetik*, Reclam, Stuttgart, 2010., str. 231-259.

[28] Jože Skok, *Antologičareva riječ na kraju*", u: Skok, *Rieči sa zviranjka. Antologija moderne kajkavske lirike 20. stoljeća*, Tipex, Zagreb, 1999., str. 483-484.

[29] Božica Pažur, *Divina*, u: Božica Pažur – Danijel Načinović, *Manutekstura*, Kajkavsko spravišče, Zagreb, 2006., str. 37.

[30] Kao pod 7., str. 106.

osjetnost ranijih naraštaja te zadržao njihov dah (Amhauch), ali su nam u istim GLASOVIMA MATERINSKOG JEZIKA, koji bivaju i izrazom naših čuvstava, ti naraštaji nacionalno i obiteljski srodni" [31] (isticanje M. V.). I dalje: „U svakom naraštaju u jednom narodu stvaralački djeluje sve što je njegov jezik iskusio kroz prošla stoljeća".[32] Primjer su Krležine *Balade*, ali i, npr., *Kalnovečki razgovori* Ivana Goluba, *Morje zvun sebe* Ernesta Fišera, *Jezuši* Božice Jelušić… itd.

*

„Energetska lingvistika" Johanna Lea Weisgerbera[33] bila je vladajuća lingvistička škola u Njemačkoj između 1945. i 1960. godine. Prema Weisgerberu, jezik je e n e r g i j a, a jezična energija je nezavisna duhovna sila. „Svaki čovjek formira svoj intelektualni pogled na svijet ne na temelju nekog nezavisnog oblikovanja iskustva, već pod okriljem iskustva svojih jezičnih predaka, koje je pohranjeno u duhu jezika".[34] Za Weisgerbera bit jezika nije u formi, nego u u p o t r e b i, svakodnevnoj i stvaralačkoj, kada se priopćuje, misli i osjeća. Ovo stajalište asocira na filozofiju jezika u drugoj fazi Ludwiga Wittgensteina (*Filozofskim istraživanjima,*1953.).

„Ako je jezik neodvojiva cjelina glasa i sadržaja, ako je materinski jezik začarao svu duhovnu energiju jednoga naroda (gesamte geistige Energie eines Volkes) preko tako reći čuda određenih tonova, tada je jezična umjetnost nužno jezično oblikovanje ovoga cijeloga jezičnoga svijeta (Sprachwelt). Jezik kao građa, kao medij, kao kreativni prostor umjetnosti uvijek je već duhovno oblikovani svijet".[35] Prema Weisgerberu, stvaralaštvo na materinskom jeziku uključuje sav u njemu sadržan duhovni svijet, shvaćanje smisla i vrijednosti odnosno svjetonazor. In jedem Wort des Dichters klingt der ganzce Sprachschatz der Muttersprache mit[36]/"U svakoj riječi pjesnika odzvanja/odjekuje cijelo bogatstvo

[31] Wilhelm von Humboldt, *Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschleshts*, u: Humboldt, *Schriften zur Sprachphilosophie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1969., str. 437.

[32] Isto, str. 438.

[33] Johann Leo Weigerber (1899. -1985.), njemački jezikoslovac i keltolog. Utemeljitelj tzv. *sadržajne gramatike* (inhaltbezogenen Grammatik) koja je dominirala koncepcijom raznih izdanja gramatike *Duden*. Tezu o svjetonazorskom značenju materinskog jezika temeljio je na Humboldtovoj filozofiji jezika. Na tu tezu pozivali su se u novije doba posebno jezikoslovci u Rusiji, Japanu i Koreji. Bio je osnivač Instituta za njemački jezik u Mannheimu te je 1950. utemeljio časopis *Učinkovita riječ* (*Wirkendes Wort)* koji izlazi i danas. Glavno mu je djelo, u četiri toma, *Von der Kräften deutschen Sprache* (1950.). Profesor na Univerzitetu u Bonu.

[34] Johann Leo Weisgerber, *Das Problem der inneren Sprachform und seine Bedeutung für die deutsche Sprache*, Germ. Rom., Monatschrift, 14., 1926., str. 230.

[35] Johann Leo Weisgerber, *Die Muttersprache im Aufbau unserer Kultur*, Pädagogischer Verlag Schwann, Düsseldorf, 1950., str. 198.

[36] Isto, str. 204.

materinjeg jezika". Materinski jezik izvor je pjesništva[37] (Quelle der Dichtung). Prema Humboldtu, čiji je Weisgerber sljedbenik, istim činom kojim iz sebe ispreda jezik čovjek se u njega upreda i svaki jezik oko zajednice kojoj pripada opisuje krug iz kojega se može izići tako da se ujedno prijeđe u krug nekoga drugoga.

U ovom kontekstu znakoviti su i primjeri iz hrvatske književnosti; tako je za Ujevića (u ulomku iz prije navedenog eseja, op. ur.) očita „muka koju ispaštaju srokovi Stanka Vraza, a kadikad i gracilni svijet slika Ljube Wiesnera". Slovenac Vraz „mučio" se sa štokavštinom kao i kajkavac Wiesner.

Weisgerberova studija o materinskom jeziku počinje znakovito poglavljem *Herders Entdeckung/Otkriće Herdera*, a u završnom poglavlju, *Die Muttersprache als Gegenstand der Sprachvorschung/Materinji jezik kao predmet znanstvenih istraživanja*, kaže: „Umnogome nam bivaju rasvijetljeni mišljenje i djelovanje ljudi, njihova htijenja i stvaranje, ako u punom smislu, *razumijemo* njihov materinji jezik".[38]

THE TONES OF A MOTHER TONGUE

By Marijan Varjačić, Varaždin

Summary

Following a passage from Tin Ujević's essay "Oroz pred Endimnionom", the author discusses the importance of a mother tongue in general, and especially the Kajkavian dialect. He finds the linguistic and philosophical encouragement for this in the papers of Wilhelm von Humboldt, Johann Gottfried Herder, Johann Leo Weisgerber and Hans-George Gadamer. The thesis on the correlation of Kajkavian tongues with linguistic origins is stressed, the relationship between tone and meaning, the essential role of listening, reading out loud and the art of reciting which is especially important for the reception of Kajkavian poetry.

Key words: Kajkavian dialect; Kajkavian poetry; mother tongue; hearing and listening; reading out loud; the art of reciting; archaicness; dialect; Tin Ujević, Johann Gottfried Herder, Wilhelm von Humboldt, Johann Leo Weisgerber, Hans-Georg Gadamer, Wolfgang Welsch

[37] Isto, str. 192.

[38] Isto, str. 258. Pod konac 20. st. Herderovom konceptu kulture svakog naroda, suprotstavlja se tzv. transkulturalitet. Herderov koncept navodno favorizira razdvajanje (V. npr. Wolfgang Welsch, *Grenzgänge der Ästhetik,* Reclam, Sttutgart, 2010., str. 270-275.)

Rad sa znanstvenoga skupa
UDK 811.163.42'282 : 347.67 Marija Terezija (091)(497.5)
Primljeno 2024-10-07
Prihvaćeno za tisak 2024-10-24

PRIKAZ IZDANJA *MARIJATEREZIJANSKI URBARI VARAŽDINSKE I DIJELA KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE* KAO IZVORA ZA PROUČAVANJE GOVORNOGA KAJKAVSKOG JEZIKA

Karmen Levanić, Varaždin

Sažetak

U radu se predstavlja izdanje Državnog arhiva u Varaždinu „Marijaterezijanski urbari Varaždinske i dijela Križevačke županije". U razdoblju od 2011. do 2021. objavljeno je šest svezaka u osam knjiga za područje ondašnje Varaždinske županije, a 2023. objavljen je još jedan svezak za dio Križevačke županije (Podravski kotar) koji danas pripada Varaždinskoj županiji. U izdanju se donose izvorni dokumenti nastali prilikom marijaterezijanske urbarijalne regulacije u razdoblju od 1774. do 1784., ali i brojni stariji dokumenti koji su prethodili postupku. Dio dokumenata pisan je latinskim jezikom, ali dio je nastajao zapisivanjem izjava podložnika na terenu, pa je u njima ostao zabilježen izvorni kajkavski govor za sva naselja na velikom području tadašnje Varaždinske i dijela Križevačke županije. Stoga to izdanje predstavlja vrlo opsežan i vrijedan filološki izvor, koji je uz to i lako dostupan.

Ključne riječi: edicija Marijaterezijanski urbari Varaždinske i dijela Križevačke županije; kajkavski jezik

Izdanje Državnog arhiva u Varaždinu „Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784." i „Marijaterezijanski urbari Križevačke županije (Podravski kotar) 1774. – 1779., 1795." nastalo je prvenstveno kao djelo za povjesničare i arhiviste, međutim, budući da je dio objavljenih dokumenata pisan kajkavskim, ono također može biti vrlo vrijedan izvor za jezikoslovce, jer sadrži obilje izvorne građe za proučavanje kajkavskoga književnog i govornog jezika.

Višegodišnjim radom u Državnom arhivu u Varaždinu dobila sam dojam da jezikoslovci rijetko dolaze u arhiv (što su mi potvrdili i kolege iz ne-

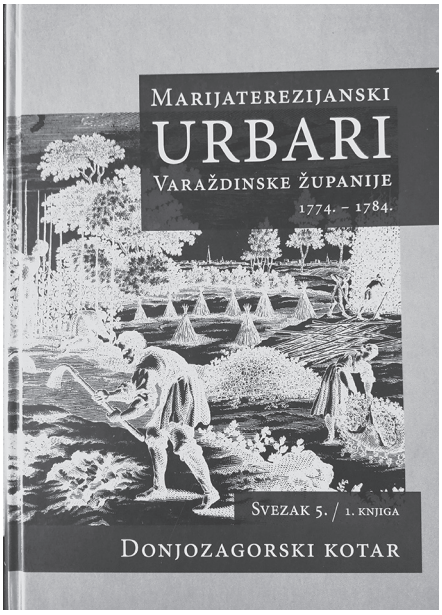

Slika 1. Naslovnica 5. sveska 1. knjige Urbara za Donjozagorski kotar

kih drugih arhiva). Kad sam, na primjer, na portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa Hrčak u tražilicu unijela (uopćenu, *op. ur.*) natuknicu „kajkavski"[1], pronašla sam 235 radova. Od onih koji se bave poviješću jezika, većina ih se temelji na tiskanim kajkavskim tekstovima, dakle književnoj inačici kajkavskog, a rijetko kad na rukopisnim dokumentima, koji bi omogućili uvid u svakodnevni pučki govor određenog razdoblja.

Na početku, potrebno je objasniti što su to urbarijalni dokumenti i kako su nastali. Oni su zapis i trajni spomenik jedne od najznačajnijih reformi kraljice Marije Terezije, koja je vladala od 1740. do 1780. Radi se o reformi feudalno-podložničkih odnosa, koji su do tada spadali u područje privatnoga prava, a bili su uređeni dokumentima zvanim urbari (od starovisokonjem. *urbar*, *urbor* – prihod, prinos). Cilj reforme bio je osigurati redovne porezne prihode u državnu blagajnu, a budući da su podložnici bili glavni porezni obveznici, trebalo ih je zaštititi od prekomjernog izrabljivanja i ujednačiti njihova davanja, tako da ne ovise o volji feudalca nego da budu jednaka na razini cijele kraljevine. Sabor i plemstvo protivili su se donošenju općeg urbara jer su ga doživljavali kao zadiranje u svoje povlastice, no

[1] https://hrcak.srce.hr/pretraga?q=kajkavski (pristupljeno 23. 09. 2024.).

1773. Marija Terezija donosi dekret kojim se naređuje provođenje urbarijalnog uređenja. Konačno urbarijalno uređenje proglašeno je 1780.

Na području Varaždinske županije postupak se provodio od 1774. do 1784. Varaždinska županija tada je pokrivala puno veće područje – od granice sa Slovenijom do Martijanca, dakle gotovo cijelu Krapinsko-zagorsku županiju i veći dio Varaždinske županije (područje Ludbrega i Novog Marofa spadalo je u Križevačku županiju). Bila je podijeljena na četiri kotara – Donjopoljski (Dravsko polje od Petrijanca do Martijanca), Gornjopoljski (od Ivančice do Vratna), Donjozagorski (južni obronci Ivančice, Krapina i okolica) i Gornjozagorski (najzapadniji dio Krapinsko-zagorske županije, od Đurmanca do Žeinaca).

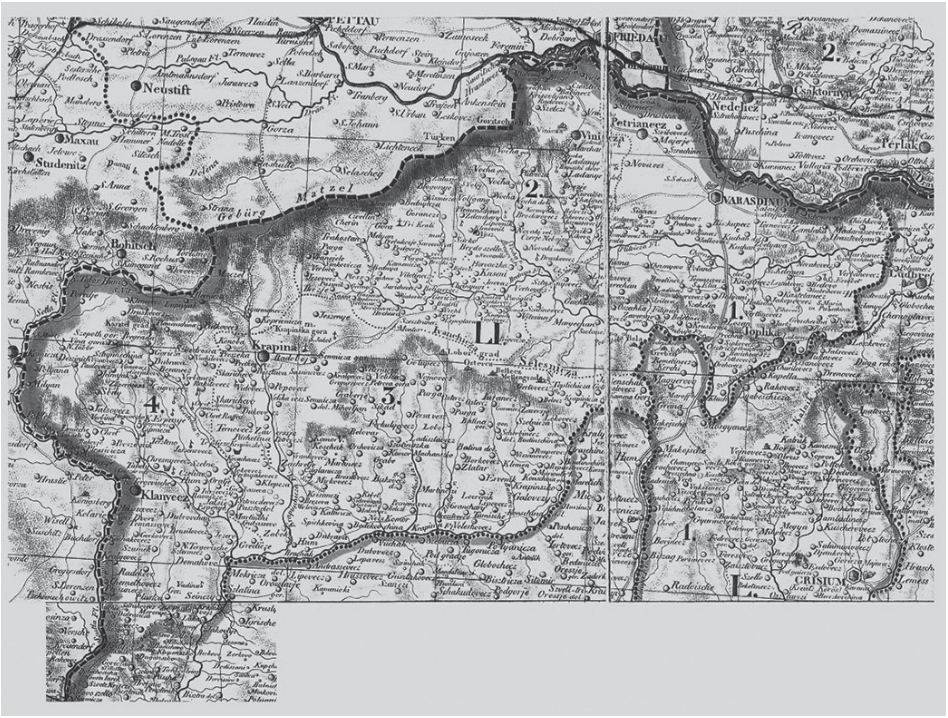

Slika 2. Karta Varaždinske županije s ucrtanim granicama kotareva u okviru karte Ugarskog kraljevstva s pridruženim dijelovima… iz 1806.g., 1: 500000, autori Johannes de Lipszky i Mirko Danijel Bogdanić (HR-NSK S-U-XVIII-16, Tablice IV i V).

Edicija „Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784." počinje Uvodnom studijom, čija je autorica, a ujedno i glavna urednica

cijele edicije, arhivska savjetnica dr. sc. Vida Pavliček. Izdavač je Državni arhiv u Varaždinu. Edicija se sastoji od šest svezaka, od kojih su neki zbog obima objavljeni u dvije knjige, što ukupno iznosi osam knjiga. Uvodna studija objavljena je 2011. i u njoj je opisan postupak urbarijalnog uređenja i iz njega proizašli dokumenti, a te je godine objavljen i drugi svezak za Donjopoljski kotar. Zatim slijedi treći svezak s nadopunama za Donjopoljski kotar, četvrti svezak za Gornjopoljski kotar, peti svezak u dvije knjige za Donjozagorski i konačno šesti svezak u dvije knjige za Gornjozagorski kotar, koji je izašao 2021. Objavljeni su dokumenti koji se najvećim dijelom čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu, a manjim dijelom u Državnom arhivu u Varaždinu.

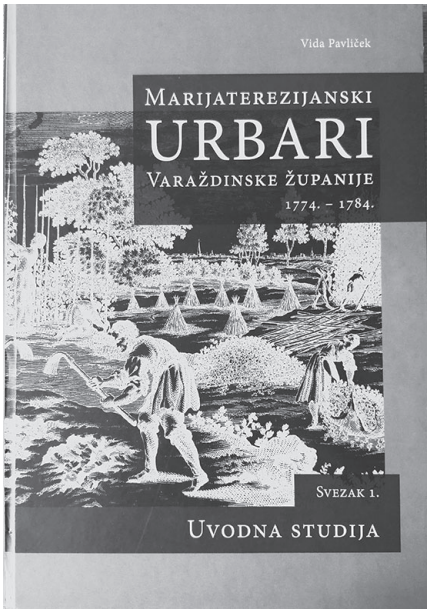

Slika 3. Naslovnica Uvodne studije.

U ondašnju Varaždinsku županiju nije bio uključen istočni i južni dio današnje županije s gradovima Ludbregom i Novim Marofom (koji tada još nije postojao kao zasebno naselje, nego su naselja koja ga danas čine dijelom spadala u Donjopoljski, a dijelom u Podravski kotar). Stoga je 2023. pod nazivom „Marijaterezijanski urbari Križevačke županije 1774. – 1779., 1795." objavljen još jedan svezak za Križevačku županiju, točnije za dio ondašnjega Podravskog kotara koji danas čini Varaždinsku županiju, a obuhvaća grad Ludbreg, okolne općine i područje od Novoga Marofa na istok.

Ukupno su u 12 godina izlaženja, na više od 7.500 stranica objavljeni dokumenti u kojima je prikazano oko 380 sela, osam trgovišta i jedna zajednica slobodnjaka u okviru 135 sučija kao ondašnjih upravnih jedinica. Prikazano je više od 9.000 podložničkih domaćinstava s imenom i prezimenom kućedomaćina te strukturom njihovih selišta i davanjima. Prema današnjem upravnom ustroju Varaždinske i Krapinsko-zagorske županije to je deset gradova i 50-ak općina ili oko 350 naselja.

Kao što je objašnjeno u Uvodnoj studiji, prilikom provođenja urbarijalnog uređenja nastalo je 14 vrsta dokumenata. Sam postupak započeo je utvrđivanjem i popisivanjem postojećeg stanja, koje su proveli županijski dužnosnici obilazeći teren. Oni su najprije napravili intervju sa stanovnicima, koji su morali dati odgovore na unaprijed propisanih devet pitanja, a zatim su napravili popise kućedomaćina s njihovim zemljištima i davanjima. Na temelju prikupljenih podataka sastavio se Urbar ili urbarijalni ugovori kao osnovni dokumenti novoga urbarijalnog uređenja. Na kraju bi se na temelju urbara izrađivali novi popisi zemljišta s potrebnim dopunama da se postigne ujednačena veličina selišta i određivala su se nova davanja jednaka za sve razmjerno veličini selišta.

Zbog prirode posla, dio dokumenata unaprijed je tiskan, a dio je pisan rukom. Većinom se radi o tiskanim obrascima tablica u koje su se podaci za pojedina mjesta upisivali ručno. Veći je dio dokumenata na latinskom, no ovdje ću prikazati

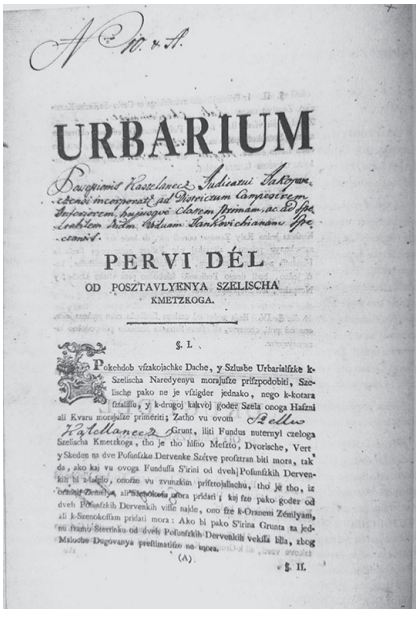

URBARIUM

PERVI DÉL

OD POSZTAVLYENYA SZELISCHA KMETZKOGA.

§. I.

Slika 4. Urbar sela Kaštelanec (HR-DAVŽ-876. Urbarijalne knjige i spisi Varaždinske i dijela Križevačke županije, 2. Spisi urbarijalnog uređenja, 2.1. Kotar Donjopoljski, kut.1).

samo dokumente pisane kajkavštinom: Urbar i urbarijalna tablica te Očitovanja na devet pitanja.

Urbari i urbarijalne tablice bili su tipizirani tekstovi. Sadrže tiskani dio koji je jednak za sve s prazninama u koje su se ručno upisivali podaci za svako pojedino naselje. Za urbar se koristio službeni prijevod teksta Ugarskog urbara nastao 1774. Napravljene su dvije inačice prijevoda: na štokavsko-ikavski i kajkavski dijalekt, a obje su objavljene u *Knjizi naputaka za provođenje marijaterezijanskoga urbarijalnog uređenja*.[2] Naravno da se na području Varaždinske i Križevačke županije koristila kajkavska verzija Urbara. Ručno upisane dijelove je prema području nadležnosti ispunjavalo više županijskih dužnosnika, provoditelja urbarijalnog uređenja, pa se u njima mogu primijetiti male razlike u grafiji, koje odražavaju razlike u govoru ljudi koji su ih ispunjavali.

Urbarijalna tablica obično ima naslov pisan rukom, nakon čega slijedi tiskano zaglavlje propisano u Knjizi naputaka na službenoj varijanti kajkavskog, međutim, jezikoslovcima će kod nje, kao i kod drugih tablica, najzanimljiviji biti upisi vlastitih imena. Iako su u nekim tablicama imena pisana u latinskom obliku, ipak ih je većina zabilježena na hrvatskom. Zapisana su onako kako se izgovaraju, pa se javljaju u raznim oblicima. Za primjere možemo uzeti ime Juraj, koje se u tekstovima javlja kao *Gyura, Gyuro, Gyurok, Gyurek, Gyuricza, Juraj, Jurek, Jurina*; zatim Mihael, koje se pojavljuje kao *Misko, Miha, Mihal, Mihaly, Mihek* ili Matija, koje može biti *Matho, Mattek, Mathok*.

Iz tablica se također može utvrditi koja su prezimena bila uobičajena u pojedinom naselju te kakva je bila rasprostranjenost prezimena na velikom području tadašnje Varaždinske i dijela Križevačke županije. To može biti korisno i za proučavanje migracija, jer su drugi genealoški izvori poput matičnih knjiga iz tog razdoblja prilično sporadično i nepotpuno sačuvani.

Sadržajno vrlo zanimljiv, a lingvistički i najvredniji dokument je *Očitovanja stanovnika na devet pitanja*. Okupila bi se cijela seoska općina ili njeni predstavnici, seoski sudac i prisežnici, a županijski su dužnosnici svima postavljali devet propisanih pitanja na kajkavskom: imaju li urbar, kolika su im davanja i čime su regulirana, kakva je kakvoća njihovih zemljišta i sjenokoša, koliko daju tlake, daju li devetinu, postoje li u mjestu pustoseline i koji je njihov pravni položaj (jesu li kmetovi ili slobodni podložnici).

[2] Knjiga naputaka bila je službeni „priručnik" za provođenje urbarijalnog uređenja i sadrži upute te sve obrasce, tablice i druge pravne tekstove potrebne za provedbu postupka. Pisana je na više jezika jer su dokumenti u kojima se obraćalo puku napisani na narodnim jezicima: njemačkom, mađarskom, slovačkom te kajkavskom i ikavskom narječju hrvatskoga jezika. Knjiga se čuva u Državnom arhivu u Varaždinu pod signaturom HR-DAVŽ-876. Urbarijalne knjige i spisi Varaždinske i dijela Križevačke županije, 1.1. Knjiga naputaka.

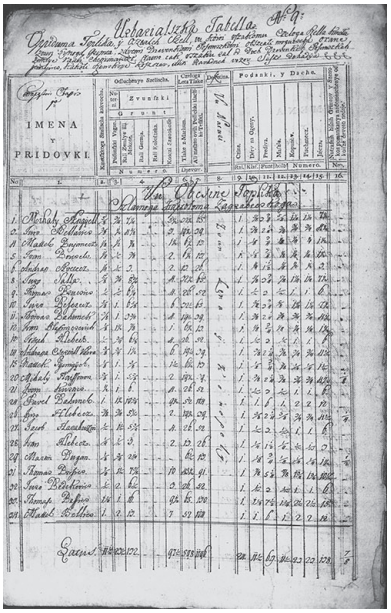

Slika 5. Urbarijalna tablica trgovišta Toplika (HR-DAVŽ-876. Urbarijalne knjige i spisi Varaždinske i dijela Križevačke županije, 2. Spisi urbarijalnog uređenja, 2.1. Kotar Donjopoljski, kut.1).

Posebno su zanimljivi podaci koje donosi odgovor na četvrto pitanje: „Kakove haszne ali kvare meszto ovo polek obchinszkoga znanya ima y terpi?" Odgovarajući na ovo pitanje, stanovnici su govorili o kakvoći svojih oranica i sjenokoša, što na njima uzgajaju (*pseniczu, herss, jachmen, zoob, kukuruzu, sitto, hajdinu, predivo, konople y szochivo*), imaju li voćnjake i vrtove (*szadye y povertelye*), o mogućnostima zarade najamnim radom ili prodajom na sajmovima, o postojanju ispaše i vode za stoku, dostupnosti drva za ogrjev i gradnju te žira za svinje, postojanju vinograda, pravu na krčmarenje vinom i drugo. Pisar je zapisao njihove odgovore i tako zabilježio i sačuvao za budućnost svakodnevni pučki govor u svim mjestima od granice sa Slovenijom pa do istočne granice današnje Varaždinske županije.

Budući da više vlasti nisu znale hrvatski, pisar je izjave stanovnika morao prevesti na latinski i stoga u Očitovanju one dolaze usporedno s prijevodom na latinski, koji može pomoći u slučaju nekakvih nejasnoća u kajkavskom tekstu. Devet pitanja napisano je samo na kajkavskom jeziku, a iako je njihov tekst propisan, od pisara do pisara postoje razlike u načinu pisanja koje vjerojatno odražavaju razlike u govoru.

Uz dokumente nastale u razdoblju od 1774. do 1784. u ediciji su objavljeni i stariji dokumenti koji se javljaju kao prilozi urbarijalnim spisima. Takvih dokumenata ima oko 830. Dijelom se radi o povlasticama i drugim ispravama izdanim trgovištima koje sežu do srednjega vijeka, međutim, glavninu čine činženi, gorni i inskripcionalni listovi nastali u 17. i 18. st. Tim se imenima označavaju ugovori

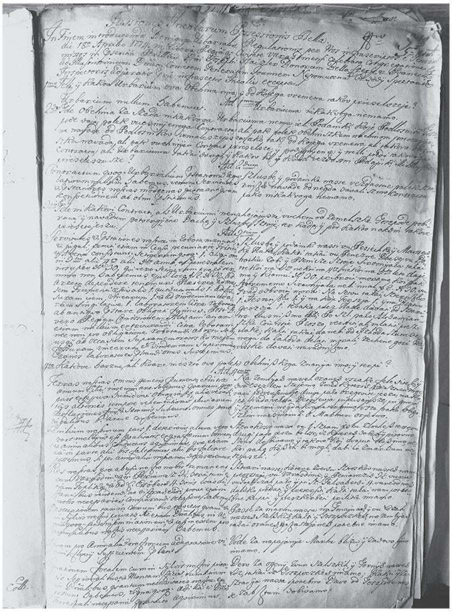

Slika 6. Očitovanja stanovnika sučije Bela na Devet pitanja – Izvornik (HR-DAVŽ-876. Urbarijalne knjige i spisi Varaždinske i dijela Križevačke županije, 2. Spisi urbarijalnog uređenja, 2.1. Kotar Donjopoljski, kut.1).

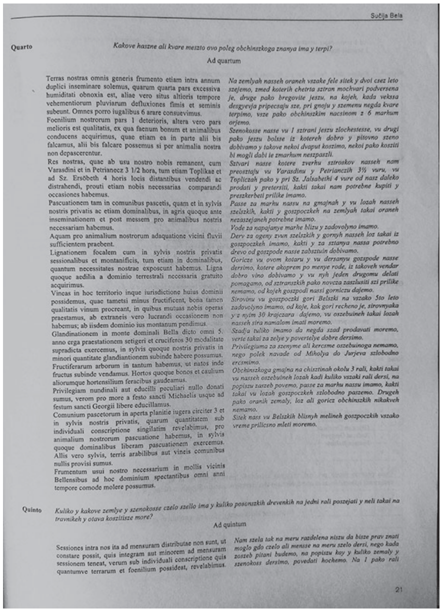

Sučija Bela

Quarto *Kakove haszne ali kvare meszto ovo poleg obchinszkoga znanya ima y terpi?*

Ad quartum

Terras nostras omnis generis frumento etiam intra annum duplici inseminare solemus, quarum quarta pars excessiva humiditati obnoxia est, aliae vero situs altioris tempore vehementiorum pluviarum defluxiones fimis et seminis subeunt. Omnes porro iugalibus 6 arare consuevimus.

Foenilium nostrorum pars 1 deterioris, altera vero pars melioris est qualitatis, ex qua faenum bonum et animalibus conducens acquirimus, quae etiam ea in parte alii bis falcamus, alii bis falcare possemus si per animalia nostra non depascerentur.

Res nostras, quae ab usu nostro nobis remanent, cum Varasdini et in Petrianecz 3 1/2 hora, tum etiam Toplikae et ad Sz. Ersöbeth 4 horis locis distantibus vendendi ac distrahendi, prouti etiam nobis necessarias comparandi occasiones habemus.

Pascuationem tam in comunibus pascetis, quam et in sylvis nostris privatis ac etiam dominalibus, in agris quoque ante inseminationem et post messem pro animalibus nostris necessariam habemus.

Aquam pro animalium nostrorum adaquatione vicini fluvii sufficientem praebent.

Lignationem focalem cum in sylvis nostris privatis sessionalibus et montanificis, tum etiam in dominalibus, quantum necessitates nostrae exposcunt habemus. Ligna quoque aedilia a dominio terrestrali necessaria gratuito acquirimus.

Vineas in hoc territorio inque iurisdictione huius dominii possidemus, quae tametsi minus fructificent, bona tamen qualitatis vinum procreant, in quibus mutuas nobis operas praestamus, ab extraneis vero lucrandi occasionem non habemus; ab iisdem dominio ius montanum pendimus.

Glandinationem in monte dominali Bella dicto omni 5. anno erga praestationem setigeri et cruciferos 30 modalitate supradicta exercemus, in sylvis quoque nostris privatis in minori quantitate glandiantionem subinde habere possumus.

Fructiferarum arborum in tantum habemus, ut natos inde fructus subinde vendamus. Hortos quoque bonos et caulium aliorumque hortensilium feracibus gaudeamus.

Privilegiam nundinali aut educilli peculiari nullo donati sumus, verom pro more a festo sancti Michaelis usque ad festum sancti Georgii libere educillamus.

Comunium pascetorum in aperta planitie iugera circiter 3 et in sylvis nostris privatis, quarum quantitatem sub individuali conscriptione singilatim revelabimus, pro animalium nostrorum pascuatione habemus, in sylvis quoque dominalibus liberam pascuationem exercemus. Allis vero sylvis, terris arabilibus aut vineis comunibus nullis provisi sumus.

Frumentum usui nostro necessarium in mollis vicinis Bellensibus ad hoc dominium spectantibus omni anni tempore comode molere possumus.

Na zemlyah nasseh oraneh vszake fele sitek y dvoi csez leto szejemo, zmed koterih chetrta sztran mochvari podversena je, druge pako bregovite jeszu, na kojeh, kada vekssa desgyevja pripecsaju sze, pri gnoju y szemenu negda kvare terpimo, vsze pako obchinszkim nacsinom z 6 marhum orjemo.

Szenokosse nasse vu 1 sztrani jeszu zlochestesse, vu drugi pako jeszu bolsse iz kotereh dobro y pitovno szeno dobivamo y takove nekoi dvaput koszimo, nekoi pako kosziti bi mogli dabi ie zmarhum neszpaszli.

Sztvari nasse kotere zverhu sztroskov nasseh nam preosztaju vu Varasdinu y Petrianczih 3½ vuru, vu Topliczah pako y pri Sz. Jalsabethi 4 vure od nasz daleko prodati y pretersiti, kakti takai nam potrebne kupiti y preszkerbeti prilike imamo.

Passe za marhu nassu na gmajnah y vu lozah nasseh szelszkih, kakti y goszpoczkeh na zemlyah takai oraneh nezaszejaneh potrebne imamo.

Vode za napajanye marhe blizu y zadovolyno imamo.

Derv za ogeny zvun szelszkih y gornyh nasseh loz takai iz goszpoczkeh imamo, kakti y za sztanya nassa potrebno drevo od goszpode nasse zabsztuin dobivamo.

Goricze vu ovom kotaru y vu dersanyu goszpode nasse dersimo, kotere akoprem po menye rode, iz takoveh vendar dobro vino dobivamo y vu nyh jeden drugomu delati pomagamo, od sztranszkih pako novcza zaszlusiti szi prilike nemamo, od kojeh goszpodi nassi gorniczu dajemo.

Sirovinu vu goszpoczki gori Belszki na vszako 5to leto zadovolyno imamo, od koje, kak gori recheno je, sirovnyaka y z nyim 30 krajczara dajemo, vu oszebuineh takai lozah nasseh sira namalom imati moremo.

Szadja tuliko imamo da negda szad prodavati moremo, verte takai za zelye y povertelye dobre dersimo.

Privilegiuma za szenyme ali kercsme oszebuinoga nemamo, nego polek navade od Miholya do Jurjeva szlobodno ercsmimo.

Obchinszkoga gmajna na chisztinah okolu 3 rali, kakti takai vu nasseh oszebuineh lozah kadi kuliko vszaki rali dersi, na popiszu zaszeb povemo, passe za marhu nassu imamo, kakti takai vu lozah goszpoczkeh szlobodno paszemo. Drugeh pako oranih zemaly, loz ali goricz obchinszkih nikakveh nemamo.

Sitek nass vu Belszkih blisnyh melineh goszpoczkih vszako vreme prilicsno mleti moremo.

Quinto *Kuliko y kakove zemlye y szenokosse czelo szello ima y kuliko posonszkih drevenkih na jedni rali poszejati y neli takai na travnikeh y otava kosziti sze more?*

Ad quintum

Sessiones intra nos ita ad mensuram distributae non sunt, ut constare possit, quis integram aut minorem ad mensuram sessionem teneat, verum sub individuali conscriptione quis quantumve terrarum et foenilium possideat, revelabimus.

Nam szela tak na meru razdelena niszu da bisze prav znati moglo gdo czelo ali mensse na meru szelo dersi, nego kada zoszeb pitani budemo, na popiszu kay y kuliko zemaly y szenokoss dersimo, povedati hochemo. Na 1 pako rali

21

Slika 7. Očitovanja stanovnika sučije Bela na Devet pitanja – Objavljeni tekst (Urbari, sv. 3., str. 21).

između vlastelina i podložnika o korištenju raznih vrsta zemljišta, pa su najvećim dijelom pisani kajkavskim. Budući da su nastajali u dužem vremenskom razdoblju, omogućuju istraživanje ne samo mjesnih posebnosti nego i jezičnih promjena tijekom vremena.

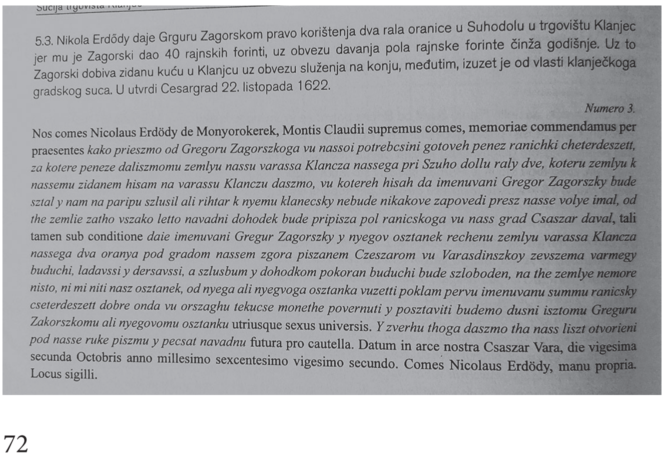

5.3. Nikola Erdődy daje Grguru Zagorskom pravo korištenja dva rala oranice u Suhodolu u trgovištu Klanjec jer mu je Zagorski dao 40 rajnskih forinti, uz obvezu davanja pola rajnske forinte činža godišnje. Uz to Zagorski dobiva zidanu kuću u Klanjcu uz obvezu služenja na konju, međutim, izuzet je od vlasti klanječkoga gradskog suca. U utvrdi Cesargrad 22. listopada 1622.

Numero 3.

Nos comes Nicolaus Erdödy de Monyorokerek, Montis Claudii supremus comes, memoriae commendamus per praesentes *kako prieszmo od Gregoru Zagorszkoga vu nassoi potrebcsini gotoveh penez ranichki cheterdeszett, za kotere peneze daliszmomu zemlyu nassu varassa Klancza nassega pri Szuho dollu raly dve, koteru zemlyu k nassemu zidanem hisam na varassu Klanczu daszmo, vu kotereh hisah da imenuvani Gregor Zagorszky bude sztal y nam na paripu szlusil ali rihtar k nyemu klanecsky nebude nikakove zapovedi presz nasse volye imal, od the zemlie zatho vszako letto navadni dohodek bude pripisza pol ranicskoga vu nass grad Csaszar daval*, tali tamen sub conditione *daie imenuvani Gregur Zagorszky y nyegov osztanek rechenu zemlyu varassa Klancza nassega dva oranya pod gradom nassem zgora piszanem Czeszarom vu Varasdinszkoy zevszema varmegy buduchi, ladavssi y dersavssi, a szlusbum y dohodkom pokoran buduchi bude szloboden, na the zemlye nemore nisto, ni mi niti nasz osztanek, od nyega ali nyegvoga osztanka vuzetti poklam pervu imenuvanu summu ranicsky cseterdeszett dobre onda vu orszaghu tekucse monethe povernuti y posztaviti budemo dusni isztomu Greguru Zakorszkomu ali nyegovomu osztanku* utriusque sexus universis. *Y zverhu thoga daszmo tha nass liszt otvorieni pod nasse ruke piszmu y pecsat navadnu* futura pro cautella. Datum in arce nostra Csaszar Vara, die vigesima secunda Octobris anno millesimo sexcentesimo vigesimo secundo. Comes Nicolaus Erdődy, manu propria. Locus sigilli.

Slika 8. Činženi list od 22. listopada 1622. kojim Nikola Erdődy daje Grguru Zagorskom oranicu na korištenje (Urbari, sv. 6., knj. 1., str. 834).

Preostaje još ukratko opisati načela objavljivanja kajkavskoga teksta koja su primijenjena u ediciji. Latinski tekst nije predstavljao poteškoću jer postoje utvrđena pravila i duga tradicija objavljivanja, međutim, to nije bio slučaj s kajkavskim. Prilikom priređivanja teksta pojavio se cijeli niz pitanja:

Kako pisati glasove [č], [ž], [š], [đ], za koje se primjenjivala mađarska grafija, ali ih čak i isti pisar piše na razne načine:

• Glas [č] – *ch*, *cs* i *ts*, npr. prezime Čamić: *Csamics, Chamics* i *Chamich*; *Keglevich* i *Keglevits*; *obchina* i *obcsina*

• Glas [ž] – *s*, npr. *sitek*, *sirovina*, *posonszki*

• Glas [š] – *s* i *ss*, npr. prezime *Sambar* (čita li se kao Šambar ili Žambar); *szenokosa* i *szenokossa*/*szinokossa*, *Sinkovich* i *Szinkovich* (zapravo dva različita prezimena: Šinković i Sinković)

• Glas [đ] – *gy* i *dy*, npr. – *potverdyene* i *potvergyene*, *predgyi*, *desgyevja*;

• Treba li, kao u latinskom, pisati fonetsku vrijednost grafema u i v – u nekim slučajevima postoji dvojba kako pročitati ta slova, npr. *vcsinien*, *vuchinyen*, *vdova*;

• Kako prikazati glasove [i] i [j], koji se pišu čak s tri grafema: *i*, *j* i *y*, npr. *razmeriena* i *razmerjena*, *iedna* i *jedna*, *nekoi*, *nekoj* i *nekoy*, *Kopiar* i *Kopyar*;

• Treba li zadržati udvostručene suglasnike, koji danas više ne postoje u hrvatskom, a u izvornicima se pišu vrlo neujednačeno, npr. *leto* i *letto*, *ali* i *alli*;

• Treba li zadržati sastavljeno pisanje prednaglasnica i zanaglasnica, koje se također provodi nedosljedno, pa se tako u tekstu javljaju: *zdvojum* i *z dvojum*, *prichelisze jeszu, pricheleszusze* i *prichelaszeje, nenahajajusze* i *nenahajaju sze*;

• Kako razriješiti kratice kad ih se ne može uvijek jednoznačno razriješiti, npr. rajnski forint (*fl*) u kajkavskim se tekstovima javlja kao *rainchki, rainski, raniski, rhainiski* …, pa su takve kratice ostavljene bez razrješavanja (*sirovnyaka fl 1 xr 15 plachamo*);

• Vlastita imena također se javljaju u raznim oblicima, npr. kratica *Mih*. može biti *Mihaly, Mihal* ili *Miha*, pa su i kratice za vlastita imena ostale nerazriješene;

• Treba li provoditi ujednačavanje vlastitih imena osoba i mjesta – npr. Erdődyjev nadzornik Josip Hajzler u izvornicima se javlja kao *Heizlar, Haizler, Heizler, Heiszler, Hajszler, Hayszler*, a mjesto Možđenec kao *Moschenecz* i *Mosgyenecz*.

Konačna je odluka bila da se ne zadire u izvorni tekst i on je u ediciji objavljen onako kako je napisan u izvorniku sa svim svojim neujednačenostima i nedosljednostima. Nažalost, takav je tekst teže čitljiv i prilično nerazumljiv običnom korisniku, ali najvjernije odražava stvarnu govornu situaciju i jezične raznolikosti na tako velikom prostoru.

Ipak, tekst nije doslovno transliteriran i napravljeni su neki "ustupci" korisnicima. Radi se o pisanju velikih i malih slova te interpunkciji, koji se u izvornicima

znatno razlikuju od današnjega načina pisanja, a ne provode se dosljedno prema nekim pravilima. U izvorniku se redovito velikim slovom pišu početna slova uznositih atributa i naziva ustanova, dok se kod ostalih riječi veliko slovo na početku pojavljuje nedosljedno te se primjećuje utjecaj njemačkoga jezika u pisanju imenica velikim slovom. Takav je način pisanja vrlo nepregledan današnjem čitatelju, koji je naviknut da se velika slova nalaze samo na početku rečenice, u vlastitim imenima i nazivima i zato su u ediciji primijenjena suvremena pravopisna pravila za pisanje velikih i malih slova, kao i za korištenje interpunkcije. Time je postignuta veća preglednost i čitljivost teksta, a bez pretjeranog zadiranja u izgovor. Npr., izvorni tekst *Nekoy 6. nekoy 3. 2. y jednoga vu Tjednu zmarhum alli pessicze dajemo Tesaka* u ediciji je objavljen kao *Nekoy 6, nekoy 3, 2 y jednoga vu tjednu zmarhum alli pessicze dajemo tesaka*.

Prema mišljenju povjesničara, edicija Marijaterezijanski urbari Varaždinske i dijela Križevačke županije predstavlja vrijedan izvor za povijesna istraživanja, ali mogla bi postati i vrijedan izvor za proučavanje kajkavskoga jezika. Što se tiče jezičnih istraživanja, njezina najveća vrijednost leži u tome što su u njoj objavljeni dokumenti u kojima je zabilježen svakodnevni govor, koji je puno slabije istražen od tiskanoga književnog kajkavskog. To je i razumljivo jer je sačuvano manje takvih dokumenata, a od tih sačuvanih još manje ih je objavljeno, uglavnom u obliku zapisnika poglavarstava,[3] tako da njihovo proučavanje zahtijeva rad u arhivu i poznavanje rukopisa. Objavljeni dokumenti pokrivaju veliki prostor kajkavskoga govornog područja, od granice sa Slovenijom do istočne granice današnje Varaždinske županije i u njima se donose podaci za oko 350 naselja i oko 9.000 imena kućedomaćina. Iako je glavnina dokumenata nastala u kratkom vremenu od 1774. do 1784., u ediciji su kao prilozi objavljeni i brojni stariji dokumenti, pa se kroz njih kajkavski može pratiti tijekom 17. i 18. st. Nadalje, u devet knjiga objedinjeni su dokumenti koji se nalaze u raznim fondovima Hrvatskog državnog arhiva i u Državnom arhivu u Varaždinu. Na taj je način izvorna građa postala lako čitljiva i dostupna iz udobnosti vlastitoga naslonjača.

Nadam se da će ova edicija poslužiti mnogima u njihovom znanstvenom i istraživačkom radu.

[3] Državni arhiv u Varaždinu objavio je Zapisnike Poglavarstva grada Varaždina u 11 svezaka i Zapisnike poglavarstva grada Koprivnice u 2 sveska, izdavačka kuća "Meridijani" objavila je koprivničke zapisnike do 1700., a objavljeni su i Povijesni spomenici grada Zagreba u 24 sveska.

Popis objavljenih knjiga u ediciji Marijaterezijanski urbari Varaždinske i dijela Križevačke županije:

1. Pavliček, Vida. 2011. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 1: Uvodna studija. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

2. Pavliček, Vida (ur.). 2011. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 2: Donjopoljski kotar. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

3. Pavliček, Vida (ur.). 2014. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 3: Donjopoljski kotar. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

4. Pavliček, Vida (ur.). 2016. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 4: Gornjopoljski kotar. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

5. Pavliček, Vida (ur.). 2018. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 5 / 1. knjiga: Donjozagorski kotar. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

6. Pavliček, Vida (ur.). 2018. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 5 / 2. knjiga: Donjozagorski kotar. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

7. Pavliček, Vida (ur.). 2021. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 6 / 1. knjiga: Gornjozagorski kotar. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

8. Pavliček, Vida (ur.). 2021. *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784*. Svezak 6 / 2. knjiga: Gornjozagorski kotar. Varaždin : Državni arhiv u Varaždinu.

9. Pavliček, Vida (ur.). 2023. *Marijaterezijanski urbari Križevačke županije 1774. – 1784*. Svezak 1: Podravski kotar. Varaždin, Zagreb : Državni arhiv u Varaždinu, Hrvatski državni arhiv.

REVIEW OF THE PUBLICATION MARIA THERESA'S URBARIAL REGULATION OF VARAŽDIN AND A PART OF KRIŽEVCI COUNTY AS A SOURCE FOR THE STUDY OF SPOKEN KAJKAVIAN LANGUAGE

By Karmen Levanić, Varaždin

SUMMARY

The paper presents the publication of the State Archives in Varaždin Maria Theresa's urbarial regulation of Varaždin and a part of Križevci county. In the period from 2011 to 2021, six volumes in eight books were published for the territory of the then Varaždin County, and in 2023 another volume was published for the part of Križevci County named Podravski kotar, which today belongs to Varaždin County. The publication includes original documents created during Maria Theresa's urbarial regulation in the period from 1774 to 1784, as well as numerous older documents that preceded the procedure. Some of the documents were written in Latin, but some were created by writing down the statements of the subjects in the field, thus recording the original Kajkavian language in all settlements in the large area of what was then Varaždin and a part of Križevci County. Therefore, this edition represents a very extensive and valuable philological source, which is also easily accessible.

Key words: the publication Maria Theresa's urbarial regulation of Varaždin and a part of Križevci county, Kajkavian language

Temeljem odluke Koordinacijskog odbora Dana Franje Horvata Kiša – KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti iz Zagreba, Udruga za kulturno stvaralaštvo Franjo Horvat Kiš Lobor i Općina Lobor – raspisuju

19. NATJEČAJ ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS

Poštujući književno nasljeđe i duhovnu mjeru zavičajnosti/krajobraza kao univerzalnih vrednota, svrha je Natječaja podržati kontinuitet suvremene hrvatske putopisne književnosti.

Autori, bez obzira na dob i hrvatski književni jezični izbor – standardni štokavski, kajkavski, čakavski – mogu se natjecati s najviše tri (3) neobjavljena putopisa – svaki opsega do šest (6) kartica – uz koje valja priložiti i kraću biografsku bilješku.

Radove napisane u računalnom obliku valja poslati istodobno na dvije e-mail adrese Kajkavskoga spravišča/časopisa Kaj: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr; bozica.kaj@gmail.com do 7. srpnja 2025. godine.

Izborom ocjenjivačkoga povjerenstva, najbolji radovi bit će nagrađeni, javno izvedeni i objavljeni u časopisu Kaj.

Želeći sa suvremenoga stajališta reafirmirati kajkavski književni kontinuitet i proznu vrstu, KAJ - časopis za književnost, umjetnost, kulturu – i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE – društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – raspisuju

21. NATJEČAJ ZA KRATKU KAJKAVSKU PROZU

Neobjavljenu prozu napisanu isključivo kajkavštinom, opsega do pet (5) kartica (u računalnom obliku) valja poslati istodobno na obje adrese Kajkavskoga spravišča i Kaja: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr; bozica.kaj@gmail.com do 7. srpnja 2025. godine.

Autori se, bez obzira na dob, mogu natjecati s najviše tri (3) prozna rada, uz koja je potrebno priložiti i kraću biografsku bilješku. Izborom ocjenjivačkoga suda, najbolji radovi bit će objavljeni u časopisu Kaj.

Izvorni znanstveni rad
UDK 398.33 : 811.163.42'282 Sv. Valentin (091)(497.5 Međimurje)
Primljeno 2023-12-10
Prihvaćeno za tisak 2024-07-23

FTIČEKI SE ŽENIJU

Ivan Srša, Zagreb

»Jer svetog Valentina to bje dan,
kad ptice, želeć' naći par …«.
Geoffrey Chaucer[1]

Sažetak

Na kraju poeme „Sabor ptica" (The Parliament of Fowls) Geoffrey Chaucer na latinskom je zapisao: „Završava Sabor ptica održan na Dan svetog Valentina, od Geoffreya Chaucera. Bogu hvala." Time je otvorio put kasnijem slavljenju toga sveca u Zapadnoj crkvi kao zaštitnika zaljubljenih, a sam dan kao Dan zaljubljenih. Sredinu veljače pjesnik je odabrao zbog zime na izmaku i buđenja proljeća, čime je preko ptica »nagovješteno buđenje (i) ljubavnih osjećaja«. Povezivanje dana održavanja „Sabora ptica" i međimurskog naziva za taj dan „Ftičeki se ženiju" dovelo je do propitivanja podudarnosti Chaucerove poeme i njezine međimurske inačice.

Ključne riječi: Chaucer, „Sabor ptica"; Valentinovo; Međimurje, „Ftičeki se ženiju"

O sv. Valentinu (*Valentinus*) najčešći je izvor podataka Voragineova »Zlatna legenda« (*Legenda aurea*) nastala u drugoj polovici 13. stoljeća.[2] U ranim martirologijima zapadnoga kršćanstva spominju se najmanje trojica Valentina mučenika: jedan kao rimski svećenik; drugi kao biskup *Iteramne* (Terni); o trećemu se pak malo zna, osim da je mučen i pogubljen u Africi. Ono što im je zajedničko datum je njihova svetkovanja (14. veljače). Voragine navodi da je sv. Valentin pogubljen po nalogu rimskog cara Klaudija oko godine 280.[3] Povod je njegovu

[1] Geoffrey Chaucer, *Sabor ptica / Parliament of Fowls*. Matica hrvatska, Zagreb, 2014., 31. (preveo Luko Paljetak)

[2] Voragine, Jacobus de, *The Golden Legend I.* Princeton, New Jersey, 1995., 159. – 160.

[3] Voragine, Jacobus de (1995.), I., 160. – Navedena godina svečeva pogubljena nije točna; Klaudije (Claudius II. Gothicus) vladao je između 268. i 270. godine. Blumberg, Naomi, *List of Roman emperors*. Britannica. https://www.britannica.com/topic/list-of-Roman-emperors-2043294 (pristupljeno 15. 11. 2022.)

pogubljenju bilo svečevo odbijanje prihvaćanja rimskih bogova i vjera u Krista. Kristu se moleći Valentin je kćeri nekog činovnika (prefekta) povratio vid, nakon čega svi njegovi ukućani preobratili su se na kršćanstvo.[4]

Za prvog i drugog mučenika navodi se da su pogubljeni u istom stoljeću i pokopani u Via Flaminia, ali na različitoj udaljenosti od Rima. U doba engleskog povjesničara Williama od Malmesburyja (1090. – 1143.) Porta del Popolo bila su znana kao *Vrata sv. Valentina*, ime su dobila po svecu pokopanom u neposrednoj blizini, no, nije sigurno po kojemu od spomenute prve dvojice.[5] Približno dva stoljeća nakon njihove smrti za pape sv. Gelasiusa I. (492. – 496.), nakon što se obojicu mučenika "spojilo" u jednu osobu, za datum mučenikova svetkovanja određen je datum 14. veljače.[6]

*

U novije doba, zbog blizine dvaju datuma, svečev se gôd ponegdje uspoređuje i tumači s poprilično krvavim poganskim običajem: festivalom plodnosti zvanom *Lupercalia* koji je u antičkom Rimu slavljen 15. veljače.[7] Za te su godišnje svečanosti, nakon što su žrtvovali jarca i od njegove kože napravili remenje, mladići goli trčali i remenjem udarali djevojke (valjda samo simbolički?), koje je taj dodir trebao učiniti plodnim**a**.[8] Pri takvom uspoređivanju zanemaruje se činjenica da u izvorima (martirologija i »Zlatna legenda«) nema spomena kojima bi se svečev gôd mogao vezivati uz svetkovanje *Dana zaljubljenih*, čime bi barem simbolički bio usporediv s *Lupercaliom*, ali i da je obilježavanje svečeva blagdana kao *Dana zaljubljenih* počelo tek potkraj 14. stoljeća. I to zbog datuma (14. veljače) koji se poistovjećivao s buđenjem proljeća i parenjem ptica, čime je preko ptica »nagoviješteno buđenje (i) ljubavnih osjećaja«.[9]

U enciklopedijskoj jedinici iz 1912., Zapadna crkva uz svečev gôd navodi i njegovo obilježavanje kao *Dana zaljubljenih*,[10] dok to obilježavanje Istočna crkva

[4] Voragine, Jacobus de, (1995.), 160.: »Valentine prayed over the daughter, her sight was restored, and whole household was converted to the faith. Then the emperor ordered Valentine to be beheaded, about A.D. 280.«.

[5] Thurston, Herbert, *St Valentine*. Catholic Encyclopedia, New York, 1912.

[6] Pravoslavno kršćanstvo sv. Valentina slavi 30. srpnja; spominje ga kao biskupa u Terni (*Interamna*); ističe njegovo poučavanje mladih pogana kršćanskoj vjeri i, napose, svečev dar liječenja različitih bolesti. Ortodox Church in America. The lives of saints. Hieromartyr Valentine, Bishop of Interamna. Hieromartyr Valentine, Bishop of Interamna, Terni in Italy, and those with him - Troparion & Kontakion - Orthodox Church in America (oca.org) (pristupljeno: 15. 11. 2022.)

[7] Petruzzello, Melissa, *Lupercalia*. Britannica. https://www.britannica.com/topic/Lupercalia (15. 11. 2022.)

[8] Grimal, Pierre (1968.), 218.

[9] Hranjec, Stjepan, *Međimurski narodni običaji*. Čakovec, 2011., 93.

[10] Thurston, Herbert (1912.): Katolička enciklopedija izlazila je u New Yorku između 1907. i 1912. i sadrži 15 tvrdo ukoričenih tomova. Članak o sv. Valentinu objavljen je 1912.

ni danas ne spominje. Od određivanja dana svetkovanja sv. Valentina obje Crkve ponajprije ističu svečev dar izlječenja, napose vida, zbog čega je u vezi sa svečevim gôdom bespredmetno spekulirati kao o namjernom usklađivanju datuma vezanih uz sv. Valentina i rimskog festivala Lupercalia već u 5. stoljeću.[11] Štovanje sv. Valentina kao izlječitelja u Međimurju se ogleda u četirima pjesmama koje je Vinko Žganec godine 1925. objavio među crkvenim popijevkama iz Međimurja.[12]

*

Neposredan izvor obilježavanja svečeva gôda kao dana "zaljubljenih ptičica" treba tražiti u *Saboru ptica* (The Parliament of Fowls) engleskog pjesnika Geoffreya Chausera (oko 1340-ih – 1400.).[13] Sadržaj je Chauserova spjeva jednostavan. U prvom dijelu Chauser spominje da mu je najkorisnija bila Ciceronova knjiga *Scipionov san*; čitajući pjesnik je usnuo i u snu mu se javio Scipion Afrički Mlađi. U drugom dijelu Scipion ga vodi u park s Venerinim hramom: »a na okolnim brijezima mnoštvo ptica koje su se na dan svetog Valentina (14. veljače) tu okupile na poziv božice Narav (Prirode) da bi sebi izabrale mužjaka, odnosno ženku.«[14] Za tu se dražesnu basnu u formi spjeva sročenoga godine 1382., smatralo da je njome Chauser slavio zaruke petnaestogodišnjeg engleskog kralja Richarda II., koji je godine 1381. prosio Annu Češku (Anna of Bohemia); »drugi pak smatraju da bi se mogli odnositi i na Richardove prethodne planove o zarukama s princezom Marie od Francuske.«[15] Luko Paljetak, koji je taj spjev preveo na hrvatski, vjerojatnijim smatra »da se Sabor ptica odnosi na planove Johna od Gaunta, vojvode od Lancastera, za udaju njegove kćeri Philippe.[16]

»Jer svetog Valentina to bje dan,
kad ptice, želeć' naći par, tu stižu
koliko god ih ima, tražeć stan;

[11] Seipel, Arnie, *The Dark Origins of Valentine's Day*. 2011.: »Later, Pope Gelasius I muddled things in the 5th century by combining St. Valentine's Day with Lupercalia to expel the pagan rituals«. http://www.npr.org/2011/02/14/133693152/the-dark-origins-of-valentines-day (15. 11. 2022.) − Castelow Ellen. *Saint Valentines Day*. History UK: »The history of the St. Valentine's Day celebrations appears to have its roots in a pagan fertility festival known as Lupercalia… Like many of the old pagan festivals, the early Christian Church appears to have highjacked the celebrations, sanitised and then reissued them with a certain amount of shall we say 'spin'«. The History of St Valentines Day | Historic UK (historic-uk.com) (pristupljeno: 15. 11. 2022.)

[12] Žganec, Vinko, Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja. *Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka*. I. knjiga, II. svezak (crkvene). Zagreb 1925., 142. – 143.: Popijevke 232. – 235. posvećene su sv. Valentinu: *Valent*, *Valent, cvetek dragi* (232.), *Valent*, *Valent* (233. i 234.) i *Drago ljudstvo moje* (235). − Žganec, Vinko, *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, svjetovne i crkvene 1924. i 1925*. (Pretisak), Čakovec 2015., 496. – 497.

[13] Thurston, Herbert (1912.) − Castelow, Ellen.

[14] Geoffrey, Chauser (2014.), 65. - Luko Paljetak u tekstu o Chauseru.

[15] Chauser, Geoffrwy (2014.), 55., bilj. 32.

[16] Chauser, Geoffrey (2014.), 71. – 72.

silan bje žamor što ga ondje dižu,
pun ih bje zrak i zemlja, stabla: nižu
uz jezero se, svuda jedva mogu,
toliko ih je, negdje stavit nogu«.[17]

U trećem dijelu spjeva slijedi opis biranja para *orlici* između trojice orlova; tu se među pticama povela rasprava o temi izbora mužjaka i ženke; lijepa se *orlica* koleba i traži godinu dana odgode za svoju odluku, božica Narav[18] joj to odobri. »Ptice se zatim, svaka sa svojim parom, razilaze, a odabrani par ptica pjevica pjeva vedri *rondel* u počast ljetu i svetom Valentinu«.[19] Prema svemu sudeći upravo u Chauserova spjevu valja tražiti i podrijetlo latinske izreke iz 17. stoljeća: »Festa Valentino rediit lux – quisque sibi sociam jam legit ales avem = došlo je Valentinovo, i svaka je ptica već sebi izabrala pticu družicu«.[20]

Najranija preživjela ljubavna poruka obilježavanja *Dana zaljubljenih* pripisuje se Francuzu Karlu I., vojvodi Orléana (Charles Ier d'Orléans); vojvoda je poruku napisao – u londonskom zatvoreništvu, koji ga je dopao nakon bitke kod Agincourta godine 1415. – namijenivši je svojoj drugoj supruzi Bonne d'Armagnac (1410. – 1435.), obrativši joj se s *moja najslađa Valentina* (»*my* very sweet Valentine«).[21]

*

Običaj narodnog obilježavanja *Ftičeki se ženiju* na suptilniji i ljupkiji način (u odnosu na današnji besprizorno komercijalizirani *Valentine's Day*),[22] od svih je hrvatskih krajeva u Međimurju možda i najdublje ukorijenjen,[23] a sadržajem i iznenađujuće blizak razumijevanju Chauserova *Sabora ptica*. Na taj spjev podsjeća i *Vrapček*, duhovita i vedra popijevka; u njoj su uloge podijeljene četirima pticama: »Vrapček se je ženil, lepo se ženil! … Vrana podsnehalja lepo podsneši; … Sova vodarica lepo vodari…, Palček kelneranček lepo kelneri;…«.[24]

---

[17] Geoffrey, Chaucer (2014.), 31. (310)

[18] O poimanju i značenju *Božice Naravi* u srednjovjekovlju u djelu: Curtius Ernst Robert, *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*. Zagreb, 1971., 113. – 135.

[19] Chauser, Geoffrey (2014.), 65.

[20] Hranjec, Stjepan (2011.), 93.

[21] Castelow, Ellen. − Katkad su stoga zaljubljeni se međusobno nazivali *Valentina* ili *Valentino*, pa tako "tepa" i Charles svojoj supruzi Bonne d'Armagnac. *Valentina* je inače bilo i ime Karlove tada već pokojne majke (Valentine Visconti).

[22] Stjepan Hranjec (2011., 93) također je istaknuo potrošački mentalitet obilježavanja Valentinova – »…kupnjom kojekakvih darova voljenoj osobi. Reklo bi se da je sv. Valentin ‹posvjetovljen na emotivnom planu'!«

[23] Stjepan Hranjec (2011., 93) navodi da u »svim lokalitetima, pa i u pomurskih Hrvata-kajkavaca, naći ćemo običaj *ftičeki se ženijó* (a onda i *čerlene čizmice*).«

[24] Žganec, Vinko(2015.), 332. (611.) − Žganec, Vinko, *Popievke iz Međimurja za samopjev i glasovir*. I. sv. Zagreb, 1942., 32. (20.) – Sova vodarica (Sova močvarica); Palček(Palčić)

Luko Paljetak vrapca *u glavnoj ulozi* spominje u dvjema bilješkama, u jednoj navodi pučko vjerovanje prema kojemu, ako vrabac proleti iznad djevojčine glave na dan sv. Valentina – »muž će joj biti siromah, ali bit će s njim sretna«;[25] dok u drugoj Chauserov navod da je *vrabac Venerin sin* Luko Paljetak tumači da je taj epitet dobio »vjerojatno zbog svoje razbludnosti/rasplodne moći«.[26]

U *Vodiču stalnim postavom* Etnografskog odjela Muzeja Međimurja iz 2001. – »Međimurje u godini dana« – ističe se da je riječ o običajima s početka dvadesetog stoljeća, među njima navedeno je i *Valentinovo*: »…to je jedan od onih lijepih, starih poetičnih običaja, koji je ostao svima u sjećanju iz djetinjstva. Vjerovalo se da se tog dana počinju ptice 'ženiti', što je još jedan od nagovještaja dolazećeg proljeća.« [27]

Uzme li se u obzir da je enciklopedijska jedinica o sv. Valentinu u Katoličkoj enciklopediji (Catholic encyclopedia) objavljena godine 1912., te da je u toj jedinici navedeno i slavljenje *Dana zaljubljenih* (Valentine Day), bila bi to donja granica početka toga svetkovanja u Međimurju, sad i službeno "priznatoga" od Crkve. No, zbog ratnih okolnosti tu bi granicu možda ipak trebalo pomaknuti u razdoblje između dva svjetska rata. Potkraj 50-ih *Ftičeki se ženiju* na radost je djece u Međimurju već naveliko bilo prihvaćeno.[28]

Imajući u vidu bliskost Chauserova spjeva – iz kojeg je proisteklo obilježavanje svečeva gôda i kao *Dana zaljubljenih* – i njegova međimurskog ekvivalenta (*Ftičeki se ženiju*) – nije isključeno da su međimurski iseljenici u prekomorske zemlje engleskoga govornog područja *Dan zaljubljenih* prigrlili i s njima upoznali svoju rodbinu i prijatelje u Međimurju. Poznati podaci o iseljavanju iz Međimurja između dvaju svjetskih ratova, svjedoče o njihovu iseljavanju napose u Australiju i Ameriku. »Prema evidenciji Iseljeničkog komesarijata centar iseljavanja iz Međimurja u Australiju u to je vrijeme bio kotar Prelog (15). Iz tog su kraja emigrirale čitave porodice da bi se pridružile svojim rođacima i prijateljima na širem području Mildure (Victoria). Računa se da je u međuratnom razdoblju,

[25] Chauser, G. (2014.), 31., bilj. 24.

[26] Chauser, G. (2014.), 35., bilj. 28.

[27] Petr-Marčec, Smiljana, *Međimurje u godini dana, životni i godišnji običaji uz radove na selu na početku dvadesetog stoljeća*. Vodič stalnim postavom. Čakovec, 2001. − »U Međimurju su mame ustajale u ranu zoru i ispekle kolačiće koje su stavile oko kuće na grmlje, plot. Kada su se djeca probudila, mama im je rekla da su ptičice imale svatove i da su im ostavile kolačiće. Ako ih brzo potraže, možda dobiju i crvene čizmice na dar. Djeca su obično bosa istrčala na zimu, mraz i uz kolačiće dobila i crvene *čizmice*, ozeble noge.« − Hranjec, Stjepan (2011.), 93.: »*Kolači só se spekli i nametali se kóli koržnjokaj. Rekli só da se to 'ftičeki ženijó', a deca só išla to pobirat pak só dobila 'čerlene čizmice' (pocrvenjele noge od hladnoće i snijega*; G. Kraljevec).«

[28] Tih godina moja je mama kolačiće ostavljala u dvorištu na snijegom pokrivenoj kruni zdenca i na zidanoj ogradi otvorenoga vanjskog stubišta.

zahvaljujući i snažnom iseljavanju iz Međimurja, na kontinentalni dio otpadalo oko 12 % ukupne hrvatske emigracije u Australiju (5 : 28)«.[29] O teškim uvjetima njihova odlaska u Ameriku govori popijevka iz Kotoribe koju je godine 1924. objavio Vinko Žganec: »Ki god oće v Ameriku iti, mora predi zemlju založiti« (*Ki god oće v Ameriku iti*…).[30] No, pored teškog života u tuđini bilo je i onih koji su rodnom kraju bili na ispomoć. Župnik Ehrenreich iz Kotoribe među donatorima obnove crkve 1926. spominje *Gjuru Sokola iz Australije*, što znači »da su već prije godine 1926. neki Kotoripčani živjeli i u Australiji.«[31] U istom razdoblju raste i broj Kotoripčana iseljenih u Ameriku,[32] njima se isti župnik obraća za novčanu pomoć, a »Prigodom posvete novih zvona spominje se godine 1924. i ime *Jeronima Šiflera iz Amerike*, koji je za župnu crkvu darovao malo zvono ili 'cincek'«.[33]

*

Ferencz Gönczi (1861. – 1948.) međimurske je pjesme smatrao jednostavnima i sjetnima »i u podsmješljivim pjesmicama prisutan je žalostan ton« i »tek im poletnije pjevanje daje vedriju boju«. Pjesme nastale u njegovo doba naziva *novima,* njemu su one »drugačije od onih starijih« jer se u njima »osjeća mađarski utjecaj, a taj će utjecaj prije ili kasnije prekinuti izvornost međimurskih narodnih pjesama«.[34] Prave (*izvorne*) međimurske narodne pjesme Gönczi smatra onima koje »potječu iz prve polovice njegova stoljeća«. U poglavlju knjige o običajima *vezanima uz pojedino razdoblje godine i dana*, Ferencz Gönczi ne spominje *Valentinovo*. No, njegovo je pisanje o međimurskim običajima do određene mjere upitno i iznad svega obojeno mađarskim nacionalizmom. Gönczi unaprijed likuje jer, zbog slabog prometovanja između četiri Međimurju bliža etnografska područja (Hrvatska, Štajerska, Vendska i Mađarska), »mađarska kultura – hvala

[29] Banović, Branimir, *Potisni i privlačni faktori iseljavanju iz Hrvatske u Australiju od konca 19. stoljeća do recentnog vremena*. Migracijske teme, 6 (1990) 14. (Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu) 188456 (srce.hr) (pristupljeno: 16. 11. 2022.) – Z.S. (2016.). CroExpress TOP 5: Ovo su zemlje u kojima živi najviše hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka – CroExpres| Informativni medij Hrvata izvan Republike Hrvatske (pristupljeno: 16. 11. 2022.)

[30] Žganec, Vinko (2015.), 281. – 282. (518.): Sadržaj je popijevke "otrovan": »Moži ženam z Amerike pišu, / Žene doma s pismi r… brišu.« … »Zabadav mi z Amerike pišeš, / Da mi nikaj peneze ne pošlješ.«

[31] Kolarić Juraj, *Povijest Kotoribe*. Kotoriba, 1992., 138.

[32] Na popularnost *Valentinova*, možda je i u Međimurju, utjecala i velika popularnost talijanskog glumca nijemih filmova Rodolfa Valentina (1895. – 1926.) upravo u dvadesetim godinama, o kojoj svjedoči i preko sto tisuća njegovih obožavatelja na pogrebu u New Yorku (1926.). O njemu je prvi film snimljen već početkom pedesetih (1951.), a 1964. i pjesma.

[33] Kolarić, Juraj (1992.), 138.

[34] Gönczi, Ferencz, *Muraköz és népe* [*Međimurje : Ljudi vjerovanja običaji,* prev. Kalšan]. Budapest, 1895. (Pretisak, Čakovec, 1995.), 134.

budi Bogu – nezadrživo osvaja Međimurje«.[35] Međutim – Bogu budi hvala – to ne samo da se nije ostvarilo, nego se dvadesetak godina poslije – hvala budi Bogu – nezadrživo Austro-Ugarska raspadala.

U međimurskim ljubavnim pjesmama Gönczi spominje *goluba*, *grlicu* i *lastavicu* navodeći da su oni: »najčešći posrednici među zaljubljenima, s njima se najradije uspoređuju i po njima nazivaju«.[36] Franjo Ksaver Kuhač (1834. – 1911.) u zbirci južnoslavenskih narodnih pjesama, objavljenoj godine 1878. i 1879., zabilježio je i nekoliko međimurskih ljubavnih pjesama u kojima se spominje *grličica*.[37] Vinko Žganec (1890. – 1976.) u godinama 1924. i 1925. objavio je *Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja* (I. i II. svezak),[38] u brojnim popijevkama prvoga sveska česti su primjeri ljubavnih pjesama u kojima si ljubavnici "tepaju" riječima *golube/golobe* i *grlica/grličica*.[39]

"Golob" u međimurskim pjesmama "grličici":

»Lepe su mi jako / Modre fijolice, / Al su lepše oči / Moje grličice«. (*Pun ljubavi*)[40]

»Dober večer, draga grličica, / povedaj mi tvojega živiša; / ako oćeš živiš svoj povedati, / ja te oćem iz srčeca ljubiti (*Dober večer, draga grličica…*)[41]

»Međimurje moje malo, / Kak si lepo zeleno! / Vu tebi sam si ostavil / Svoju dragu grlicu.« (*Međimurje*),[42] … i druge.

"Grličica" svom "golubu":

»Golobek ljubljeni, kaj si mi tak tužen? / Morti očeš biti od mene razdružen?« (*Golobek ljubljeni.*)[43]

---

[35] Gönczi, Ferencz (1995.), 134.

[36] Gönczi, Ferencz (1995.), 132.

[37] Kuhač, Franjo Ksaver, *Južno-slovjenske narode popievke*. I. knjiga, Zagreb, 1878.

[38] Vidi, bilj. 12.

[39] Žganec katkad piše *golub*, a ponekad *golob*, ili »Zadnji puta te pozdravljam«, vu Međimorju bi se predi reklo *Zodji pot te pozdrovljam*…itd. – Na to su već i prije upozorili drugi autori, npr. Frančić, Anđela, *Antroponimija u Hrvatskim pučkim popijevkama iz Međimurja*. Folia onomastica Croatica, 12 – 13 (2003–2004), 134. – 135. Autorica je, citirajući Zvonara i Hranjeca, raHranjeca upozorila na to da Žganec »Na žalost, iako rođeni Međimurac i dobar poznavalac govora svoga rodnog mjesta Vratišinca ... (Žganec) nije bio u stanju da uoči i specifičnosti drugih govornih područja pa je tekstove najčešće zapisivao onim oblikom međimurske kajkavštine kakvim se govori u srednjem Međimurju ... Tako su njegovi zapisi za proučavanje međimurskih govora potpuno nepouzdani, a to je, s obzirom na količinu skupljenog materijala, neprocjenjiva šteta" (Zvonar, Hranjec 1980:143). Komentirajući građu uvrštenu u Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja (str. 275–291), Ivan Zvonar ponavlja da Žgančevi zapisi nisu uvijek odraz pravog stanja "na terenu".«

[40] Kuhač, Franjo Ksaver (1878.), I. 130. – 131. (165.)

[41] Žganec, Vinko (2015.), 300. (551.)

[42] Žganec, Vinko (1942.), 30. – 31. (19.)

[43] Žganec, Vinko (2015.), 109. (176.)

»Moraš golub znati, da sam te ljubila, / Da sam ti ružmarin na prsa prešila.« (*Snoćka sam sadila…*)[44]

»Mesečina sveti / kakti beli den, / hodi, golob, k meni, / nekaj ti povem«. (*Mesečina sveti kakti beli den*)[45] … i druge.

*

Među brojnim vrstama ptica zapaženu je uloga u spjevu Chauser namijenio upravo *grlici*, nježnoj i krhkoj ptici koja u međimurskim pjesmama simbolizira *dragu*: »grlice što u braku vjernom stoje«.[46] O *golubima* pak, koji simboliziraju *dragog*, tek kratko: »golubi krotkih očiju, reć' treba, tu bjehu«.[47] *Grlici* je Chauser namijenio obrazlaganje njezina poimanja ljubavnika i vjernosti u ljubavi:

»Ljubavnik mijenjat ne smije ćud svoju!« –
grlica će crvenеć' se od srama,
»i kad je kruta, mora on gospòju
služit do smrti, stalno, kažem vama.
Ne primam guskin savjet: i da sama
ostanem, drugog ne bih, vjerna žena
prvom ću biti, sve do smrtnog trena.«[48]

Zasad nije pouzdano utvrđeno kad je u Međimurju započelo pučko obilježavanje svečeva gôda kao *Ftičeki se ženiju*, može se pretpostaviti da se to zbilo približno između 1920.[49] i 1955. Sigurno je da se ono najkasnije počelo obilježavati u drugoj polovici pedesetih godina prošlog stoljeća.

Bilo kako bilo, završetak Chauserova spjeva *Sabor ptica* –

»Imaju razlog pjevat pjesme lake,
Jer dobila je svaka par bez máne«[50]

– usporediv je s popijevkom *Ptičice vu zraku letaju*:

»Ptičice vu zraku letaju, koje para nemaju,
Kada para zadobiju, veselo popevaju«[51]

[44] Žganec, Vinko (1942.), Popijevke iz Međimurja, za samopjev i glasovir. I. sv., Zagreb, str. 6. (3.)
[45] Žganec, Vinko, *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*. III., Zagreb, 2002., 189. (125.)
[46] Chauser, Geoffrey (2014.), 35. (355.)
[47] Chauser Geoffrey (2014.), 33. (340.)
[48] Chauser Geoffrey (2014.), 49. (385.)
[49] Vinko Žganec je godine 1924. objavio svjetovne pučke popijevke među kojima i *Ptičice vu zraku letaju*.
[50] Chaucer G. (2014.), 57. (690.)
[51] Žganec, Vinko, (2015.), 254. (460.)

FTIČEKI SE ŽENIJU

"For this was on Seynt Valentynes day,
When every foul cometh ther to chese his make…"
Geoffrey Chaucer

By Ivan Srša, Zagreb

Summary

At the end of the poem The Parliament of Fowls Geoffrey Chaucer wrote the following in Latin:

Parliamentum avium in die Sancti Valentini tentum secundum Galfridum Chaucer. Deo gracias.

Thus, he paved the way to subsequent celebration of the saint in Western church as that of the protector of lovers, and the day itself as Valantine's Day. The poet chose the middle of February because it is the time when Winter is coming to its end Spring is awakening, where fowls represent "awakening (and) amorous feelings". Linking of the date when "Sabor ptica" (The Parliament of Fowls) *is held and the Međimurean name for that day ("Ftičeki se ženiju") led to the questioning of the correspondence between Chaucer's poem and its Međimurean version.*

Key words: Chaucer, "Sabor ptica"; Valentinovo (Valentine's Day), Međimurje; "Ftičeki se ženiju"

K A J – časopis za književnost, umjetnost, kulturu, i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – u sklopu programa JEZIČNICA KAJKAVIANA – raspisuju:

A) 21. NATJEČAJ ZA KAJKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

B) 14. NATJEČAJ ZA ČAKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

Mogu se natjecati učenici svih srednjih škola Republike Hrvatske – svaki s najviše pet (5) poetskih i pet (5) proznih literarnih radova (opseg kajkavske/čakavske proze – do 3 kartice).

Ispod rada valja navesti sljedeće podatke:

- ime i prezime učenika
- razred
- ime i prezime voditelja, nastavnika, profesora ili mentora
- naziv škole
- tip zavičajnoga idioma / mjesnoga govora kojim je rad pisan.

Radovi se šalju na adresu Kajkavsko spravišče / Uredništvo časopisa Kaj (10000 Zagreb, Ilica 34, dvor.) ili na e-mailove: kaj.natjecaj24@gmail.com i bozica.kaj@gmail.com najkasnije do 7. srpnja 2025.

Najuspjelija ostvarenja prema ocjeni prosudbenoga povjerenstva nagrađuju se objavom u časopisu KAJ.

***

Cilj je natječaja i Jezičnice kajkaviane podržati kontinuitet književne kreativnosti mladih na kajkavštini / čakavštini i nakon osnovnoškolske dobi te razvijanje kulture pisane i govorene riječi.

NA PUTU PREMA SLJEMENU

Željko Bajza, Zagreb[*]

Idući prema Šestinama od Zagreba, prva točka za razgled popularni je Ksaver koji je dobio ime po Franjevačkom samostanu sv. Franje Ksaverskoga. Crkva je izgrađena još 1752. godine. Obnovljena je 1925. u čast proslave 1000. godišnjice Hrvatskoga kraljevstva. Posebno je zanimljiv *križni put* na kojem je uz Isusovu golgotu na pojedinim postajama poistovjećena i golgota hrvatskog naroda u posljednjih dvanaest stoljeća. Penjući se prema Šestinama izlazimo iz hladne zagrebačke magluštine. Sve je više sunca i sve se jasnije razaznaju krovovi, toranj i karakteristični plavi krov sa žutim cvjetovima Župne crkve svetog Mirka i mjesto gdje je nekad stajao dvorac Šestine, poslije nazvan Kulmearov dvorac. Na cesti prema crkvi stabla su se poput vojnika poredala u drvored. U sumrak kroz male povišene prozore u crkvi probija slabo svjetlo. Po cijelom kraju oko Šestina počinju se javljati tajanstveni noćni šumovi, ili to ipak samo vjetar njiše suhi list kukuruzovine.

Šestinčani će vam se pohvaliti da je na njihovom groblju po vlastitoj želji 1896. godine pokopan popularni „otac domovine" Ante Starčević. U župnoj je spomenici zapisano da je za života Starčević tražio da u lijesu budu na njegovim nogama šestinske papuče, što je i učinjeno. Spomenik Starčeviću nalazi se nasuprot ulazu u crkvu. Otkriven je 1903., a isklesao ga je Ivan Rendić. Spomenik predočuje povijest Hrvata od vremena njihovog dolaska, pokrštavanja, prvih knezova Trpimira, Domagoja i Borne, hrvatskog kraljevstva pod Tomislavom, koji je

* U ovom dvobroju, u nastavku, objavljujemo drugi dio izabranih putopisa sa 16. natječaja i programa *Hrvatski književni putopis*. Njihovi su autori (abecedno): Željko Bajza, Božidar Brezinščak Bagola, Lilijana Domić, Marija Drobnjak Posavec, Rajko Fureš, Đurđa Lovrenčić, Franjo Oreški, Slavica Sarkotić i Spomenka Štimec. Prvi dio putopisa s tog natječaja (2022.) objavili smo u Kaju 3-4/2024. Donosimo i učeničke radove Osnovne škole Franje Horvata Kiša iz Lobora, sudionice u sklopu istoga putopisnog programa, tzv. *Malog putopisa* (op. ur.).

925. okrunjen za hrvatskog kralja na Duvanjskom polju krunom dobivenom od pape. Na spomeniku je lav spreman da zubima pregrize okove kako bi se oslobodio, a Vila Hrvatica stisnutim šakama pokazuje spremnost da svlada sve one koji ugrožavaju samostalnost Hrvatske.

No valja nam poći dalje i popeti se do drevnog Medvedgrada. Za lijepa vremena, krenete li iz posavskih nizina prema Zagrebu, pogled ćete i nehotice svrnuti prema Medvednici i njezinu tamnu zelenilu, koje kao more šumi nad gradom. Tu su omiljena izletišta Zagrepčana. Na prilazima prema Sljemenu mogu se, osobito vikendom, sresti skupine planinara i izletnika koji traže predah od vrućine i svakodnevne gradske vreve. Oni koji žele osjetiti dah prošlosti mogu navratiti do obnovljenog Medvedgrada, Kamenih svatova ili Susedgrada.

Planinarenje po Medvednici ima tradiciju stariju od sto godina. Već 1870. skupina zagrebačkih planinara podigla je drvenu piramidu na Sljemenu, 1878. Hrvatsko planinarsko društvo uredilo je u gradskoj lugarnici planinarsko sklonište, a 1906. Vjekoslav Novotni izdao je prvi vodič po Medvednici. Branimir Gušić objavio je 1924. „Medvednicu", jednu od najcjelovitijih knjiga o toj planini. Posjet Sljemenu između dva rata, nalagao je i poseban stil odijevanja, pa su se zagrebačke frajle i dečki natjecali tko će se ljepše i prikladnije odjenuti za šetnje planinom. Zna se također da je Medvednica imala i svoje rudnike iako nije bogata rudom, a u 17. stoljeću grofovi Zrinski pokušavali su pronaći srebro. Godine 1347. zagrebački su građani vadili sol iz Slanog potoka. U 19. stoljeću francuski emigrant grof Carion pokušavao je iskorištavati galenit ispod donje postaje današnje skijaške žičare. Medvednica je vjerojatno dobila ime po medvjedima, fosilni ostaci kojih su nađeni u špilji Veternici.

Od pet cesta koje od Zagreba vode prema sjeveru vozimo namjerno onom najzavojitijom i najbližom Medvednici. Bujne ravnice, livade i pašnjaci neprestano se izmjenjuju s vinorodnim brežuljcima. Visoke gore okružuju uske doline kojima protječu potoci i rječice. Bogati zagorski povijesni krajolik uz česte oborine i gustu maglu, lomove svjetlosti, uza sjene koje se šuljaju dvorištima i poljima, kao da je predodređen da kroji najbajkovitije priče. Tu kao da je rodno mjesto svih mistika i pradomovina najvećih i najljepših legendi. Živeći u siromaštvu na ovom malom prostoru koji je bio kroz slojeve povijesnih naslaga poligon mnogih lijepih, ali i krvavih, zbivanja ljudima je često ostajala samo mašta kojom bi natapali duge zimske večeri oživljavajući stvarne ili izmišljene događaje, čuda, spletke, iskušenja, romantične ljubavi. Namnožili su se kroz povijest kao rezultat narodnih umotvorina zmajevi i divovi, vještice i vilenjaci, junaci i bojovnici, borci protiv nepravde, osvetnici i ljubavnici.

Medvedgrad, grad spomenik, mnogo je puta opisan i opjevan. Jer, svako je drvo jedna priča, svaki kamen okamenjena djevojka, kraljica ili vješti-

ca. Priča se da je Medvedgrad posebnim tunelom bio spojen sa zagrebačkim Kaptolom. Tvrdi kameni grad na brdu djelovao je tajnovito i oko njega su ispredane mnoge legende. Jedna od najpoznatijih je ona o opakoj i razvratnoj gospodarici Medvedgrada, Crnoj kraljici. Prema drugoj je priči ona bila posebno blage čudi i svojim je susjedima činila svakojaka dobra. Tko je bila ona i je li uopće postojala, može se samo nagađati, iako su tri kraljice bile suvlasnice Medvedgrada. To su bile Marija, žena Bele IV., Marija I., žena Sigismundova, i Barbara Celjska. Legendu što traje do naših dana još možete čuti u nekom od sela podno Medvednice. Kroz povijesno šipražje probilo se kazivanje o Crnoj kraljici kao vrlo okrutnoj i zloj ženi, strahu i trepetu za ljude u okolnim selima i za one koji su morali proći kraj njezina grada. Mnogi su trgovci, vraćajući se s kakva sajma, bili opljačkani ili ubijeni. U gradu je Crna kraljica uvijek imala harem lijepih mladića koje bi, kad bi joj dosadili, bacala lavovima ili bi na njih puštala svoga crnog gavrana, koji bi im iskopao oči i trgao s njih živo meso. Higin Dragošić opisuje Crnu kraljicu kao čudo koje „donosi nesreću": „I kugu šalje Bog, hvala mu i dika budi; ali medvedgradsku kraljicu sam je pakao izrigao! – Zato se i boji Božjeg svjetla, te samo noću izlazi kao sova! I crna je kažu kao olujna noć, a oči joj se krijese kao dva žarka ugljena, pa i u tmini vidi kao mačak. Ni u crkvu bezbožnica ne ide no jedanput u godini, na badnju noć k polnoćci, a i onda prije odjuri iz crkve, negoli Božja služba svrši da je ne bi zatekli drugi pijetlovi. Ne da joj nečastivi u crkvu, s kojim se je ona dok je u našem kraju boravila, svakog utorka i petka o ponoći ročila u remetskoj šumi pod onim starim, od groma raskoljenim hrastom gdje se križaju putevi." Poslije smrti Crna kraljica pretvori se u zmiju.

Medvedgrad u svojim zidinama krije još jednu od poznatih domaćih legendi, onu o najvećem i najslavnijem zagrebačkom topu, medvedgradskom topu koji je spasio Zagreb. Godine 1469. velika vojska probi se preko Turopolja sve do zidina Zagreba. Za obranu grada postavljen je na Medvedgradu veliki top, koji je bio uperen u šator turskog vojskovođe. Jednoga dana za objedom skupiše se svi časnici u šator. Na sredini bogato postavljena stola bijaše pečeni kopun. Turski paša uze ga u ruke govoreći: „Kao što sada držim u ruci ovog kopuna, tako ću za dva dana držati ključeve grada, a naši će konji jesti zob s oltara Sv. Kralja". U taj čas opali top s Medvedgrada, raznijevši stol u komadiće. Turci to shvatiše kao loš znak i povukoše vojsku. Tako Zagreb bi spašen.

Na sjevernoj strani Medvednice, kad izađete iz hlada šume, odjednom se ispred vas stvore vrletne bijele stijene. Imate li malo mašte, lako ćete u tim kamenim likovima prepoznati mladu, mladoženju, vitkog djevera i ostale svate. Otud tim stijenama ime Kameni svati, a opisao ih je August Šenoa: „Pod vrletnim Susedgradom živjeli su bogati mlinar i mlinarica s jedincem sinom. Lijep i

bogat mladić, mogao je birati ženu iz dobre i bogate obitelji. Kao što to obično u pričama biva, mladi je čovjek izabrao siromašnu, ali lijepu Janu, kćerku slijepca Tome. Kad je to saznala mlinarica, pokušala je na sve načine spriječiti sina da se oženi siromašnom djevojkom. Ali molbe, plač i prijetnje nisu pomogle, pa je mlinar, razuman čovjek, koji je bogatstvo stekao svojim trudom, dao sinu očinski blagoslov. Došao je dan vjenčanja. Crkvena zvona su zvonila, a u mlinu se spremao svadbeni objed. Kad su se svatovi nalazili na vrhu brijega, bijesna mlinarica vine kletvu: 'Ubila me strijela mahom, ak mi Jana bude snahom, kleta družba na toj stijeni kamenom se okameni'! U taj čas nastade strašna oluja, puče grom nasred sela i od mlina nastade razvalina, a svatovi se doista okameniše." Narod priča da se za vrijeme jake oluje, oko ponoći, može vidjeti lik žene koja nariče i grli hladni bijeli kamen, a vjetar nosi riječi: „Kad se ljubi, nema grijeha". Ako vas kao planinara i izletnika put nanese na brijeg iznad Jablanovca, ne izazivajte nesreću. Svakako, šumu napustite prije mraka. A na odlasku još jednom bacite pogled prema kamenim svatovima i sjetite se Šenoinih stihova: „Pitaj narod pri toj gori: šta će ona rosna stijena? Pa ti narod odgovori: To su svati od kamena."

Na jednom rebru Medvednice bijele se kameni zidovi Medvedgrada, gledajući prema jugu, prema gradu koji se pod njima protegnuo. Kameni svjedok, spomen prošlih vremena čuva svoje tajne tako da je složeno samo nekoliko kamenčića iz mozaika njegove burne povijesti. A dolje niže, blistavi krovovi jezgre starog Zagreba skrivaju pod sobom dvije utvrde - crkvenu na Kaptolu i svjetovnu na susjednom brežuljku Gradecu. Ta dva dijela grada dijelio je potok što su ga nekoć nazivali Cirkvenica ili 1201. godine Circueniza, poslije Cyrkenich i Cyrkuenik, a 1347. Cirkuenische. Nesigurne prilike prisilile su crkvene dostojanstvenike da se poslije presele u sigurniji i zaštićeniji Gradec, a na Medvednici grade utvrdu Medue, nazvanu poslije po uzoru na mađarski oblik Medwewar - Medvedgradom. Od tada i potok Cirkvenik uzima ime Medveščica u 18. stoljeću, a poslije nastaje naziv Medveščak. Dva susjedna grada spajao je most koji je zbog čestih sukoba i prolivene krvi nazvan „krvavim mostom", iako neki tvrde da je pravi izvor imena potekao kad je taj most prebojen u crveno *kak pisanica – pisani most*. Pokraj toga crvenog mosta imali su cisterciti kupalište u kojem su građani uživali u toploj vodi, brijali brade, puštali krv.

Ulogu trajna pripovjedača o životu koji se odvija ispod ove gore vrletne namijenio je tvrđavi Medved, odnosno Medvedgradu, castrum Medwe, Medwewaru, sredinom trinaestog stoljeća zagrebački biskup Filip. Svakako je vodio računa o strateškom položaju s kojeg će se ta utvrda uvijek lako braniti. Osnivač, biskup Filip, da bi unutar zidina sačuvao za vječnost iskru božansku, gradi kapelicu sv. Filipa i Jakoba. Medvedgrad su nekoliko puta oduzi-

mali biskupima i opet vraćali. Povijest je tekla, burni su se događaji smjenjivali s vremenom, vodile su se i krvave bitke. Viceban Ambroz Gregorijanec, vlastelin Mokrica u Kranjskoj i desetak manjih posjeda u Hrvatskoj, zaposjeda Medvedgrad i bivša sela Črnomerec, Dediće, Bitek i Novake. Njemu je Medvedgrad založio Nikola Zrinski stariji. S upraviteljem Mihlovićem, bivšim srebrnarem i zagrebačkim građanima Jurijem Cinoborskim i Ivanom Šiberom, Zrinski zaključuje ugovor o traženju zlata na Medvednici. A kamen Medvedgrada izložen vjetru i šiban kišama nikad nije zatvorio stranice svoje knjige. Nove i nove retke upisuju u nju mnogi zvani i nezvani, a među njima i onaj veliki Jan Pannonius koji je prvi božice s Helikona doveo na hrvatski Parnas, a Medvedgrad to sigurno jest. I dalje se mijenjaju vlasnici: Čikulini, Mosconi, Sermagei, Kulmeri. Medvedgradu je dugo pripadalo pravo prijevoza skelama preko Save. Kraljev brod i Gregurićev bili su za medvedgradsku vlastelu važni izvori prihoda. Potres je 15. rujna 1590. razorio zidine Medvedgrada tako da ga je njegov vlasnik Stjepan Gregorijanec morao napustiti, preselivši se na vlastelinstvo u Šestine.

Medvedgrad je mijenjao mnoge gospodare, a tuda je možda šetao i onaj nesretni mladi Gregorijanec koji je kako piše Šenoa, volio najdragocjenije zlatarevo zlato, lijepu Doru Krupićevu. Posljednji vlasnik Medvedgrada bio je grof Kulmer. Povjesničari grada Zagreba zapisali su da se prvo veće naselje podno Medvednice na južnoj strani razvilo u antičko doba. Razdoblje prevlasti Rimljana u ovim krajevima počinje u prvom stoljeću poslije Krista i traje do petog stoljeća. Niz manjih lokaliteta otkrivenih na užem području grada, kao i oni otkriveni uz rimsku cestu podno Medvednice, potvrđuju originalnost naselja na cijelom području današnjeg Zagreba. Isti su vjetrovi puhali sa Sljemena kada je zapadne i sjeverne dijelove Medvednice i neka naselja u njezinom podnožju dobila u vlasništvo ugarska obitelj Acho. Između tih velikih posjeda nalazilo se nekoliko naselja koja su pripadala Gradecu. Zidine i njihove ruševine svojom tajanstvenošću i interpretacijom povijesnih zbivanja potiču maštu i stvaranje fantastičnih priča i legendi o zakopanom blagu, o tajnim prolazima, o vješticama i vilama.

Prvi potpuniji prikaz Medvedgrada daje Ivan Kukuljević Sakcinski u „Događajima Medvedgrada“: *Iz šumske tmine zelenieh gorah, koje glavni grad Hrvatske od silnijeh vjetrovah brane, podiže se biela razvalina, kao ogromna stiena, te gleda dolje prema istoku, kao duh prošastnieh vremenah u tamnu budućnost.* Gjuro Szabo je prije više od 80 godina, završavajući svoj članak o Medvednici, zapisao: *Prošla su vremena kada su pomišljali na tobožnje obnavljanje tih gradova: njihovo je vrijeme prošlo, mi ne razabiremo više jasno glasova iz onih dana, pa znamo, da više nikad ne možemo oživjeti djelom naših ruku nešto, što je zauvijek domrlo.*

Određenim zahvatima nestajanje Medvedgrada je zaustavljeno, a bezvremeni grad uzdignut je u Oltar domovine. Ima mjesta na obroncima Medvednice koja su pravi urbani dio grada, ali s mirisom sela u kojem se zrcali naša ljubav i vezanost za prošlost sačuvanu u njima. Svijet se mijenja, razdaljine se smanjuju. Ljudi čeznu za daljinama i dalekim stranim krajevima. Ali kada želite zagaziti u prošlost, osjetiti neprolaznost vremena, pohodite Medvednicu i ova podsljemenska naselja. Posjetite male postaje svog djetinjstva, naklonite se starim kućercima zahvaljujući Višnjemu da su još tu. Sjetite se dječačkih sanja kad nam je željezni most preko Save bio mistika veća od Eiffelova tornja, i oživite sjećanje na „samoborček" koji dok vi uz most osjećate svijet svoje domovine, odlazi preko Save negdje u daljinu...

LJUBAVNI PUTOPIS

Božidar Brezinščak Bagola, Hum na Sutli

Za vrijeme ljetnih praznika između drugog i trećeg razreda gimnazije bio sam na sedmodnevnom ljetovanju u slavonskoj župi Miokovićevo. Župnik Ivica, moj suseljanin, koji me naučio ministrirati i pravilno izgovarati latinske odgovore, bio je, kao nadobudan svećenik i rodoljub, dekretom imenovan za upravitelja dotične župe u kojoj su katolici bili manjinski raštrkani među pravoslavcima i partizanskim doseljenicima. Ivica se dobro slagao s pravoslavnim popovima, izbjegavajući svaku suvišnu riječ i susrete koji nisu bili strogo službeni i prisluškivani. Prvih dana, za doručkom poslije mise, opširno mi je pripovijedao što su mu sve komunisti namještali i priređivali, kako ga je mjesecima oblijetala zgodna učiteljica koja se navodno željela obratiti na katolicizam, na čemu sam mu, ruku na srce, zavidio i nisam mogao vjerovati da je napasnicu uspio odagnati od sebe. Slušao sam kako je u tim krajevima uz Psunj i Papuk nekad davno bilo dosta benediktinskih samostana i velikih gotičkih crkava, kako je pred navalom Turaka hrvatski katolički živalj bježao, a opustjelo područje naseljavalo je pravoslavno i muslimansko pučanstvo. Poslije Drugog svjetskog rata prevladalo je i zadržalo se uglavnom pravoslavno srpsko pučanstvo, koje u katoličkom svećeniku vidi crnog đavla, smijao se Ivica, pokazujući mi u župnom uredu staklene vitrine s brižno pohranjenim knjigama i otključavajući starinski ormar u kojemu je držao zabranjene priručnike, novine i časopise, štivo zbog kojeg bi srpske "komšije" bile u stanju čovjeka ubiti. O da, uvjeravao me Ivica, svakog ponedjeljka pozivali su ga drugovi na razgovore u mjesnom komitetu. Morao im je predočavati svoje natipkane propovijedi i objašnjavati rečenice koje su namjerno krivo tumačili. Kad mu ništa nisu mogli dokazati, odustali su od saslušavanja, ali ne i od prisluškivanja.

Te godine podigla se u susjednom Voćinu nečuvena hajka na župnika koji je očistio ruševine spaljene crkve za vrijeme rata te nakon dva desetljeća počeo s okupljanjem vjernika na ruševinama svetišta Gospe Voćinske.

Taj događaj obradovao je mnoge Hrvate katolike diljem Slavonije, zadavši komunističkim vlastima nove brige i nevolje – veselo je moj domaćin trljao ruke na svom trbuhu i predložio mi da uzmem njegov bicikl i odvezem se poslije ručka u Voćin.

Prihvatio sam prijedlog s velikim zadovoljstvom i znatiželjom, ne toliko zbog poduzetnog župnika, pa ni zbog Gospina kipa, koliko zbog dječačkog maštanja da ću putem možda sresti ljepoticu dugih pletenica, djevojku slavonskog podneblja, zavodnicu za kojom sam potajno žudio. Vožnja je bila prilično naporna, vrijeme oblačno, nijednog živog stvora na cesti koja je vijugala između voćnjaka, njiva i livada, kroz šumarke i šume, po dolovima i brežuljcima, sve dok se preda mnom nisu ukazale ruševine zvonika i zidina voćinske crkve. Bio sam umoran i naslonio se na ogradu, ali nije prošlo ni pet minuta, kad me po ramenu potapša uniformirano lice, čovjek tridesetih godina, te zatraži od mene osobne dokumente. Kako u džepovima nisam imao ništa drugo osim maramice, morao sam s njim na stanicu milicije, gdje me podrobno ispitivao odakle dolazim, kod koga stanujem i što tražim u njihovu mjestu. Na moje iskreno priznanje da sam jedino želio vidjeti ruševine crkve, sumnjičavo se nasmijao, dobacivši mi prilično zajedljivo da se nisam možda došao diviti župniku koji se neće dugo šepuriti na crkvenom dvorištu, već će završiti u zatvoru i na robiji. Zgužvao je papir s mojim podacima i savjetovao mi da se što prije vratim odakle sam došao, jer mi katolički popovi u Slavoniji mogu samo nauditi.

Nakon kratke i vrlo odsječne redarstvene pouke odvezoh se do obližnjeg groblja. Promatrao sam natpise na spomenicima, čudna prezimena ispod urezanih petokraka, ponosan na ono što sam netom bio doživio. U svojoj sam glavi zamišljao zgodnu učiteljicu o kojoj je pričao moj domaćin, kako mu se u kratkoj crvenoj suknjici nudila u župnom uredu. Zamišljao sam tu zavodnicu u vatrenom poljupcu, spuštajući se zavojitom šumskom cestom, i vjerojatno bih završio u svetogrdnom preljubu, da nisam naletio na hrpu šljunka te sletio s bicikla i svom težinom zaplivao niz prašnjavu cestu. „Ajme, majko mila!“, zavapio sam nad krvavim dlanovima svojih ruku, pogledao se niz tijelo i ugledao poderotinu na hlačama. Osjetih bol u koljenu lijeve noge. Bicikl je ležao u grabi s druge strane ceste. Graba je srećom obrasla visokom travom u koju sam obrisao dlanove, maramicom zavio koljeno i izvukao bicikl na cestu. Uvjerivši se da ništa nije slomljeno ni na meni ni na njemu, nastavio sam lagano voziti, kako se ne bih u selu pojavio prije mraka. Međutim, što sam polaganije vozio, to sam na cesti susretao više biciklista i pješaka. Svi odreda buljili su u mene kao u kakvo čudovište. Pa da, ljutito sam prigovarao samom sebi, baš sam čudovište! Krenuo sam u Voćin da vidim i poklonim se čudotvornom kipu, a u mislima se naslađivao likom napasnice. I, naravno, dogodilo mi se ono što sam zavrijedio.

Razumije se da velečasnom Ivici nisam priznao istinu, ali nisam ni lagao, pričajući mu za večerom kako me milicajac gnjavio i rekao mi da se čuvam slavonskih župnika. Moj domaćin od srca se nasmijao mom padu s biciklom i obećao mi sutradan kupiti nove hlače i košulju.

***

Nekoliko godina kasnije, na poziv prijatelja, bosanskog franjevca, zatekoh se kao student filozofije na sarajevskoj Bašćaršiji, u ćevabdžinici *Kod Ferhatovića*, naručivši veliku porciju ćevapa i dva jogurta u čast svog prvog boravka u Bosni i Hercegovini, zemlji Istoka i Zapada.

- Bit će vremena za razgledavanje Sarajeva – reče mi prijatelj fra Mile, koji je nekoliko mjeseci ranije bio imenovan kapelanom u Varešu, srednjobosanskom gradiću poznatom po rudniku željeza i željezari.

- Samo da vidim Husrev-begovu džamiju – zamolih prijatelja, ispunjen bašćaršijskom toplinom življenja i zadivljen vitkim minaretima.

Putem za Vareš razgovarali smo o muslimanskoj duhovnosti, o suživotu katolika i muslimana. Upravo to međusobnom prožimanje islama i katolicizma daje bosanskom čovjeku posebnu draž i druželjubivost, raspričao se prijatelj za volanom fratarskog "golfa", a ja se znatiželjno osvrtao za dimijama u prolazu kroz Ilijaš i Brezu.

- U to ćeš se najbolje uvjeriti na hodočašću u Olovo, kamo ćemo sutra navečer krenuti zajedno s vareškim srednjoškolcima i studentima.

- Hodočašće u Olovo? – ponovio sam posve zbunjeno.

- Da, stigao si baš u pravo vrijeme. I da znaš, već sam nekim curama pričao o tebi, kako ćeš nam se pridružiti i s nama hodočastiti – obasipao me fra Mile slatkim iznenađenjima.

Po dolasku u Vareš vlastitim se očima uvjerih u mnoštvo mladih ljudi ispred župnog ureda. Osjetih neku pritajenu vrućicu znatiželjnih pogleda, dok sam s torbom u ruci hitao uz mladog kapelana koji me odvede u gostinsku sobu i predloži mi da se malo odmorim.

- Ma kakav odmor, čovječe!

- Dobro, onda se raskomoti i osvježi, pa ćeš sa mnom i fra Antom već danas popodne u Olovo. Moramo odvesti deke za spavanje i neko posuđe.

- Vrlo rado, gospodo!

Obrijan i osvježen upoznah se u blagovaonici s fra Antom, zgodnim frajerom u habitu i bez njega, za kojim Vareške s pravom luduju, pomislih u sebi, ispunjen nadom da će se možda koja i u mene zaljubiti. Poslije tjelesne okrjepe posložili smo u auto opremu te preko Semizovca krenuli za Olovo.

Ispred novosagrađene kuće na mjestu nekadašnjeg olovskog samostana doče-

kao nas fra Leopold s kojim se rukovah tako srdačno kao da već godinama pripadam franjevačkoj zajednici. Jasno sam vidio kako se fratar obradovao mom dolasku iz Hrvatskog zagorja, a još više otvorenom zanimanju za svetište Majke Božje Olovske.

- Gradić Olovo leži na prometnici od Sarajeva prema Tuzli, šezdesetak kilometara sjeveroistočno od Sarajeva. Nekad naseljen Hrvatima, bogat i slavan, poznat po rudnicima olova, danas je to gradić s pretežno muslimanskim stanovništvom.

- A što bi s Hrvatima?

- Gospino svetište u Olovu svjedoči o uzbudljivoj, herojskoj i tužnoj povijesti hrvatskog katoličanstva. Crkva Blažene Djevice Marije uz franjevački samostan spominje se koncem 14. stoljeća kao najglasovitije Marijino svetište u hrvatskim zemljama. Olovskoj Gospi nisu hodočastili samo katolici iz Bosne i Dalmacije nego i inovjerci iz Srbije, Bugarske i Albanije. No, s prodorom Turaka počelo je islamiziranje hrvatskog puka. U drugoj polovici 17. stoljeća mnogi su katolici, predvođeni franjevcima, bježali u sigurnije krajeve preko Save. Iseljavanje je nastavljeno do te mjere da je katoličkog pučanstva u Olovu i okolici gotovo nestalo, a Gospino svetište bilo je 1704. po osmanlijskom nalogu spaljeno.

- Pa ipak se uspjela sačuvati uspomena na njega – podsticao sam fra Leopolda da nastavi s pripovijedanjem, što je on spremno prihvaćao.

- Nakon požara ostadoše od samostana i crkve samo ruševine, ali ostala je ljubav prema Gospi. Pobožni puk i dalje je dolazio i okupljao se oko crnog kamena, jedinog ostatka slavnog olovskog svetišta, nekad dovratnika na glavnom ulazu u crkvu.

- Ne podsjeća li taj kamen na muslimansku ćabu u Meki? Ima li neke simbolike u tome?

- Mislim da nema, jer ovaj je kamen, za razliku od crnog meteorita, pocrnio od plamena voštanica koje su hrvatski katolici u Bosni stoljećima palili, klečeći i moleći se Gospi Olovskoj.

- Kad se svetište počelo obnavljati?

- U godini velikog hodočašća 1866. podignuta je drvena crkvica s drvenim tornjem i drvenom barakom kao skloništem. Ti su objekti uslijed slabe građe izdržali do Prvog svjetskog rata. U godinama između dva rata pokrenuta je akcija oko ponovne izgradnje olovskog svetišta. Nacrt je izradio sarajevski graditelj Karlo Paržik, ali nacrt je, nažalost, samo djelomično ostvaren. Od četiriju kula, predviđenih na uglovima, izgrađene su samo prednje dvije.

U unutrašnjosti svetišta ugledao sam dvije Gospine slike i upitao fra Leopolda koja je čudotvorna.

- Danas je više nema, a kakva je bila znademo jedino iz zapisa suvremenika.

Prikazivala je navodno jaku ženu-majku koja unatoč obilnim suzama na njezinu licu stoji uspravno i ne da se uništiti.

Takav opis čudotvorne slike nije se podudarao sa slikama u svetištu, ali se duboko urezao u moje srce koje je usplamtjelo za životnom družicom po uzoru Gospe Olovske. Te večeri, iako prilično umoran, dugo nisam mogao zaspati, razmišljajući o tome bih li doista bio spreman za ženidbu, ako mi se ukaže prilika.

Zanosio sam se tom sudbonosnom prilikom i sutradan.

Oko ponoći prijatelji me odvezoše u Vareš-Majdan, gdje je bio dogovoren polazak, i upoznaše me s grupom mladića i djevojaka s kojima mi je valjalo hodočastiti. Vozili smo se autobusom do Očevije, a dalje prema Olovu nastavili pješice uz pjesme, šale i rakiju kojom smo ispirali grla sve do svitanja. Tik pred zoru stigli smo u muslimansko naselje oko olovskog svetišta i zavukli se u kuće gostoljubivih domaćina na spavanje.

Nakon buđenja u popodnevnim satima glava me tako silno boljela da sam jedva bio u stanju lučiti ibrik od ukrasnog vrča, muslimansku urednost od svog mrzovoljna izgleda. Ne želeći domaćinima ostavljati lošu sliku o sebi, izvukoh se na prstima iz zajedničke izbe s namjerom da provjetrim glavu u obližnjem šumarku. Zatim sam na travnatoj kosini izabrao mjesto s kojeg ću moći pregledno promatrati pobožni puk i pratiti misno slavlje. Istini za volju, u to vrijeme nisam se osobno osjećao pobožnim, pa čak ni toliko znatiželjnim, koliko požudno uzavrelim u mjerkanju mladih hodočasnica i glavobolnom nagađanju koja bi od njih mogla postati uistinu jakom ženom i majkom.

Svečana misa u predvečerje Velike Gospe služena je na otvorenom prostoru ispred svetišta. Okupilo se veliko i šaroliko mnoštvo Marijinih štovatelja. Njihovo zanosno pjevanje i pobožni zazivi ublažiše moju glavobolju, a za vrijeme propovijedi ugledah nekoliko koraka ispred sebe grupu djevojaka među kojima se osobito isticala jedna s dugim crnim pletenicama, koja bi se povremeno okretala i pogledavala me kao da i ona nagađa jesam li pravi ili nisam.

Prvi put u životu osjetih istinski zov ljubavi i postidih se netom ugasle putenosti. Poželio sam da propovijed što duže potraje. Bio sam čak spreman poći na ispovijed, samo da bih se mogao pričestiti s djevojkom dugih pletenica. "Gospo Olovska, hvala ti!", stao sam gotovo glasno zahvaljivati, istovremeno usrećen i posvećen letimičnim pogledavanjem djevojke.

Po završenom misnom slavlju morao sam se pridružiti svojoj grupi i jedva sam čekao da iz sakristije izađe fra Mile. Šapnem mu nasamo o pletenicama, a on se od srca nasmije i smjesta čitavoj grupi otkrije moju najsvetiju tajnu.

- Vidite li hodočasnika iz Hrvatskog zagorja! Oči mu zapele baš za onu koja se zainteresirala za njega kad je prekjučer čula da stiže iz Zagreba. Evo, to vam je sudbina!

NA GROBU POSLJEDNJE BOSANSKE KRALJICE

Tkanje od vremena – bilješke s putovanja od Franjevačke provincije Bosne Srebrene do Rima

Lilijana Domić, Zagreb

***Na grobu posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića**, na zidnoj slici Marka Antoninija izrađenoj u historicističkom slogu, koje više nema, kleči žena u tkanom narodnom ruhu, a uz grob su položene gusle. Ova nacionalna Mnemosina nastala je na temelju Antoninijevih studija na temu hrvatske povijesti u Bosni, koje je započeo u Rimu obilazeći tako i grob posljednje bosanske kraljice Katarine Kosače u Santa Maria in Aracoeli.*

Naslovi su simbolična mjesta, stoga čitateljica/čitatelj s pravom može postaviti pitanje otkud Gundulićevo Tkanje od vremena uz priču o Bosni. No, čini se, nema boljega naslova, jer naša priča o Bosni i doslovce govori o pređi, dakle o ***tkanju*** i ***simbolici tkanja***. U prostoru oko Kraljeve Sutjeske narod spominje kraljicu ***Katarinu Kosaču,*** ženu bosanskoga kralja ***Stjepana Tomaša Kotromanića,*** koja je znakovite 1463. pred Turskom najezdom bježala u Rim.

U bijegu kroz Bosnu prema moru, koji je Katarinu vodio do franjevačkog samostana u Zaostrogu, ostala je bez najmilijih; Ferhad paša otimlje Katarininu djecu – malu Katarinu i Zigismunda. Kraljica se više od godinu dana zadržala u Zaostrogu i Stonu kako bi vratila, odnosno otkupila svoju djecu, no bez uspjeha. Godine 1464. mora bježati dalje, preko Ankone u Rim, gdje će živjeti do smrti, 25. listopada 1478. godine. Od Katarininog prisilnog odlaska iz Bosne, koji se podudara s početkom stoljetne Turske vladavine, u kraju oko Kraljeve Sutjeske crne marame postale su sastavni dio nošnje. Žene ih nose u spomen na dobru kraljicu Katarinu koja je ostala simbolom dostojanstva i dobrote. Prema legendi, poučavala je žene u pređi i tkanju, uputila ih je u jednostavniji rad na preslici, a izgubivši djecu, koju će preko poklisara i posrednika čitavoga života tražiti, podijelila je, na najtragičniji način, sudbinu svoga naroda. Otuda crne marame, tako-

đer, otuda običaj, i u drugim krajevima Bosne, da se za slučaj otmice na zapešće, odnosno podlakticu, djeci u kožu tetoviranjem utiskuje križić kao znak podrijetla, znak pripadnosti kršćanstvu. Od portreta Katarine Kosače, rad čuvene venecijanske slikarske škole obitelji Bellini iz 15. stoljeća, koji je, bježeći, sa sobom ponijela u Rim, svoje posljednje boravište, do brončanih skulptura Kraljice u crkvi u Kraljevoj Sutjesci, rad kipara Josipa Marinovića, i njenog poprsja postavljenog na ulaz u franjevački samostan uz crkvu, rad kiparice Ane Kovač, dakle, od 15. do 20. stoljeća ona postaje i traje kao legenda. Pojednostavljena preslica iz Kraljeve Sutjeske, uopće – preslica koja simbolizira protjecanje vremena, tkanje od vremena, ostala je u tom kraju vezana za ime Katarine Kosače. Svjedoči o tome natpis sa spomen-ploča posljednjoj bosanskoj kraljici: „*Blažena Katarina, Kraljica bosanska, trećoredica Sv. Franje, kći Hercega Stjepana. Svojim je rukama vezla crkveno ruho u kraljevskom dvoru u Sutjesci. Donijela je narodu oko Kraljeve Sutjeske novu, zgodniju preslicu i poučavala seoske žene i djevojke ručnom radu. Zato i danas iza 500 godina, katoličke seljanke oko kraljeve sutjeske ruše se* (dugi akcent na u) *(nose na glavi crne rupce) za dobrom kraljicom Katarinom.*" Tako se isprepleću niti vremena, u prepletu Parki prepoznajemo događaje, prepoznajemo svoj odraz u *zrcalu povijesti.* Od mjesta do mjesta, od predmeta iz svakodnevice do posvećenoga predmeta, umjetnine, od povijesno utemeljenog portreta do idealiziranoga lika, isprepleću se podaci povezujući prostore, ljude, legende, mitove, osvjetljavajući mjesta, koja *in situ* doživljavamo kao sveta mjesta. *The sacred places,* kako je mjesta posebnoga značenja imenovao pjesnik Ezra Pound, mjesta su bez vremena, gdje traje legenda. Jedno je takvo sveto mjesto grob Kraljice Katarine Kosače, druge žene kralja Stjepana Tomaša Kotromanića, pomajke posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića, žalosne majke dvoje otete i nikada nađene djece, Katarine i Zigismunda, koje je oteo Ferhad-paša kada su s majkom i dvorskom svitom bježali iz Bosne prema Dubrovniku. Grob dobre kraljice Katarine u St. Maria in Aracoeli u Rimu još je jedno sveto mjesto jer povijesti pridodaje mitsku dimenziju ili mitu povijesnu dimenziju: u geografskom svetokrugu povezuje stari kraljevski grad u Sutjesci, još jedan kraljevski grad, utvrđeni Bobovac, samostan Kraljevu Sutjesku podno Bobovca, Veneciju, franjevački samostan u Zaostrogu, Ankonu, Rim... Tkanje od vremena od 15. stoljeća do danas, kušnjama unatoč, ne ispušta nit koja isprepleće povijest i mit, koja vjerodostojnošću obnavlja pamćenje.

Pojednostavljeno, u potki tkanja od vremena nalazimo tri pitanja: Kakve veze ima slikarska škola obitelji Bellini iz 15. stoljeća i naša suvremenica kiparica Ana Kovač? Potom – kakve veze imaju plašt bosanskoga kralja Stjepana Tomaša i kazula u franjevačkom samostanu u Zaostrogu? U kakvoj su vezi crne marame koje kao dio nošnje na glavi nose žene iz Kraljeve Sutjeske i Santa Maria in

Aracoeli u Rimu?

Već smo uvodom u ovaj tekst naznačili moguće odgovore na postavljena pitanja. Portret Katarine Kosače sa signaturom Bellinijeve slikarske škole studirala je kiparica Ana Kovač iz Sarajeva i na toj podlozi izradila je poprsje koje nas dočekuje na ulazu u franjevački samostan u Kraljevoj Sutjesci. Kako Katarina osobnošću i sudbinom nadilazi povijest dosežući mit, poglavito selektivno pisanu i stihijski brisanu povijest Bosne, njena pojava i sudbina, sa svakim postavljenim pitanjem oživljavaju sveta mjesta, simboli i predmeti. Osjećamo to pred ostacima kraljevskih dvora u Kraljevoj Sutjesci, pred ostacima plašta bosanskoga kralja Stjepana Tomaša, koji je vjerojatno sama vezla i koji je ostavila samostanu u Zaostrogu. Zapravo, od plašta kralja Stjepana Tomaša izrađena je kazula koja se čuva u Zaostrogu. Osjećamo to pred njenim licem, koje smo imali prilike vidjeti krajem 2002. na izložbi Ane Kovač u Zagrebu.

Krajem 2002., u zagrebačkoj galeriji *Idealni grad,* koja je ponijela lijepo ime u spomen renesansnom graditelju *Lucijanu Vranjaninu,* postavljena je izložba kiparice Ane Kovač, izložba koju svakako valja izdvojiti zbog osebujnosti, iznimne kvalitete i značenja podastrtih radova. Stoga u povodu ove izložbe iz bogatoga profesionalnog životopisa kiparice izdvajamo:

Ana Kovač, diplomirala kiparstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1968. godine, bila je suradnica kiparske radionice Antuna Augustinčića, predavala je u Školi primijenjene umjetnosti u Sarajevu, sustavno izlaže djelujući u rodnome Sarajevu, danas u Zagrebu. Valja spomenuti 10 samostalnih izložbi i dvadesetak zapaženih istupa na grupnim izložbama, kao što je ona članova *ULU* Bosne i Hercegovine i Udruge likovnih umjetnika *HKD Napredak* organizirane 1994. u Galeriji Nadbiskupije Vrhbosanske, a potom u Njemačkoj, odnosno Hamburgu i Munchenu... Pamtimo njene radove na *Trijenalima Hrvatskoga kiparstva* (1997. i 2000. godine), no jedan je od najvećih profesionalnih uspjeha sudjelovanje Ane Kovač na *Biennalu sakralne umjetnosti* u Buenos Airesu (Argentina) 2000. godine. Zapažen je, potom, istup Ane Kovač u sklopu izložbe *Hrvatski umjetnici Republike Bosne i Hercegovine*, koja je postavljena u Zagrebu, Vukovaru, Osijeku, Splitu, Rijeci i Budimpešti...

Mogli bismo nabrajati, no uvijek s mišlju na S*egmente retrospektive*, kako su naslovljene njene samostalne izložbe 1962., 1976., 1983. i 1994., sve upriličene u Sarajevu. Izložba u galeriji *Idealni grad,* naslovljena kao *Ekspresija figure*, bila je također segment moguće retrospektive, sažetak jednog prebogatog umjetničkog opusa koji se formirao u klasi Antuna Augustinčića, a razvijao na europskoj tradiciji ekspresionizma.

U povijest spomeničke baštine na razini hrvatske likovne umjetnosti ušla je Ana Kovač kao kiparica koja je izradila portret kraljice Katarine Kosače za fra-

njevački samostan u Kraljevoj Sutjesci, franjevačka provincija Bosna Srebrena. Izdvajamo ovaj „detalj" iz prebogate biografije umjetnice jer, kada se uđe u Kraljevu Sutjesku, kada se razgleda samostanska knjižnica i zbirka umjetnina, kada se nakon toga krene uzbrdo do ostataka srednjovjekovnoga grada Bobovca ponad samostana, "susret" s kraljicom Katarinom dobije puni smisao. U krugu od Kraljeve Sutjeske do Rima otvara se postupno kontekstualni krug u koji je kiparica Ana Kovač ugradila svoju viziju ne samo znamenite osobe legendarne kraljice Katarine, nego je u njenom portretu sažela viziju srednjovjekovne i renesansne Bosne kakvu smo skloni zaboravljati, viziju europske srednjovjekovne Bosne... Ne smijemo zaboraviti da taj ***kontekstualni krug*** na razini historicizma rekonstruiraju autori – arhitekt Josip Vancaš i slikar Marko Antonini. Dakle, u Kraljevoj Sutjesci i Fojnici gradio je Josip Vancaš, zagrebački arhitekt (napominjem zbog orijentacije, Vancaš je izgradio blok Ilica – Margaretska zadavši Zagrebu neke tada aktualne europske urbane vizure – natkriveni prolaz s poznatim Oktogonom). Stilski na tragu historicizma, Vancaš je Kraljevu Sutjesku obilježio dvoranskom crkvom s dva tornja, unutrašnjost je u neorenesansnome stilu. Samostan i crkva nalaze se podno srednjovjekovnoga kraljevskoga grada Bobovca, koji, je kao i srednjovjekovno Jajce, svjedočio moć obitelji Kotromanić. (Iz bosanske povijesti samo ću spomenuti, kao potvrdu europskosti srednjovjekovne Bosne, još jednu veliku ženu, Jelenu Kotromanić – kćer bosanskoga bana Stjepana II. Kotromanića, a od 1353. ženu ugarsko-hrvatskoga i poljskoga kralja Ludovika Anžujskoga. Zaslužna je kao promicateljica umjetnosti i darovateljica srebrne rake Sv. Šimuna u Zadru, rad Franje iz Milana).

Uopće, tijekom 13. i 14. stoljeća dokazane su iznimno dobre veze između hrvatskih zemalja i Italije, poglavito na području umjetnosti. Tako, npr., postoje indicije da su u starom gradu Bobovcu dvorane oslikali Masacio i Masollino.

Ana Kovač, kiparica iz Sarajeva, na tom je tragu našla neiscrpno vrelo poticaja u liku kraljice Katarine studirajući njezin portret, rad iz venecijanske škole obitelji Bellini. Na spomenutoj izložbi u Zagrebu pažnju je plijenio još jedan kraljičin portret, oblikovan kao maska, također modeliran prema čuvenom portretu koji je izrađen u Bellinijevoj *bottegi*. Tako nas fascinacija Ane Kovač poviješću umjetnosti obuhvaća i ponese, poglavito kada prijeđete prag samostana i zbirki u Kraljevoj Sutjeski. Posjetitelj želi, ili je još bolji starinski izraz, žudi poći dalje u povijest, bliže istini, bliže nepatvorenim činjenicama.

Na grobu posljednjega bosanskog kralja

Premda su franjevci došli u Bosnu prije 15. stoljeća, većina samostana izgrađena je u razdoblju kasnog baroka, a obnavljani su u 19. i 20. stoljeću. Tako je i Jajce dobilo svoju crkvu, koje, u skladu sa diskontinuitetom u ovim prostorima,

odnedavno opet nema: srušena je u prošlome ratu, posljednjoj agresiji početkom devedesetih krajem drugog milenija, kada je i Republika Hrvatska prolazila kroz kušnje nametnute agresija i obrambenoga rata. Pritom je stradalo puno vrijednosti, među inim i zidne slike Marka Antoninija, umjetnika koji je radio u historicističkom slogu, odnosno u slogu postromantizma. Nestala je u prašini njegova čuvena slika pod nazivom *Na grobu posljednjega bosanskog kralja,* nestao je niz freski koje su resile ovu samostansku i župnu crkvu u Jajcu. Baš kao što je diskontinuitet "progutao" stari samostan, crkvu sv. Marije iz 12., odnosno 13. stoljeća, crkvu Sv. Katarine, koju je dala podignuti kraljica Katarina u četvrtom ili petom desetljeću 15. stoljeća...

Zbog rekonstrukcije konteksta, valja napomenuti i to kako je Antonini iznimno čedo svoga vremena. Djelovao je najprije pod pokroviteljstvom grofa Lavala Nugenta koji, u velikom stilu europskih mecena, slikara dovodi u Zagreb iz Rima. Antonini je oslikao dvorac u Oroslavlju, potom dvorac uz stari grad Trsat u Rijeci, djelovao je u Zagrebu, a u Bosnu dolazi s arhitektom Josipom Vancašem te oslikava franjevačku crkvu u Jajcu, crkvu Ivana Krstitelja u Kraljevoj Sutjesci... Teško je iskazati kakvo je umjetničko blago srušeno s crkvom u Jajcu. Tek za napomenu vrijedilo bi u novoj crkvi, koju potpisuje arhitekt Krznarić iz Zagreba, rekonstruirati ili barem reinterpretirati nešto od Antoninijevih slika. Na sreću, samostan Kraljeva Sutjeska čuva Antoninijeve freske, ugrađene u historicističku arhitekturu Josipa Vancaša.

Povijest umjetnosti Bosne i Hercegovine obilježena je tragovima vidljivih diskontinuiteta, što je ljepša riječ za devastaciju. No svaki je diskontinuitet, svako rušenje, obilježno pokušajem da se uspostavi kontinuitet, da se na temelju fragmenta, koji nas zasiplju informacijama, rekonstruira Univerzum. I kao što pjesnik Ezra Pound govori o ***svetim mjestima***, tako pjesnik Nikola Šop u pjesmi *Krov* govori o ***blagotvornom pamćenju*** *(Od tame i od čađi, sa pognutom strehom, / ljuljajuć se i cvileći škripi, / Nada mnom je spušten i nad mojim grijehom, / Svu noć nešto tamno s njega sipi, sipi. // Al svaki put u neko doba gluho/probudi me kroza nj plavi dah svježine. / To krov tamni nada mnom zaškripi suho. / I pospe me zvijezdama kroz raspukline).* Tu je pjesmu, jednu od svojih najljepših, Šop napisao pamteći rodni grad, istodobno kraljevsko i skromno, tragično obilježeno i uvijek živo Jajce. *In situ* grad i krajolik upućuju nas na srednjovjekovlje i renesansu, Toranj Sv Luke, iz 1460. godine podignut uz franjevačku crkvu Sv. Marije, koju su kasnije Turci pretvorili u džamiju, podsjetit će na zvonik katedrale u gradu Hvaru. U blizini Medvjed-kule ulazimo u podzemne prostorije isklesane u živoj stijeni, takozvane Katakombe, koje nas upućuju na mjesto viteških rituala (podzemna dvorana služila je, naime, za obavljanje rituala Zmajeva reda). Jajce se spominje 1396. kao posjed Hrvoja Vukčića Hrvatinića, u čijoj je blizini grob posljed-

njeg bosanskog kraja Stjepana Tomaševića, sina Stjepana Tomaša Kotromanića i pastorka dobre kraljice Katarine Kosače. Jajce je grad opasan zidinama s ostacima gotičkoga dvora na citadeli, koje su gradili i u stilu mletačke gotike ukrasili majstori iz radionice Andrije Alešija. Premda su dvori devastirani i nasilno prenamijenjeni, postali su utvrda za Turaka, još je uočljiva kula s kraljevim portalom s insignijama obitelji Kotromanić u luneti, izgrađenim u gotičkom slogu. Zaista, ovdje se krhotine povijesti doimlju kao biseri, zvijezde... *zasipaju nas zvijezdama kroz raspukline,* zbilja se fragmentira i slaže pamćenje... *To krov tamni nada mnom zaškripi suho i zaspe me zvijezdama kroz raspukline.*

Ovdje zapravo započinje priča o Kraljevoj Sutjesci, o obitelji Kotromanić, o Franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj. Stoga o *riznicama hrvatske umjetnosti* u Bosni i ne možemo govoriti bez paralela ili digresija koje promišljaju povijesni kontekst, bez praćenja one specifične niti u složenom *tkanju od vremena*.

Vrata pohoda Bosni Srebrenoj, doslovce i simbolički, pronalazimo u Jajcu: ondje nalazimo ključ razumijevanja tradicije i diskontinuiteta, svega što određuje hrvatsku bosansku povijest, pa tako i povijest suvremene umjetnosti. No diskontinuitet je preblaga riječ za uništenje zidnih slika Marka Antoninija, među kojima je i ona pod nazivom *Na grobu posljednjega bosanskog kralja.* Na grobu Stjepana Tomaševića, koji je, u vremenima kada Turci preuzimaju Bosnu (1463.), u jednom trenutku uhvaćen u stupicu i pogubljen. *Nada mnom je spušten i nad mojim grijehom,* kazuje pjesma i, ne htijući, upućuje nas na moguću izdaju koju je doživio Stjepan Tomašević, a koju je, moguće, doživjela i Kraljica Katarina, kći Hercega Stjepana Kosače te žena kralja Stjepana Tomaša, kada je bezuspješno preko poklisara tražila svoju djecu; na grijeh ***polagane predaje Bosne*** - jer su bosanski velikaši, da bi sačuvali svoje zemlje i relativan mir, već u 14. stoljeću, a poglavito u presudnom 15. stoljeću, neprekidno činili ustupke Turcima. Otuda ona o *Bosni koja šapatom pade*.

Na grobu posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića, na zidnoj slici *Marka Antoninija* u historicističkom slogu, koje više nema, kleči žena u tkanom narodnom ruhu, a uz grob su položene gusle...

Zbog rekonstrukcije konteksta i podcijenjene institucije mecenatstva, valja ponoviti: Marko Antonini djeluje, najprije pod pokroviteljstvom grofa Lavala Nugenta koji, u velikom stilu europskih mecena, slikara dovodi iz Rima. Antonini se uklopio u Lavalove planove rekonstruirajući pamćenje, oslikavajući Lavalovo boravište na Trsatu u Rijeci, no djelovao je i u Zagrebu, a u Bosnu dolazi sa arhitektom Josipom Vancašem, gdje ostavlja freske u franjevačkoj crkvi u Jajcu, crkvu Ivana Krstitelja u Kraljevoj Sutjesci…

Današnje franjevačke riznice suvremene umjetnosti naslanjaju se, dakle, na dugu i plodonosnu tradiciju ***mecenatstva***, a ono je pak, osim želje da se svjedoči

lijepim, uvijek utemeljeno u najvišim umjetničkim standardima.

Stilski standardi koje spominjemo uz Antoninija, baza su današnjem odnosu spram umjetnosti, baza su franjevačkih suvremenih riznica, iz kojih ovom prigodom izdvajam kipare Zdenka Grgića, majstora svih bosanskih Križnih puteva, od Ovčareva do Sarajeva i Plehana, Milu Blaževića s Ramskim križem i Kuzmu Kovačića s Posljednjom večerom u perivoju samostana u Rami (Šćit), postavljenom 2001. godine. U Šćitu je također postavljen Kovačićev reljef s prikazom legendarne Dive Grabovčeve, i prelijepa memorija Gospi Sinjskoj, odnosno Gospi Ramskoj.

Zlatka Grgića, Milu Blaževića i Kuzmu Kovačića ne želimo izdvojiti nego fokusirati njihov rad u kontekstu moderne i suvremene umjetnosti. Pamćenje, koje je kondenzirano u povijesno-fenomenološkoj podlozi, u kontekstu koje je obnovljeno krajem 19. i početkom 20. stoljeća, postalo je podloga novom uzletu na tragu kulture i umjetnosti franjevačke provincije Bosne Srebrene.

Kako fragmenti svjedoče Univerzum, tako su Vancaš i Antonini, na temelju fragmenata, na temeljima onoga što je Bosna značila i ostavila iz srednjovjekovlja, u svoje doba na razini visokih standarda historicizma rekonstruirali Univerzum Bosne. Stoga je još zanimljiviji primjer crkve uz samostan u Fojnici posvećen Duhu svetomu, koju je također gradio Josip Vancaš. Stilski na tragu historicizma, Vancaš je, rekli smo, Kraljevu Sutjesku obilježio dvoranskom crkvom s dva tornja, unutrašnjost je u neorenesansnome stilu, dok u vilinskom krajoliku Fojnice, opet u historicističkom slogu, izrasta skladna crkva posvećena Duhu Svetomu. Izvorno, samostan i crkva podignuti su ovdje već krajem 14. stoljeća. Današnja crkva u Fojnici s impozantnom kupolom nad križištem podsjetit će nas na djelomično ponavljanje oblika dva najljepša venecijanska svetišta - *San Giorgio Magiore i Santa Maria della Salute*. Skladni oblici koji sugeriraju uzore u baroknom klasicizmu govore o kulturološkom kontinuitetu, o trajanju u povijesti, u povijesti oblika, u umjetnosti. Lijepo je naći remek-djelo arhitekture koja tako dobro razumije krajolik svjedočeći graditeljsko savršenstvo, promišljajući krajolik i tradiciju (ovoga puta u duhu srednjoeuropskoga eklekticizma), definirajući središte kontekstualnoga kruga Bosne Srebrene, od Jajca, Kraljeve Sutjeske do Rima.

TOPLICE I DVORCI

Marija Drobnjak Posavec, Zagreb

- Srčeko, a kaj su ti to, zaprav, toplice i dvorci? - pitala je vujca Štefinu stara mama, jerbo je on fort pripovedal ob tom dok je došel doma na urlab z vojske.

- Majka, to kaj veliju toplice, to je topla voda, puno tople vode, koja tak topla zvirja i onda se natoče z betonerane velike jame, još vekše nek je ona naša livada na Podolju. A dvorci su pak čist nekaj drugo, to tu blizu nas nema nikaj takvoga, na priliku kak cirkva, još puno vekša.

- Ma naj mi reči, baš tak veliko?

Ni ja si nesem nikak mogla zamisliti takvoga nekaj kaj bi moglo biti vekše neg cirkva, a pak da ima tak puno vode kak je naša livada, to bi moglo pri nas biti samo onda gda bi curel dežđ tak puno da bi bila povodnja.

Najviše mlačne vode vidli smo pri Bačinom paromlinu, samo onda dok se mlela pšenica i vodu je gazda napustil vu bajer i onda se tu moglo kupati, jerbo se voda stoplia od toga kaj se ž njom ladile mašine. Tu smo se mi curičke smela kupati po danu, a mlade sneje samo z večeri dok je neje nišče videl. Vujec Štefina je toplice videl, a tijam se je i jemput okupal i rekel je kak mu je to praf fest godelo, a i tam su se smele kupati i dekle oblečene samo vu male gačičke, kaj se više vidlo neg je bilo skrito. To je za onda sve bilo drugač, no naše dekle su onda i sad bile navek lepe i v gačičkama i bez njijov.

Prem dvorce neje ni on videl znutra, to i neje bilo nigdar za svakoga, tam su navek živela samo velika gospoda.

Svaj taj divan bil je jako zdavnja, prešlo je od tad puno let i proteklo je puno tople vode po toplicama. Dok je i na mene došel red da i ja vidim dvorce zvana, a i znutra.

Sem si mislila da ob tom nišče baš puno ne pripoveda, a i ne štimamo se preveč s tem, pa bi bila škoda da se ne bi nekaj zapisalo malko više.

Tak sem se onda i ja z mojim starim pajdašicama i pokojim pajdašem otpravila iti glet toplice, a uz put i pokoji dvorec, a ima jof dost pri nas.

Rečeno nam je da bumo sad več i mi penzionerke i tri penzionerca z nami, mogli iti z bliza gledet prave pravcate toplice i kupati se sve dok nam se noge i ruke ne nafaldaju i počnemo štucati od tolike tople vode.

Moram mam reči da se nemru još za prav ni lako nabrojiti svi ti naši dvorci i toplice, pak ni ja to ne bi se podufala čisto onak preveč stručno, neg bi povedala ono kaj se najviše ob tom more znati od prve ruke.

Vidi mi se da ima toga jako puno kaj bi se moglo gledeti i nafčiti o nami i našim lepotama. Čula sem da se dobro štimaju nekoji drugi, a nemaju ni zbliza takvoga nekaj. Na priliku po Evropi ima toliko toga doterano i s tem se štimaju, a tekar Ameri, kad bi oni samo imali takvoga nekaj znali bi se dobro štimati, a na tome i okrenuti dobre novce.

Ja bi se za sad držala Zagorja, blizu je Zagrebu, pak je dosta preštimano, a i puno je tu toga za videti.

Ak se od Zagreba krene na istok cestom, pak preko Laz,a začas ste stigli vu Stubake. Vuz put ste mogli videti još kojekaj, na priliku Gupčevu lipu, onu pod kojom su se, vele, kmeti podigli na bunu. Koj se i ne bi bunil jerbo su njih njijovi gazde preveč gulili i mrcvarili, pak jim je došlo do grla. Kaj je dalje bilo, to i sami znate, Gupca su v Zagrebu pred cirkvom mučili i zatukli, ali je i den-denes na slavu i diku hrvatskoj sirotinji ostal velik junak i čovek za sva vremena.

Vu Stubake, tak smo zvali Stubičke toplice, se more iti i cipelcugom. Koji su zdravi i điđerni i prek Slemena i Medvednice more se dojti i stigneš se još i okupati. Voda je tam topla i hasnovita fest, pak se more lepo uživati, bome i zdravljiče svoje malko popraviti. Zagrebački dijaki su se dugo let vu Stubake pelali i z cugom. Klopantalo je, fučkalo, a i popevalo se od srca. Ne bi smela, gda sem več tu, ne spomenuti obnovljenu Jezerčicu koja je fino fanj doterana, a gospocki se bomeš oni obnašaju i prema penzionercima, daju nam tu i tam i nekaj popusta. Još ak bi se moglo voščiti i biti duže koj dan, bi se to lepo vidlo za stopiti stare kosti.

Od Stubakov nesu više daleko ni Krapinske toplice. Zdavnja su se tu kupali oni koji su bili mogući dojti do tam i kupalo se tu i bogati i siromašni, gda je bilo prilike za to. Hasnovita je tu voda i zdravi i betežni se tu moru okrepiti i povrnuti da normalno žive. Vredne su tu gazdarice i neje im mrsko podvoriti i namiriti svakojega gosta i one kojima je potrebita njega. Ima tu bome i jako dobrijov doktorov, naših ljudi, koji ne glede na to da jim nešče v žep nekaj puno porine. Gorice i kleti okolo, gizdave i bogate hiže moru se videti kak se gazde o njima staraju, a šumičke po brdima nakitile su i na jednu vrpu skupile sve zelene boje i lepo se zeleniju za svačiju dušu, a tekar dok cvetu agacije, čerešnje, dišeča bezga,

to sve diši vuz put, a potoki se kak vršatnjaki raspliču i zavijaju med sivim vrbam. Po brdima svud cirkve i groblja, to se poštiva život na ovom i onom svetu.

Mam blizo Stubakov, da bi ga leko mogel peške prehodati, treči, ili prvi, bi mogel biti Tuhelj i njegve Tuheljske toplice, voda i blato se tu more rabiti, već kak kome više paše. Hasnovito blato se tu zdavnja znalo koristiti za svakojačke betege, a voda pak kak da ima svoju posebnu moč, pa veliju da čoveku blaži svakojačke betege, ja ne bi znala reči koje sve, ali posle kupanja se čovek fakat dobro ima. Tu su pripomogli i susedi prek granice i napravili dobroga posla, pa sad se vidi da čovek treba znati skoristiti ono kaj ima da bu i njemu i drugima hasna. Okre toplic imaju napravljena i kojekava igrališta gde se mladež moreju takmičiti i nadmetati. Pitoma je tu i okolica gde se more koj kak oče rasprostrti i spružiti.

Zdavnja su pak na drugi strani Zagorja, Varaždinske toplice, poznate još od negda, gde su se vračili i kupali još ilirska i rimska plemena, pa je to onda dobro i za denes. Sigurno ta plemena nesu bila toliko zaprašena afričkim peskom kak smo mi sad. Voda vu ovim toplicam puna je sumpora, a on pak pripomaže pri svakojačkim boleštinama zvana i znutra. Svakak bi bilo dobro gda bi se moglo i tam otiti barem negda i dobro se namočiti vu takvi vodi.

Mora se reči da to još i neje sve, nego samo ono za kaj se najviše zna. Dobra je strana svijov ovijov toplic kaj imaju naokolo dost goric, pa onda se najde tu i vina, a zna se da su dobri zagorski štruklji, a još more biti bolša i purica z mlincima vuz to sve.

Da ne bi nišče mogel reči da su me nagovarali i mitili da ovo napišem, neje me nišče mitil bome, do nas starijov to još neje doprlo.

E sad mi je još preostalo da napišem i nekaj o dvorcima, kurijama, starim gradinama koji su preživeli kojekaj i premenili gazde i gospodare, sluškinje i posluge, a nekoji još den denes imaju svoje abonente koji dojdu samo da se dobro pogoste, pa odu i zaborave da sve to treba čuvati, obnavljati, plačati kojekakve naknade, je to sve košta kak i svaka stara hiža.

Ja morem reči samo ono kaj sem ja vidla ili nekaj o tome čula, a dobro je znati barem nekaj, to je naša povijest, naša domaja i naš svet, kak bilo da bilo.

Najprije bi štela o Trakoščanu, tam je ipak bilo navek najviše školarcev. V koje goder doba, a poglavito pred kraj škole, učitelji su imali običaj popeljati svoje dijake da malko pogledaju kaj su sve dobili kakti svoju ostavštinu za spomen na prošlost, da se more videti kak se živelo i kak se na kraju ipak i vmiralo. Trakoščan su podigli naši velikaši koji su mogli i koji su šteli ,da bi opčuvali sebe i sve svoje, da bi uživali i za slučaj da napadne kakva vojska, a bilo je vu naši prošlosti toga toliko puno da sve ne bi ni stalo vu vekše knjige od ove. Dolazili su tu i poznati meštri od zanata, a velik trud su bome tu ostavili i mali obični ljudi. Dok gledite one silne zidine, kule kaj se dižu prema nebu, na pamet ti moraju

dojti koji su negda gladni i žeđni to delali, onda si samo morete zamisliti koliki su tu svoje kosti ostavili. Okre dvorca je napravljeno umjetno jezero, lepo ga je za videti, jezerska voda kak da bi štela kušnuti steze i reči kak je ona tu da čuva onu lepotu na vrhu brega, za onda je to bil velik i težek posel i neje ga bilo leko napraviti i občuvati, ali je i napravljeno i občuvano, na mladima ostaje da takvoga nekaj i dalje paze. Vnutri su se občuvali i kojekavi predmeti i namještaji i robe i stare slike, pa se tu more videti kak život ide i prejde, a ono vredno kaj su ljudcke ruke napravile ostaje da i drugi moru vu tome prepoznati ono kaj je lepo i vredno za navek. V Trakoščanu ima dosta i slik na kojima se moru videti oni koji su tu živeli i kak su živeli, kakve su ormare, postelje, žlice, tanjere i drugo kojekaj imeli, kaj su jeli i kak su kuvali i greli se pri velikim pečima.

Vuz reku Sutlu zidalo se dosta toga vrednoga, no do denes najbolše su se opčuvala dva dvorca Veliki Tabor i Miljana, oni su bili Ratkajevi, koji su to bomeš i pošteno zaslužili, jerbo su ratovali protiv Turčinov, a posle su se pokazali kak fletni vu kojekakvim političkim poslima i ostali su na svojem sve do zadnjega Josipa Ivana Krstitelja Ratkaja. On se pak jako zauzimal da je Miljana do denes oslikana najlepšim slikama. Moglo bi se još i reči, da je Miljana imela sreču da je dobila gazdu dr. Franje Kajfeža, koj je obnovil i uredil, a gospon Dragutin Kamenski je još pridodal da je to čist zgodno i moderno mesto. Denes se tu moru videti zbilja vredna i posebno zanimljiva umjetnička dela. I sam dvorec još više je zgoden jer je okolo njega lepa, pitoma okolina, zeleno, zeleno, vrti i livade dolje dolje, a plavo i čisto nebo gore.

Veliki Tabor je još malo dalje blizu Pregrade i Sutle, poznat je i navek je bil važno mesto poradi svojega mesta blizu granice i po priči o zabranjenoj ljubavi mlade i lepe siromašne cure i gospodskog sina. Nesretna curička je zazidana i tak ju je skupo koštala ljubav. Pripoveda se da je moči, negda po noči, dok veter jako puše, čuti kak ona zove svega dragoga, koj je isto vmrl od žalosti. Vmreti se tak i onak mora, a čovek koj nekaj velikoga napravi i doživi ne vmerne, nego od njega navek nekaj ostane. Osim Velikog Tabora bil je i Mali Tabor, al za njega se još nesu našli gospodari kaj bi imeli novac i volju dati toliko koliko bi to skupo koštalo.

Kak god se zeme, Zagorje je lepo i bogato i ima još puno toga kaj bi se moglo zapisati i pokazati svetu koji to nema. Morti budu naši mladi bili tak fletni i okrenuli se više onome kaj je lepo, dobro i vredno.

PRVI PUT PRI MAJČICE TRSATSKE!

Rajko Fureš, Zabok

Mesec je jakopovščak bil, dok ljetrika nam je z ljeve strani ceste gledela na gljiboku Rječinu, a ciela nam se je družina prvi put rihtala iti k Majčice Bogeka našega na Trsatu. Nie ljehke pogledati h nadol, gde ljudi teri hodiju zgledіju kak ftičeki mali, kak vrapčeki teri droptinjčice zobljeju. Moram po pravice povedati i te da niesam najležejše našel puteca teri do Trsateka nam vodi, još kak god da mame vse une kaj nam moderna navigacijica daje, vse jene sam par put zabludil dok niesam pravoga puteca našel. Zmislim se kak sme jedva meste za parkerati našli prie cirkvice z ljeve strani, poljek bertije tera najljepšu terasu ma i z tere se najljepše Rijeka more videti. Još bolj se zmislim toga kak me je mam čem sam z auteka zišel dišoba počela mamiti, dišoba od čevapeke i meseka na žaru. Huti sam cajt se mam pital e bi se mam sel tuj na terasicu, ili bi krenul tam gde sam si namenil. A kaj buš, pred svojami najmilejšami, ženicu i dečicu najdrajšu, te sam i povedal, da bi si najrajši nekaj mam male prigriznul si, ali z druge strani niesam podršku dobil, jer se ciela družina genula prek ceste i došla pred cirkvu, pred teru je z desne strani bil kipec pape našega predobroga - Ivana Pavla Drugoga, teromu su se vsi hodočasniki pokloniti šteli. Unda sme se počeli moliti pred kipecem i zagovora našega dobroga pape iskati, male sme se oko sebe ogledali, i kak nigdar niesme još pri Trsatke Majčice Jezušeka našega najmilejšoga bili, tak sme jedva dočakali dok nam niesu h susret došli jeden mladi gospon i gospodična mu, tere sme pitali kak se dojde na križnoga puteca. Mam su nas hputili tam kam nam je trieba iti, da same morame ravne iti i čez ljesicu skrenuti poklje jedne pedeset metre, i mam sme došli tam gde sme i šteli. A dečica, Dorica, Matej i Ivek najmenjši, mam su cendrati krenuli, za rukave su nas vljekli, da vruče im je, da žejni su, da več nemreju hoditi. Ivek je štel da ga nosime, kaj za detece od tri ljete nie bile nič čudnoga, a ovi male vekši su počeli povedati da bi se najrajši na klupicu seli i da bi nas tuj počakali dok se bi z križnoga puteca vrnuli. Završile

je tak kak je završile, da si dečica niesu mogli pomoči, da sam Iveka prijel, dok je Željkica hmirila Mateja i Doru, i po malu sme krenuli prema vrhu brehčeka prema Trsatskomu brehščeku, kaj nad Rijeku nam stoji. Putec prema brehčeku frče se sim pak tam, a z jene i druge strani mu je zidek od kamena sivoga posložen, na par mestih nie moči hlada najti, ali iste tak na dost mest more se od sunčeka skriti, sunčeka kaj h sedmom mesecu zna prav zapeči vse vsikud. Une kaj je vse skup mam hmirile je bile te da sme se na vsake postajice križnoga puta poklonili i vsi skup sme se zmilili na une kaj nam je od davne dobi h srčeku, dok iskali sme zaštitu nebeskoga Oca najvekšega, Jezušeka sina mu najmilostivejšoga, Marije majčice mu premile i Duha presvetoga. Poljehku sme tak došli i do vrha brehčeka dok najzajdnju postajicu sme prešli, dok radovali sme se tomu kaj Jezušek naš za vse nas zdignul se je na Rajske ledine, z terah na vse nas mile luče i od kud za nas se h vseku dobu skrbi i čuva nas od zločice vsake. Dok sme o tom si študerali, okrenuli sme se same male na ljeve i videli još lepšega pogleda na predragi nam grad horvatski - Rijeku, gde je une prve kaj sme videli bila luka z tere je mnogi človek h stranjski sviet prešel, ali i z tere je h sviet prešle pune toga kaj su naši ljudi napravili, iste kak je k nam došle tuj i pune toga kaj nam je z stranjskoga svieta došle. Kam god da si pogledal pred sobu se Rijeka kazala kak da nam je na dlanu rukice naše, vse se je videle, den je bil presjajni, nebe je bile najčistejše kaj more, mam sme se same oko sebe ogledavati počeli, z vseljem na ličeku, jer več duge nam tak liepe bile nie. Dost sme se dugi cajt tuj zadržali, dok sme se zaputili tam od kud sme došli, pred kipec Pape nam najmilejšoga, do vrac čez tere sme se Majčice naše Božje Trsatske pokloniti išli.

Prve su h cirkvicu dečica krenula, pak sme Željkica i ja za njimi mam išli, dok Iveka sme za rukice skup držali. Mam sme se prekrižili z blagoslovljenu vodicu i krenuli sme napre po cirkvice tera je z kamena napravljena, a ljepe se videti more kak mnogi je hodočasnik tuj bil, jer se ves kamen svietil kak da bi se h špigljeku ogledati mogel. Une kaj mi je još milejše bile je vsa una ljepota mnogeh oltarekeh kaj z kamena su od barokne dobe tuj, a tak su zdelani, da ti mam milina pred te ide, jer nakaj tak lepoga nie ti vsigde videti ni moči. Videli sme da na jedne i druge strani ljudi mnogi čakaju da se bi spovedali, pak sme i mi stali na ljevu stran i brze sme na red došli vsi skup. Gda sme se spovedali, mam nam je ležejše bile, jer sme od sebe vsaku zločicu odhitili, iste kak sme se z molitvicu zbrali da se pririhtame za mešu kaj brze nam se bu kazala. Seli sme se vsi skup h trejti red na desne strani, dost se je več ljudi h cirkve zbrale, jer za par minut bu se meša služiti počela. Dok meša nie počela, još sme male mira meli da pogledame oko sebe po cirkvice. Najbolj mi se je pred očmi zažarile te gda zagledal sam sliku nad oltarem gde je pekel bil nacajhan i vsi unie kaj su za živlenjiča zločice spelavali, pak na drugomu svietu velike muke trpiju. Te vsem nam trieba biti navuk, kak nie nam

se trieba vladati, a male dalše gda se z jedne i druge stran olareka napre krene, čez vrace tere se h gitrami otpiraju, more se nad oltarekem videti Majčica naša najmilejša, z zlatnu krunu i lančekami nakinčena – jedina nam Majčica Jezušeka našega – Trsatska. Tuj su davnoga 1291. leta hižicu Nazaretsku Jezušeka našega angeleki donesli, a poveda se da su ju i 1294. leta odpeljali h Loreto, tam h Italije, gde i den-denes za vse hodočasnike stoji. Slikica presjajna Majčice naše Trsatske vse nas nad trsatskem oltarem čuva od 1367. leta, od gda je tuj kak darek premilostivi pape Urbana petoga. Dok sam si o vsemu tomu študeral, dok su mi pred očmi bili angeleki kaj hižicu Nazaretsku su h deleki Loreto odnesli, mam sme se križati vsi skup krenuli dok su se za oltarem fratreki pribrali i mešu krenuli služiti. Dobre se sečam da tie je dnev bil svetek teroga naši brati franjevci jake slaviju – a zove se Porcijunkulovo. Te je dnev, gda se zmislime toga gda se je sveti nam Francek 2. dneva meseca velikomešnjaka 1208. leta preobrnul i na svetoga puta krenul, h cirkvice h Asizu, radi čega i Franceka nam i Asiški još zoveju. A cirkvica ta Marije svete od angeleka zove se od navek Porcijunkula, radi tere je i svetek tie h narodu ostal Porcijunkulovo. Kak je te za franjevce naše veliki svetek, posebno je tuj svetečne h cirkvice bile, jer su mnogi med hodočasniki došli da bi oprosta od greheh dobili, teroga se dobiti more baš na tie dnev. Drage nam je bile kaj sme se baš na tie dnev našli tuj pri majčice naše na Trsatu, pak sme z vseljem dočakali da orgulje nam završiju najlepšu popevkicu – „Rajska djevo – kraljice Hrvata", teru je mučenik dobri otec Pater Peter Perica napisal. Zmislil sam se mam, kak su ga bez suda hmorili na otoku Dakse poljek Dubrovnika h noči tera je bila 23. na 24. dneva meseca miholjščaka 1944. leta, gda je „narodna vlast" vse fundala kaj im niesu po volje bili, jer h Majčicu našu su verovali. Tek 19. dneva meseca ivanjščaka 2010. leta su mučeniki z Dakse meste svoje meste z blagoslovem našli. Med njimi je bile i osem bratov svetoga Franje. Pater Prica napisal je iste tak još jednu prekrasu popevkicu – „Do nebesa nek se ori", i dok se toga zmislim mam me nekaj pri srčeku zebsti počne, dok se zmislim na vsu tu zločicu.

Dok su se krenuli ljudi poklje mešice vsaki na svoju stran, male nam je družina ciela počakala, pak sme se pred oltaremek poklonili i krenuli čez vrace prema nuternjomu oltareku, nad terem zlatna je slika Majčice Trsatske naše. Pred nju sme se poklonili, pred nju sme zmolili, pred nju sme zavjetek dali, od nje sme pomoč iskali, hunju sme se ufali. Krenuli sme oko njejnoga oltareka, teri z druge strane ma i kamenček teri je na Trsat donesen z nazaretske hižice, pak mi je i sam pogled na del hižice, mam h srčeke mira donesel. Dok sme oko oltareka hodili, pred nami je nekakev vetrek krenul kaj nam je veseljiče i toplinicu h srčeke donašal. Još jemput sme se poklonili pred majčicu i krenuli sme h dvorišče gde sme je svečicu zapalili da bi zmolili milost srčeka njejnoga premilostivoga. H miru se vsi skup krenuli čez cintorek prema ljetričice, z teru sme se prek Sušaka počeli

spuščati na obilaznicu tera oko Rijeke ide, i mam sme bili nad gradem Bakrem, z teroga se h daljinice več vidi Mostek krčki, prek teroga sme za kratki cajt došli h Malinsku, gde vsake ljete odmarame tiele i dušice svoje. Zavetek pri tomu sme dali si da vsake ljete dok bume mogli, pred Majčicu Božju Trsatsku se bume poklonili, da vse nas i domaju nam Horvacku čuvala bu za vse vieke, od vsake zločice.

7. 07. 2022.

MARIJA BISTRICA

Od "Guste žutoga maslačeka" do "Lampušeka"

Đurđa Lovrenčić, Svet Križ Začretje

Poklje prek cajte ke mirujem… h postelje i nemrem druge nek gruntati o semu… dobila sam vuolju da napišem putopis… *želja se rodila, bar neke*, gruntam, da me pokrene. I kak *početi* slagati rieči ke bi gruntanje mele i simisla?

Kak putuovati i kam putuovati, da?! same sam nutre med stenami, i nekak kak da čakam da se put na njimi nariše, pa da krenem. Gruntam gde sam te več put bila? I čega se naj več zmišljujem i nekak mi h mislji dolazi Marija Bistrica, pak gruntam: kak su te sljike, i moje, i lucka zmišljuvanja… I kak se nje na kup deti? Da te je vekše ot kamena e cirkve vekše? I od *čoveka*!? I *žel*je, za te sem *čudem*… I gruntam si kak me je hu te čudne vrieme hlovila, te *želja*, e spoznaja… I još me zlecale koj čega. Mnuogieh več i nie na putu. I dokturica je jena rekla: „Mnuogi su več prešlji, vas negdo praf i *čuva*". Još si gruntam o druge, drugi si farbaju teške i ružne *živote*, nemočni su, elji… ideju. Ne senjam čude, elji misljim da se neke več put dogodi na putu, nek bi se mogle na putu dogoditi, mam vuolju, za neke, h glave. Ne znam gduo mi te daje još jeden dan, pak duo me gura, kak mi daje volju, alj i - morti on zna zake i ke?? Ja se deržim i idem dalje, gruntam da mi se več sljika od puta ljiči na te maslaček… I jen put po terom nesigurne hodim. Itak mi zgledi gda bi ga narisala, se te putece, tere hodočasniki prehodiju. Bile bi kak guste žuti cvetek. Pak se kak pčeljica vertim h Marije Bistrice, i ne znam e me miris medenjke derži, e je te duha meda ilji *črljena* i slatkoga ljicitara, elji majičke zercale da se ga poluknem još poklem puta, da pogledam hu se… Ljehka i i mirna. Na placu, h Marije Bistrice lampušek zoveju i bielji cvetek maslačka, semeniti, …tkanja ne znam.

Puni nade hodočasniki da se vra*čaju* duomu bielji i ljehki pred *černem* kipem Majke Buožje, pak se verneju h meste s teroga su krenulji kak semeniti lampušek:

od semenjke vere, ufanja i ljubavi, razneseju po svietu za se nove semenjke za maljičke sun*čece* - da veljike za oblak zajde, da potira i razmnoži se svietem, da rasviekljiju da se *čove*k med zide zapre, e ga neke druge med zide stira, stira. Pak, e morem mirna biti, ti, ja?

A nuogi si treba videti i osetiti da bi mir i blagost svietem sejal (pak sam luče h ekrane de se vertiju sikakve sljike), da zmeni ljude i ljudi niesu kak Ljudi, pa i on Siroče ne razme ke?

Od samoče… Gda se kak sunce gasneš… Štel bi takef biti, ljiepi i bogati pak pun mislji (niesu poznate), alji je Bogaek štel sega h svojemu gearlatincu i maljičke jene sunčece, da se dan zbudi, da se se posivi, i sunce veljike na nebu da ga se zgubi, i nema mu snage da se gene i načina da mu negdo gene, … i seme s*â*me za se je s*â*me. Pak ga i diete s maškem otpuhne h zrak i te ga tak razveselji *če* i negdo i ke te diela, morti ga maček z repem zakači pak te kerhki lampušek h nebe poleti. Nešči nespreten ga i za nuogu zadene i velji: „ke te tuj"; morti bi i s kuosu bi ga negdo kosil, nuožem mu korenje vadil, pak pošlje ga h nebe. Saki ma svoju sverhu, zada*ču*, sam ju treba spoznati. Negda se i pomučiti i znuter ju zvljieči pak zadišati ak mu je tre biti i zamalji i biti *žuti*, kraj puta *čakati* da ga negdo puhne i samu da ga se razveselji h dan.

MANA I JA V JUTARNJEM ŠPANCERAJO

Franjo Oreški, Pribislavec

Mana je ne nekše povijesno ime, neje niti mit, niti nikša božica, a i neje nečija mana (osobina). Mana je moja vnuka Marija od 18 meseci. Kak još malo govori, dok jo pitate kak se zove veli - Mana. Sedem je vur vjutro. Pre meni je jer sam na godišnjem pak jo čuvam. Dok se vjutro v dvoro prepravljamo za šetnjo i stvari mečemo v ruksak: vodo, grickalice, rezervno obleko, prvo se nagajamo po dvoro prije neg krenemo. Mana rado srdi svojega dedija i zeza ga prije nego jo posedne v kolica. Obavezno napravi par krugi, a deda jo mora loviti. Jan del se pota vozimo, zaprav se ona vozi, jan del idemo peške, a jan se čuvlemo i nosimo malo pinče lonče, a malo kojeka da jo nosim koli šijaka. Prije nego smo genoli prekontrolerali smo če smo se zaklenoli i onda dišli na vrt otkot vodijo na se strane poljski poti v polumjero od kakši 15 kilometrov. Moremo se šetati dok god nam je volja, a ka namo nikomo smetali.

I tak se mi otpravimo na šetnjo po mojemo rodnomo selo Prslavco (Pribislavcu) štero je smešteno v sredini Međimurja tik uz Čakovec. Selo je dobilo ime po nekšemo plemičo Pribini još tam 1371. leta. Tak bar piše v zapisaj. Z Prslavcom so se od onda mnogi delili. Čak so ga i Zrinski jano vreme meli v svoji vlasti.

Kak sam več spomenol krenuli smo na vrt koji je severno od naše kuče i sela i onda se počeli špancerati prema Istoko. Odnosno prema sosednomo selo Belici. Mesto de se proizvodi največ krompera v celi Hrvatski. Dok smo prešli par koraki sunce štero se prije skrivalo za oblakom se je pokazalo i zasvetilo nam v oči. Mariji sam del očale i kapo, a ja sam si na oči nateknul šilterico. Krenuli smo prema ribnjako šteri je od nas jeno petsto metrov davko.

Leno smo se vlekli po poljskomo šudernomo poto. Kak smo išli se dale tak je i Mana rekla „Deda čuva, čuvaaa". Zel sam jo v naručje i dale za sobom vlekel kolica, a jo mel v naročjo. Ona je po poto razgledavala z jane strane polja z pšenicom, kromperom i kuruzom, a z druge pak z drevjom gacije i pokojom voćkom. Ja sam joj pripovedal se kaj znam o spomenutim kulturama, a ona je se to upijala

i ponavljala za menom reči: ruza za koruzo, per za kromper, šenica za pšenico. Del sam jo doli i odbežala je v kromper i kričala „Deda miši, deda miši" i vrokaj je držala cveta od krompera ka ga pomirišem. Pratila je sakoga mojega pokreta i pomagala mi rivati kolica po poto. Negde na pol pota do ribnjaka veli ona meni „Deda, deda ešje, ešje" i pokazivala mi na črešjo polek štere smo išli.

Zdigev sam jo na šijak i onda si je nabrala par črešji. Ne jih je jela nego je meni v zobe metala i to jo je jako zabavljalo. Došli smo do ribjaka de smo se malo počinoli, spili si vodo i prešpancerali se po energetskomo krugo šteroga so tam postajli nekši ka se bavijo z zemaljskim energijama. Hitili smo par plosnati kameni po vodi i smijali se kak so skakali kak žabice. Onda sam jo posel v kolica i otšpancerali smo se malo južnije od ribnjaka do sportckoga ajrodroma. Tam smo se kratko zadržali jer sam joj kak god bila mala povedal da je Mig šteroga so postavili 2014. leta zato tu jer se v Prslavco oformila prva zrakoplovna jedinica za vreme rata i z njega se je prek Mađarske lifralo naoružanje. Bilo je to devedesetprvoga leta. Tri so pot Migi JNA raketerali ajrodroma zbog toga.

Polek Miga so 2021. leta postajli i janoga tenka. Velijo da bodo v Prslavco naprajli nekšega ratnoga muzeja na otprtomo. Nekaj slično kak v Turnjo pre Karlovco.

Marija je veselo kričala i z malim prstičom pokazivala: „Avon, avon, enk, enk"... V tomo se momento polek nas prepelav mali dečec od jeno štiri leti na beciklino, a Marija je kričala „cikin, cikin". Krenuli smo prema centro sela po pešački stezi uz glavno cesto. Očale smo posprajli v ruksak jer smo sunce ostavljali za hrptom. Stezo so več par pot slagali. Zapraf so sam preslagivali ftujene tlakovce i trošili velike peneze za popravke. Gledimo kak si ljudi dvore vređuvlejo, i v sakim se dvoro nekaj dela. Idemo polek jane kuče štera je med starešemi v seli. Bila je to zgrada stare škole. Kak osnovna škola je bila tam do kraja četrdesetih let. Bila je nacionalizerana za vreme rata. Posle rata vrnoli soj o nasljednikaj šteri so jo djelomično obnovili, a jano vreme čak i krčmo v njoj meli. Ve je v dosta lošem stanjo jer se brigajo sam za jaden manjši del zgrade de živijo, a ostalo prepada.

Celoga pota sam Mariji prepovedal i komenteral se kaj smo vidli, makar je spominek bil jednostrani, ali je se jano čudaj pot znala prstekom pokazati na nekaj kaj jo je zanimalo i kričati „Deda, deda. Gedi, gedi." Pomali smo došli i do centra sela. Tu je pred zadružnim domom donekle vređeni prostor de ga ne prometa pak je Marija malo protegnola noge i razbežala se do mile volje. Baš je na cirkvi zvonilo pak ji je to posebno privleklo pažnjo. Na kiosko šteri je pred zadružnim domom sam nam kupil štapiće. Marija jih je odma počela jesti, a još več drobiti i rastepati okoli sebe.

Naljuknuli smo se i v cvečaro štera je v sklopo zadružnoga doma. Tam dela naša soseda. Ona nam je poklonila janoga maloga jaglaca v teglino. Marija ga je

zgrabila i odma si ga pod nos dela: „Miši, Mana miši", rekla je i podehuvle ga. Pozdravili smo se sosedom i krenuli znova na sever, na breg, zaprav mali brežuljak v seli. Krenuli smo prema Kaštelo. Kaštel je do pred dve leti bil osnovna škola v Prslavco. Tu sam ja išal v školo, moja deca, a jan del i moj pokojni japa.

Kaštel je praf za praf dvorac zadjega međimurskoga grofa. Grofa Feštetiča. Kaštel je inače bil jan od ljetnikovci obitelji Zrinski šteroga so onda na polovici 19. stoljeća otkupili Feštetiči, dogradili ga, kak i pomoćne objekte. Čudaj je meštani delalo pre grofo Feštetičo kak sluge ili najamni radniki. On je bil v vlasništvo grofa Eugena Feštetiča se do 1923. leta. Onda je te grof pobegel v Avstrijo, a ondašnje vlasti so ga nacionalizerale. Otpočetka se v jemo obučavala mađarska i nemačka vojska štera ga je i na krajo vožgala dok so se za vreme rata povlačili, pak je zgorelo se osim zidi. Posle so ga kak obeštećenje Mađari obnovili i dopelali v funkcionalno stanje. Ve je več dve leti se jeno bez funkcije jer se te jedini očuvani i upotrebljivi dvorac v Međimurju, osim staroga grada Čakovca, našel kak pink-pong loptica između države, županije i lokalne vlasti. Si bi ga svojakali, a nišče ga ne bi vređuval. Pomali prepada i obrasev je v drač kak da ga na tomo dvorišču ne bilo nikoga 50 let, a prešle so sam dve leti. Istina bog da ga vredijo i pokosijo dvorišče sako leto da ga koristijo za dane opčine i to je to. Prešli smo prek dvorišča Kaštela i pak se po vrtaj, po severni strani Prslavca zaputili prema domo. Bili smo več dosta dugo zdoma. Hodali smo po jani voski stezi i Marija je pred menom bežala. Najampot je postala, prignola se i kazala z rokicom. „Deda ež, ež". Našla je ježa šteri se skril v gosto travo i zacvikal se je v njoj. Ja sam ga oprezno zel vum i onda ga je Mana štela podragati pak se je malo bocnola. „Buba, deda, buba" rekla je ona meni. Ja sam ježa del na pot i on je fletno odjuriv, zel sam Marijo v naručje, prijav ji roko i počel puhati na prstek de se bocnola. Ona se sam veselo nasmijala i počela je sama puhati. Nakon kratkoga vremena pozabila je na bol i dale je veselo skakala koli mene, a ja sam se boril z kolicima po poljskomo poto šteri je bil obraščeni z travom pak so sam kolomije bile čiste. Po poto smo došli do poklonca, makar naši ljudi za to velijo pilek. Pokazal sam joj raspelo nutri v jerno i makar znam da ne razmela objasnil joj kak je to raspelo napravil samouki drvodjelac 1889. leta, Franjo Oreški.

Moj ne samo imenjak i prezimenjak nego moj pradeda, a celoga poklonca je zadji pot obnovil, ožbukal, prefarbal, raspelo obojav njeni pradeda, moj japa Stjepan 2002. leta. Več je dosta oronoli jer se nišče ne briga za jega. Malo smo si spili vodo i krenuli dimo. Došli smo nakon otprilike tri vure hodaja po vrto otkot smo i krenuli. Sunce je več bilo dosta visoko. Na vrto smo još kratko vreme brali cvetje, pobrali rane jabuke i hruške kaj jih je v noči veter doli hitil i onda smo dišli nutri, najeli se i Marijo sam pospravil spat, a ja sam se prijav kuhanja.

KRK, PORAT, CVRČCI, KOLOVOZ

Slavica Sarkotić, Lekenik

Ne znam zbog čega su mi nekako od svega doživljenog bliži i draži morski predjeli na sjeveru Jadrana, oni u Primorju i u Istri....

Kad sam bila dijete obično sam s roditeljima išla na sindikalna putovanja koja su tada bila popularna. Često bila bi to putovanja do Šibenika, Splita, pa i do Dubrovnika.

Šumarija u kojoj je radio moj tata imala je odmaralište u Jelsi na Hvaru i tamo smo znali odlaziti na čuvenu plažu Mina, gdje si gotovo beskonačno mogao hodati, a da ti voda ne dopre do pojasa.

Iz tog vremena sjećam se cvrčaka. Cvrčci su nešto što me uvijek podsjeti na Dalmaciju, posebno na njen jug, ta zaglušna buka cvrčaka, to sunce koje nesmiljeno peče kožu na kojoj se polako suši morska slana voda. Nisam voljela vraćanje s plaže. Ni tada ni danas. Uvijek sam se jedva vukla, uvijek mi je bilo vruće, uvijek bih naglo izgorjela od sunca.

Jednom smo putovali brodom, zvao se „Partizanka", tko zna gdje je sada i kako se zove, iz Dubrovnika do Rijeke i sjećam se da je to trajalo satima: more je bilo nemirno, izbila je prava oluja i nekakve bačve su se koturale po palubi, a mi smo propadali i ponovo se uzdizali iz valova.

Neki su ljudi povraćali, a ja sam sebi, tada sam imala nekih deset godina, obećala da, ako ikada ovo preživim, nikada više neću na brod, pa makar se zvao Sveta Magdalena.

Kad sam se udala, odlazili smo muž i ja s djecom u Makarsku teti Jolandi, prijateljici muževog oca.

Plaža u Makarskoj uvijek je bila krcata i muž je trebao otići na plažu u sedam ujutro da bi nam osigurao mjesto za ručnik. Sjećam se da se neka starija žena čudom čudila kad je naša djevojčica trebala na zahod, a moj je muž ustao da je

odvede. Žena je rekla da kod njih to rade samo žene. Samo žene brinu o djeci.

Kasnije, kad su djeca odrasla, rijetko smo išli na more, a onda su došle devedesete i rat i još mnogo toga čega se ne želim sjećati, bolest na primjer. Ali sve je to prošlo, dobili smo prvo unuče, curicu, sin je, dodu,še otišao živjeti u Berlin, ali mi smo sve svoje godišnje odmore posvećivali tom djetetu, unučici kojoj je zbog zdravstvenih razloga trebala pojačana briga i tako smo uvjerili sebe da nas more više ne zanima. Na početku novoga tisućljeća dobili smo i drugo unuče, ovaj put od kćeri, dječačića sjajnih očiju boje najtamnije čokolade.

Djeca su imala svoje živote i imaju ih i danas, a mi smo se okružili ljubimcima. Desetljećima smo imali pse boksere, a onda smo počeli skupljati i one napuštene, mješance, ostavljene negdje usput, kasnije i mačke. Ljubav je nepoderiva i morate je nekome dati, a kako su djeca i unuci odrastali, mi smo svoju ljubav počeli davati ovim nezahtjevnim bićima kojima je dosta lijepa riječ, ležaj i nešto hrane i vode.

Nakon odrađenog radnog staža u sisačkoj bolnici otišli smo u mirovinu i u meni se odjednom opet pojavila želja za morem. Prvo onako potiho, poskrivečki, iz prikrajka, a onda sve jasnije.

Muž je rekao – znaš da ne možemo skupa na more, tko će nam tjedan dana paziti na životinje.

Tu i tamo bismo, doduše, otišli na vikend u Tuhelj, od petka do nedjelje, a brigu o kući i životinjama preuzela bi kći. Ali sedam dana bilo je malo previše.

Tako bih ja išla u Berlin na nekoliko tjedana, a onda bi išao muž, doduše rjeđe.

Otkako je operirao srce, more mu pogotovo nije bilo prioritet.

- Ti samo idi, rekao je, nađi si društvo i idi.

Stjecajem okolnosti, na jednom predstavljanju moje knjige u VG upoznala sam zanimljivu osobu, umirovljenu profesoricu M. A. To je žena bogatog iskustva, širokog spektra znanja i zanimanja, s dosta rana na duši. Godinama smo se družile na raznim predavanjima, a onda je rekla da ima mali apartman na Krku, u Malinskoj. Rekla je da ga je kupila prvenstveno radi sina, jedinca koji je sa ženom i djetetom otišao živjeti u Irsku, u Dublin.

I tako su nas povezale ljubav prema knjigama i ljubav prema sad već odrasloj i dalekoj djeci.

Jednom sam je pitala za taj apartman. Rekla je da ga ne iznajmljuje, samo najbližoj rodbini i prijateljima, ali mojoj prijateljici, kumi i suradnici Vesni i meni ga je iznajmila.

Apartman je malen, ali u njemu imamo sve što treba skromnom čovjeku, čak i mali balkon s kojeg se vidi krajičak mora ako se malo bolje nagneš. Jedini je

problem što je zgrada s apartmanom na uzvisini pa se treba upeti dok se poslije kupanja popneš gore, ali u Malinskoj je manje-više sve na uzvisini. I nema cvrčaka, barem ne u onoj mjeri kao na jugu, u Dalmaciji. To mi nije smetalo.

Ima lijepu malu plažu koja krajem kolovoza, kad mi dolazimo, nikada nije pretrpana jer se roditelji s djecom već vraćaju kako bi se djeca na vrijeme spremila za školu, a vrijeme je još ugodno i toplo, pa i vruće. Ima prekrasne kuće s okućnicama gdje dozrijevaju smokve i uvijek možeš otkinuti neku usput, drveće kojem ne znam ime, a cvjeta prelijepim ružičastim cvjetovima, ima palme i stupaste čemprese poput onih koje sam vidjela na slikama iz Toskane. A svaku večer dok Vesna i ja na balkonu pijemo po pola čaše crnog vina, s obližnje crkvice odzvanja zvono.

M. A. bi mogla biti i turistička vodičica jer kad Vesna i ja dođemo, uvijek nas uz neko hladno osvježavajuće piće u frižideru i nove knjige na polici dočeka i stol prepun brošura o mjestima koje bismo mogle posjetiti.

Prvi put smo došle prije pet godina, 2017., i onda smo išle posjetiti Dobrinj, čudesno pitoreskno mjesto nekoliko kilometara od Malinske. Ostale smo zadivljene kamenim kućama, glagoljaškim spomenicima, crkvom sv. Stjepana iz 12. stoljeća i mnoštvom visećih tegli s cvijećem.

Ne znam kako mi već tada nije palo na pamet da bih možda mogla napisati putopis o Dobrinju, ali sada mislim kako je dobro što nisam jer je taj putopis puno bolje od mene napisala draga naša profesorica, znanstvenica i učiteljica hrvatskog nam jezika Nives Opačić i s velikim ga uspjehom prezentirala na jednom od recitala duhovnog stvaralaštva „Stjepan Kranjčić" u Križevcima.

Obilazile smo Vesna i ja razne znamenitosti Krka, preskočile smo samo 2018. kad sam s kćeri bila u posjetu rodbini u Australiji, a onda nas je jedne godine, mislim 2019., nekako baš prije ovih godina korone, put odveo u Porat. M. A. nam je preporučila da pogledamo crkvicu i samostan s mnoštvom predivnih detalja i sačuvanih starih predmeta.

Ja sam već tada počela imati probleme s kukovima i koljenima, teže sam se kretala. Vesna je ušla autom u neku jednosmjernu ulicu i jedva smo se izvukle, ja sam bila gladna i pomalo ljuta jer sam mislila da u tim poslijepodnevnim satima tamo nećemo nikoga naći. Ali prevarila sam se!

Mogle smo i u crkvu s jednim od najljepših oltara koje sam vidjela, mogle smo i u samostan. Ostavite prilog koliko želite – rekla je ljubazna časna i mogle smo u miru razgledati ormare, svijećnjake, satove, svećeničke svečane odore i još puno toga.

Preko puta je prelijepa građevina, razvedena prizemnica okružena oleandrima i palmama, tako da nam se u jednom trenutku učinilo kao da smo u Španjolskoj. Tu valjda žive fratri i časne. More je na dohvat ruke, a u uglu kamenog dvorišta

u ogradi je ugrađena replika Bašćanske ploče. Slikale smo tamo jedna drugu, obje sa slamnatim šeširima kraj te ploče, onda jedan selfie uz ružičasti oleandar pa smo otišle na pržene lignje u obližnju konobu. Potom još na dogovorenu limunadu i svježe smokve k mojoj rođakinji Kseniji, koja ima kuću u Malinskoj.

Na povratku još smo zastale na obali i pojele par kuglica sladoleda i ne znam kako nam nije pozlilo od svega toga što smo utrpale u sebe. Smijale smo se kao djeca svojoj halapljivosti, usporenim staračkim pokretima, tome što nismo znale namjestiti mobitele za selfie. Lani sam se već jedva penjala uzbrdo do apartmana dok je Vesna za mnom vukla ručnike i stolce na sklapanje. Nismo išle više ni na kakve ture ni razgledavanja. Ja bih ponekad preskočila i odlazak na popodnevno kupanje i radije na balkonu čitala knjigu. Vesna je išla u dućan uglavnom ujutro, sama. I opet nam je bilo lijepo.

Iako su se ljudi na plaži odmicali jedni od drugih, jedan je zločesti muškarac rekao Vesni – zar niste nigdje drugdje mogli staviti stolac nego baš pored mene. Ono, kao u Casablanci – zar ste od svih lokala morali ući baš u moj, kaže Rick, odnosno Humphrey Bogart obraćajući se Ingrid Bergmann, samo što ovdje, kod Vesne i ovog tipa, nije bila stvar u početku ljubavne priče nego samo u mrzovolji jednog nervoznog muškarca.

Ona se, samozatajna kakva jest, odmah premjestila na drugu stranu plaže.

Meni pak je jedan rekao da je mjesto gdje sam ostavila ručnik njegovo, a ja njemu – dobro, bar ću vam biti blizu: ako vam pozli, priskočit ću vam u pomoć, ja sam zdravstvena djelatnica. Ljutito je zgrabio ručnik i otišao na drugi kraj plaže. Frajer. Jedan od onih što su dobrano zagazili u sedamdesete ali još uvijek nastoje biti dobro osunčani i u formi. Žene im dolaze dva sata poslije njih i mirišu na kelj i poriluk. Ni blizu nisu osunčane kao oni.

M. A. je nedavno nestala s fejsa pa sam je nazvala i pitala kako je. Bila je potištena i rekla da se razboljela. Ni u Irsku nije otišla, a planirala je. Ali ona je snažna žena i nadam se da će prebroditi i tu poteškoću.

Moja artroza uzela maha, povremeno koristim štaku, muž mi daje injekcije. Ići ću u toplice i k privatniku, primiti injekcije hijaluronske kiseline. Ona podmazuje zglobove kad ostanu bez hrskavice.

Ne znam hoću li opet ići u Malinsku. Vesna bi mogla, ona je dosta mlađa od M. A. i od mene. Vidjet ćemo. Još je dosta toga ostalo neotkriveno na Krku.

4. 02. 2022.

HAVANA U GEOGRAFIJI USPOMENA

Spomenka Štimec, Zagreb

Kad nas je virus zatvorio u stanove, kad nismo mogli preći ni preko ulice, kad je Laz Bistrički iz Zagreba izgledao daleko kao da je na Himalaji, listala sam svoju knjigu "Geografija uspomena".

Od svih putovanja najuzbudljivije je bilo ono u Havanu.

U srpnju 1991. otputovala sam kao član Uprave Svjetskog saveza esperantista u Havanu. Tog davnog ljeta Kuba je po prvi put ugostila Svjetski kongres esperantista. Svaka zemlja voli dvije tisuće ljudi na nekom kongresu. Ni Kuba na to nije bila ravnodušna.

U Havanu sam letjela preko Praga i Montréala. U Pragu mi se u avionu pridružio Petr. Jedva je svoje duge noge smjestio u uski prolaz ispred sjedala. Zemlja mu se još zvala Čehoslovačka. U redu ispred nas sjedile su mulatkinje u žutim dekoltiranim haljinama i pažljivo čuvale velike plastične cvjetove suncokreta i ljiljana. Cvjetove su nosile i u kosi. Prijatelj iz Norveške kasnije će mi objasniti da im je strast za suncokretom vezana za vjeru *santerija* koja je stigla iz Afrike, tko zna koliko desetljeća ranije.

Avion je kratko zastao u Montréalu, a onda smo brzo napustili zelenilo Kanade. Četiri sata kasnije u avionu su na mekom češkom najavili "Letište Havanu". Letište je nosilo ime kubanskog pjesnika Josėa Martíja. Nebom su u daljini sijevale munje nad Velikim Antilima. Kao da je netko palio svjetionik koji je neredovitim ritmom slao tajne svijetleće poruke prema Kubi, Portoriku, Jamajci, Kajmanskim otocima.

Među usporenim službenicima radio je esperantist Roberto Guthierrez Ruiz koji će te noći do kreveta trebati dovesti tisuću i petsto esperantista. Brisao je znoj sa čela i uzdahnuo dok je tražio moje ime na svojim hotelskim listama.

- Hotel "Riviera". Taksi. Tamo.

Taksi me poveo putem kraj raščupanih palmi. Kao pravi Europljanin najprije sam htjela podići staklo na prozoru automobila da se sačuvam od propuha. U Europi djecu čuvaju od propuha. U Južnoj i Srednjoj Americi propuh se izaziva da se malo rashladi zrak. Šofer je bez riječi promatrao putnicu koja bi zatvorila vrućinu u autu. Cijenu je rekao u dolarima. Vratio je višak novca u kubanskim kovanicama. Za turista dolar je jedino platežno sredstvo. Kubanski pesos je za lokalno stanovništvo.

- Koji paradoks! – rekao mi je kasnije Jim iz Amerike. – Zemlja u koju ne mogu ući bez ogromnih napora koristi novac moje zemlje! Samo četiri Amerikanca uspjeli su dobiti ulaznu vizu za Kubu. Drugim Amerima pristup kongresu nije bio dozvoljen.

- Amerikanci nisu dobili ulaznu vizu? Zvuči istočnoeuropski.

Taj hotel "Riviera" kao da sam već vidjela u nekom filmu dok je glumio kockarnicu. Uslužni nosač nosio je moj kovčeg prema liftu. I njegove kretnje sam već negdje srela. Kumordinar Žorž? Otvorio je sobu na jedanaestom katu, upalio diskretne svjetiljke i razmaknuo teške zavjese. Pogledao me da vidi ushit. Dolje je ležala obala Malecóna. More u noćnom miru. Da li mi to Meksički zaljev šalje pozdrav u onom brodu što klizi na horizontu?

Kumordinar Žorž dobio je preveliku napojnicu, dostojnu pogleda kroz prozor.

Ogromna soba pokazivala je američki ukus pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Škljocnuli su zatvarači na mom kovčegu. Unutra su među bluzama ležale sve moje zagrebačke brige. Izmigoljile su da vide Malecón i zašutjele u nevjerici.

Turist u Havani okrene se najprije prema staroj Havani. Ja sam ujutro taksijem dugo putovala do velikog Kongresnog centra, Palacio de las Conventiones. Nema svaka zemlja tako prostrani kongresni centar. S kolegama sam imala zadatak dočekati diplomate koji su došli na otvaranje kongresa. Među pristiglima prepoznala sam najuglednijeg gosta: dr. Carlosa Rafaela Rodrigueza, potpredsjednika Kube i pokrovitelja našega Kongresa. Vidjela sam njegovu sliku u kongresnoj knjizi i zapamtila titulu na prvoj stranici s pozdravom dobrodošlice potpredsjednika državnog i ministarskog savjeta. Niskog rasta i njegovane brade, fini gospodin koji je još u mladosti odlučio da bude "compañero" – drug. Političar i prestižni ekonomist, jedan od tvoraca kubanske ekonomije. O povijesti esperanta imao je veliko znanje i govorio je na šarmantnom francuskom.

Konobar je donio poslužavnik s koktelima. Dvojbe nije bilo, bila je to *Cuba libre* s velikim kockama leda i bijelim rumom u dugačkim čašama. Osjećala sam se nelagodno. Prinijela sam čašu ustima. Oči mog belgijskog kolege s druge strane čaše odjednom se zalediše. Čuo se čudan zvižduk. Zatreptala sam i već su preda mnom stajala dva vojnika u zelenim uniformama s mitraljezima u rukama,

upravo su iskočili iz ogromnog automobila. Što se događa? Netko je okupirao palaču? Opsada? Ne, nije. Iza vojnika prilazio nam je Fidel Castro u pratnji esperantskog prevoditelja. Kocke leda u čaši su zadrhturile. "Vrhovni komandant" je iznenada donio odluku da prisustvuje svečanom otvaranju Kongresa. Jako sam željela izvaditi fotoaparat iz torbe. Pogled njegovih tjelohranitelja bio je usmjeren na moje ruke, nisam ih usudila pomaknuti.

Gledala sam u niti na epoletama uniforme Fidela Castra, u smeđi madež na licu, prorijeđenu bradu. Imala sam osjećaj krivnje zbog znatiželje. Da budem manje napadna, spustila sam pogled do njegovih sjajnih čizama. I tada sam vidjela nešto što drugi možda nisu zapazili: potplati na čizmama imali su povišene pete. I bez visokih peta Fidel Castro bio je visok čovjek, viši od svih nas. Pete su bile trik da ga učine još višim.

Predsjednik Svjetskog saveza esperantista John Wells, poznati britanski fonetičar, nastojao je prikriti zabrinutost nad ovim dolaskom. Zar će predsjednik Castro govoriti na otvaranju? Poznato je da njegovi govori traju satima, uništit će ritam svečanosti otvaranja i narušiti kongresni program! Ali drug Fidel samo je sjeo u ložu i mirno slušao govor dobrodošlice potpredsjednika svoje države. Kad je potpredsjednik završio s dobrim željama, predsjednik Fidel bez riječi je podigao ruku na pozdrav i otišao dalje po svom dnevnom redu. Cijelo je gledalište živnulo i počelo čavrljati.

Na sjednici Komiteta, najvišeg organa Svjetskog saveza esperantista, kubanski domaćini su nam objavili da predsjednik Fidel Castro poziva članove esperantskog sabora na prijam u Palaču revolucije.

Tog sam dana u pratnji Alberta šetala Havanom. Zastali smo u repu pred hotelom Havana Libre gdje su se u crnim tavama pekle kubanske palačinke. Bili smo gladni, bilo je vruće. Nakon pola sata rep se već prilično smanjio i mogle su se vidjeti tave. Samo još četiri čovjeka ispred mene. Međutim, kuhar je odjednom počeo spremati svoje tave i svoju pećicu, kao da je predstava u uličnom kazalištu lutaka gotova.

- Što je?

Albertovim licem prošla je sjena neugode. Ponestalo je tijesta. Ponestalo je brašna. Bila je to kubanska nestašica. Sigurno sam zvučala neuvjerljivo kad sam mu rekla da nisam baš tako gladna.

Te iste večeri priređena je svečanost u jednoj od elegantnijih palača svijeta, Palači revolucije. Do nje smo putovali u četiri autobusa. Kasnili smo pola sata. Pa zašto ne krećemo? Uznemirili smo se. Kasnimo na prijam kod Fidela Castra! Tek poslije proširio se šapat: nije bilo dovoljno benzina za sva četiri autobusa.

Kad smo konačno stigli, ljudi iz osiguranja dali su nam naputak gdje stati u

rep pred ulazom. Sa crnih mramornih zidova visjele su zelene paprati. Ukrašavale su i stepenice. Mramor je bio od one vrste čije šare izazivaju vrtoglavicu.

Predsjednik Fidel Castro ispružio je ruku svakom članu Uprave. Ispred mene u crvenom kostimu hodala je glumica Vida Jerman. Na kongresu će čitati stihove kubanskog pjesnika Nicolása Giulléna. Castro se zagledao u im na njenom dekolteu: He, Vida! Nostalgično se nasmijao njenom imenu "Život". e na iskaznici Kao da je taj Vida koji promoviraju Vidine grudi već jako daleko od njega.

Ljudi iz osiguranja pokazali su nam gdje da stanemo. Predsjednik Svjetskog esperantskog saveza, lingvist John Wells, znao je da neće moći izbjeći tu neugodnost da mu se u Britaniji pojavi slika s kubanskim generalissimom. Očekivali smo da će Castro najprije pristupiti predsjedniku udruge koju je pozvao na prijam. Ali, prevarili smo se. Pred raskošnim stolovima krcatim karipskim rakovima stajao je red kuhara i konobara. Kad je ušao u dvoranu Castro se najprije uputio prema špaliru posluge, prišao šefici posluge i poljubio je u oba obraza:

- Hvala ti, Maria, što si to sve pripremila.

Tek poslije te zahvale konobari su mogli preuzeti svoje poslužavnike sa čašama i krenuti k nama.

- Tko je ta žena?

- Ona je sa svojom ekipom pripremila cocktail. U radničkoj smo državi!

Pojasnila sam Ivi kako sam ja to vidjela. I ja sam bila iz radničke države. Pogledao me zadivljeno. Ali ja takvo ponašanje nisam poznavala od kuće.

Tek poslije Marie iz kuhinje došao je red na predsjednika John Wellsa i našu grupu. Wells ga je dočekao rječitom zahvalom na španjolskom. Da je trebalo, mogao bi je takav jezičar izgovoriti i na svahiliju ili na finskom.

Domaćin se neko vrijeme šetkao među nama. Zastao je kod dame u japanskom kimonu. Muž joj je bio Norvežanin. Njihova djevojčica crne kose znatiželjno ga je gledala plavim očima.

- Tako sam ja zamišljao esperanto – našalio se.

Kad se prijam približio kraju, glasno nas je pozdravio:

- Smatrajte me vojnikom esperanta! – preveo je prevodilac.

- Vojnikom esperanta? – čudili su se oko mene.

Ne zna on izvan vojske razmišljati. To znači na njegovom jeziku: ja sam na vašoj strani. Dobronamjerni su se složili. Zlonamjerni još uvijek rogobore.

Gledala sam kako Rus stavlja u svoju torbu ogromna kliješta raka.

- Neće mi nitko vjerovati da su kliješta s primanja kod Fidela Castra.

Poslije burnog dana plivali smo u hotelskom bazenu. U susjednom dvorištu

radnici su, osvijetljeni reflektorima, gradili novi hotel. Zbog dnevnih vrućina jedino se noću može graditi. Visoko iznad svih blještale su karipske zvijezde.

Idućeg sam dana na esperantskom sajmu, na štandu, dijelila turističke prospekte Zagreba na esperantu. Prišao mi je neki stariji sudionik kongresa i zamolio bi li on mogao dobiti ovaj plakat na zidu, kad naš sajam završi. Ukrasila sam štand plakatom Zagreba. Po havanskom zidu se verala zagrebačka katedrala.

- Jako bih rado odnio Vaš plakat mom esperantskom razredu.

- A odakle ste vi?

- Iz Kube. Učitelj u Guatanamu.

- Odande je Guantanamera?

Nasmijao se. Guanatanamera je žena iz Guantanema. To je naslov miroljubive pjesme na stihove Joséa Martíja, neformalne esperantske himne. "Odande gdje rastu palme, ja dolazim, iskren čovjek"… Ali Guantanamo je i američki kazneni logor. Taj fenomen natkrilio je ženu iz Guantanama i Joséa Martíja. I sad ovaj čovjek preda mnom želi Zagreb za svoj esperantski razred u Guantanamu? Brzo sam se popela na stolac i skinula dva zagrebačka plakata iza mojih leđa.

- Ako je za Guantanamo, ne treba čekati da sajam završi! Izvolite!

Jako se iznenadio. Kakav uspješan dan je imao na ovom sajmu!

Nikad moja prtljaga nije izgledala korisnija otkada hodočaste hrvatski turisti u Kubu, koju je otkrio Cristobal Colon, Kristofor Kolumbo 1492.

Stara Havana voli plavu boju, onakvu kakvom su nekad bojali male brodove. Ovom plavom obojeni su prozori i plafoni. Crnkinje prolaze sporo u dekoltiranim haljinama. Kroz otvoreni prozor može se zaviriti u kućni život stare Havane. Gotovo uz svaki prozor netko se polagano ljulja na stolcu-ljuljački. Zidove krase plakati Fidela Castra, Che Guevare i turističkih mjesta s dugonogim ljepoticama.

Jedan Ernesto cijelu Kubu može smatrati svojim muzejom: Ernesto Che Guevara. Tom argentinskom liječniku Kuba je odala počast i na svojim novčanicama. Sreo je Fidela Castra u Meksiku i uključio se u Kubansku revoluciju. Njegova prepoznatljiva kapa sa zvijezdom i smiješak, desetljećima je simbol pobune, ne samo u Kubi. Fotelja ministra nije ga zanimala. Astma ga nije sprječavala da bude gerilac, sve dok nije ubijen u Boliviji 1967.

Drugi Ernesto, pisac Hemingway, dvadeset je godina život dijelio s Kubom. Tu je u "La Bodegiuta del Medio" tamanio koktele "mojitose". U njih su ugrađeni sok limuna, rum, soda-voda i obavezna grančica svježe mente. Nobelovu nagradu za književnost 1954. za "Starac i more" dobio je zapravo onaj anonimni karipski ribar s kojim se tu družio.

Hemingway je kupio kuću dvanaestak kilometara izvan Havane u okrugu San Miguel del Padron: Finca Vigia. Sačuvala je atmosferu koju je volio: oružje, keramika, slike i fotografije. Knjige je poredao oko okruglih stepenica. Na slici je supruga Mary. Tu je dolazila tajanstvena grofica Arianna Ivanchich s Jadrana koju je volio. Kroz prozor dnevne sobe osebujnog američkog književnika plavi se more.

Pozvao nas je na "Zbogom oružje" još 1929. Sam je svojom puškom 1961. pred svojim domom u Idahou rekao *zbogom*.

MALI PUTOPIS – RADOVI UČENICA OSNOVNE ŠKOLE FRANJE HORVATA KIŠA, LOBOR*

Magdalena Bašak

ITALIJA I JA

Izvanredan je osjećaj biti negdje što si dotad vidio samo na slici. A sad to možeš vidjeti uživo, osjetiti mirise koje si mogao samo zamisliti. Mali gradić Italije, Portorosso je stvarno prekrasan.

Ne znam gdje bih se prvo okrenula. Primjećujem i opažam mnoge stvari. Kao što je onaj stariji gospodin u plićaku. Izvadio je ribe iz svojega malenog, starog čamca. Točno osjećam miris slanoga mora te čujem umirujući šum valova. Nešto dalje je i mediteranski restorančić iz kojeg dopiru božanstveni mirisi ukusne tjestenine te još vruće pizze. U njima uživaju ljudi koji sjede na terasi. Pijući vino opušta ih šum valova koji lagano udaraju po šljunku dok uživaju u zalasku sunca i pogledu na plavo more.

Svjetlost ovog gradića čine malena djeca. Igrajući se loptom i trčeći uokolo uživaju u posljednjim danima ljeta. Zapravo, oni daju život ovom predivnom mjestu svojim veselim, dječjim glasićima. Mojim ušima pozornost su privukli i svirači violine te flaute. Zvukovi instrumenata pratili su opušteni glas nepoznatog pjevača. Ulični zabavljači mirno stoje, pjevaju i sviraju s toplim osmijehom na licu i željom u srcu da nekome uljepšaju dan. Sigurna sam da su uspjeli u tome

* Objavljujemo putopisne radove učenica tadašnjih (2022. i 2024.) 8. razreda Osnovne škole Franje Horvata Kiša, Lobor. Valja podsjetiti kako su se u program Dana Franje Horvata Kiša, te 16. i 18. Hrvatskog književnog putopisa – *Malim putopisom* - kreativno uključile učenice loborske Osnovne škole i njihovi mentori. To ulaganje u one koji dolaze s nadom da ćemo zajednički uspješno očuvati ono što nam je vrijedno, držimo osobito važnim dijelom manifestacije. Pohvalnice za literarni putopis dobile su učenice: *Magdalena Bašak, Lucija Haban* i *Danijela Smetiško* (2022.), te *Marta Đurinec, Gabriela Gočen* i *Hana Plancutić* (2024.), a zahvalnice su uručene njihovim mentoricama, učiteljicama *Snježani Radišković* i *Jasmini Ranogajec* (op. ur.).

jer moj su uljepšali. Njihov uspjeh uočila sam i na licima dviju starijih gospođa koje su sjedile na fontani uživajući u svojim sladoledima. Nasmiješeno su pratile izvođače, jedna tapkajući dlanom o noge, a druga lagano se njišući. Tako su sjedile i uživale uz svirače u možda svojim posljednjim danima, no to ih nije brinulo. Izgledale su zadovoljno svojim životom te zahvalno na svemu što imaju i što su doživjele. Vesele, sretne i pozitivne.

Na ovom sam putovanju mnogo toga vidjela, osjetila, ali i naučila. Naučila sam kako biti vesela, sretna i pozitivna te upravo to želim i vama. Pustite sve svoje brige na minutu te se sjetite nečega što vas čini sretnim. Bili to ulov riba, hrana, igra s prijateljima, glazba ili nešto drugo. Nemojte se previše stresirati jer život je kratak i za sve postoji rješenje. Zapamtite to.

Lucija Haban

KIŠNO PUTOVANJE U ISTANBUL

Kad sam tog prosinačkog popodneva sletjela u Istanbul, znala sam da nema tih vremenskih neprilika koje bi mi upropastile putovanje. Uzbuđena, pod crvenim kišobranom s bijelim točkicama, hodam ulicom do svog hotela.

Mogu samo reći da je Istanbul puno ljepši nego što se čini. Ostavila sam svoje stvari u hotelu i odmah se uputila prema Ahmediji, odnosno Plavoj džamiji. U tom mi je trenutku palo na um da Plava džamija nije nalik nijednoj građevini koju sam prije vidjela. Nasuprot Plavoj džamiji nalazi se Hagia Sofija, simbol Istanbula. Iako je sagrađena kao crkva, potom kao muzej, na kraju je postala džamija. Na travnjacima između Sofije i Plave džamije često odmaraju napušteni umiljati psi. Psi bez domova djeluju tužno i posve su bezopasni. Prilaze vam ponekad iz radoznalosti, ponekad ako nosite grickalice u rukama. Skrenete li pažnju na restorane, uočit ćete mačke. Mnogo mačaka. Odmaraju ispred restorana, maze se i ne brine ih što ih fotografirate. U restoranima vam skaču u krilo, traže da ih grijete i mazite. Uputila sam se prema Velikom Bazaaru, zapravo je to grad unutar grada. Turisti se često šale da je Bazaar idealno mjesto za kupnju "Gucci" ili "Armani" torbice. Njegova najbogatija ponuda je u staklenim lampionima, tkaninama, slatkišima, što jest jedna od najvećih ljepota turske kulture.

Za vrijeme svog boravka u Istanbulu, svaki sam dan isprobavala nove stvari i moj je put bio prava avantura u gradu punom ljubavi, dobrih ljudi i slatkih životinja. Putovanje je bilo prekrasno i žao mi je što već idem kući, ali to ne znači da neću ponovno doći željna avanture i novih iznenađenja.

Danijela Smetiško

ČAROBNE ŠPILJE

Već smo dugo baka, sestra, sestrična, bratić i ja planirali posjetiti Cerovačke špilje. Moja baka ih je već posjetila te mi pričala kako su je očarale ljepotom i sjajem. Slušajući je i ja sam poželjela ići s njom.

Želja mi se ostvarila tek ovo ljeto. Na put smo krenuli rano vlakom iz Zlatar Bistrice. Bila sam jako uzbuđena, jer mi je to bilo prvi put da putujem tako daleko. U vlaku je bilo veoma mirno te smo putovali više od četiri sata. Iako sam sve znala o Gračacu i špiljama, svejedno nisam bila svjesna kamo idem. Kada smo došli, penjali smo se strmom uzbrdicom Velebita te na svakih 20 metra nalazili skulpture od žica za pojedinu poznatu životinju. U špilji me zabljesnuo sjaj kamenja i pećine, razni stalagmiti i stalaktiti, a tek zavjese koje su mi ostale u prelijepom sjećanju. Gornja špilja duga je 750 metara, a donja 640 metara. Bila sam u šoku koliko zapravo priroda može kontrolirati svijet. U špilji je bilo jako hladno te smo izlazili crvenih nosova. Unutra je bilo dosta mračno te skoro nismo ništa vidjeli. Sve oko nas je bilo u šljokicama i sve je bilo čarobno. Također, u špiljama smo vidjeli kosti lovaca koje je špilja napola progutala, razne šape špiljskih medvjeda, lisica i vukova te ostalih velebitskih životinja. Kada smo završili s razgledavanjem, brže smo silazili nizbrdo. Na parkiralištu nas je čekao moj djed, on nažalost nije mogao ići s nama.

Krenuli smo u rodnu kuću moje bake u kojoj smo ostali narednih mjesec dana. Veoma mi se svidjela špilja, te bi je bez problema mogla opet prehodati.

Marta Đurinec

Izlet na Kornate

Vrućeg ljetnog dana, u ranim jutarnjim satima, krenuli smo autobusom prema Kornatima kako bismo odali počast dvanaestorici hrabrih vatrogasaca koji su poginuli 30. kolovoza 2007. godine.

Svi smo se ukrcali u autobus i krenuli. Putovali smo dugo. Kroz prozor gledala sam ljepote naše domovine Hrvatske. Došli smo do prvog stajališta gdje smo imali 15 minuta slobodnog vremena. Svi smo izašli iz autobusa te krenuli obaviti svoje potrebe. Prošetala sam do trgovine i stala u red. Gužve su najgore ljeti, no kroz neko vrijeme bila sam i ja na redu kupila sam i izašla na svjež zrak. Miris zraka i kave u rano jutro pravo je bogatstvo. Brzo je prošlo 15 minuta i svi smo

se ukrcali natrag u autobus te krenuli do Pakoštana. Kada sam ugledala more, to puno plavetnilo bez kraja, bila sam jako uzbuđena. Brod je već čekao nas, a mi smo s nestrpljenjem čekali da se svi ukrcamo. Došla sam do palube i tamo sjela. Tijekom vožnje valovi su se zabijali u brod te proizvodili poseban šum, more se pjenilo, a sunce neumorno peklo. Vozili smo se sat i pol do Kornata te obilazili pravilne male otočiće i hridi. Okomite litice i stijene, koje sežu do 80 metara visine, okružuje kristalno čisto more. Kada smo stigli na odredište, penjali smo se po kamenju i kršu do križa i kamenog oltara. Svi smo stali u krug i pomolili se za poginule vatrogasce, a vodič nam je ispričao što se sve dogodilo tog kobnog dana. Popela sam se na brdo kako bih ljepše vidjela 12 križeva koji su označivali mjesta nesreće. Tijelom su mi prošli trnci, a tišina je odzvanjala oko mene. Bilo je lijepo i tužno.

Vratili smo se u uvalu gdje smo imali slobodno vrijeme za kupanje. Uživali smo u čistom moru koje nas je osvježilo tog vrućeg dana. Došlo je vrijeme za povratak. Vratili smo se kasno navečer, umorni, ali puni doživljaja.

Gabriela Gočen

Putovanje u Češku

Početkom mjeseca srpnja, točnije 3.srpnja 2024. godine, s mažoretkinjama sam krenula na putovanje u Češku. Polazak je bio autobusom iz Mača.

Krenuli smo predvečer prema Sloveniji i putovali smo preko grada Maribora. Put smo nastavili prema Grazu u Austriji. U Grazu smo se nakratko zaustavili, ali je bila noć, pa nismo imali prilike razgledati grad. Ubrzo smo krenuli dalje. Sljedeće stajalište bio je Beč. Nakon pauze u Beču krenuli smo prema češkoj granici. Cijelim putem osjećala sam veliko uzbuđenje, ali sam i jedva čekala da stignem do odredišta. Konačno, nakon 12 sati vožnje, stigli smo u grad na sjeveru Češke, Liberec. To je grad koji mnogi turisti posjećuju osobito tijekom zime jer ima mnogo centara za skijanje. Mi smo se također smjestili u jednom takvom skijaškom hotelu. Sa tog vrha vidjeli smo cijeli grad i okolne planine. Pogled na prekrasnu okolicu katkad nam je skrivala magla. Osjećala sam se kao da sam među oblacima. Fotografiranjem sam pokušala uhvatiti svaki dio čarobne prirode. Jedan dan išli smo u obilazak grada koji me svojom arhitekturom podsjetio na gradove koje sam već vidjela. Uske ulice, kulturne znamenitosti, gradski trgovi i brojni restorani bili su mi zanimljivi i željela sam upiti što više raznolikosti toga grada. Jako sam se razveselila kad smo posjetili zoološki vrt u Liberecu. Puno je veći od našeg zagrebačkog zoološkog vrta. Imala sam priliku vidjeti rijetke, ali i

uobičajene životinjske vrste. Glavna atrakcija bili su mi lavovi, slonovi i žirafe, a najsmješniji su mi bili pingvini. Nakon razgledavanja zoološkog vrta iz gradske užurbanosti vratili smo se u mirno okruženje našeg hotela. Uživala sam udišući svježi miris okolnih šuma. Večera na otvorenom bila je pun pogodak i njome sam prigodno privela dan kraju.

Došlo je vrijeme povratka. Iako mi je ovo putovanje bilo nezaboravno i uzbudljivo, veselila sam se povratku u svoju domovinu.

Hana Plancutić

Putovanje u Padovu

Putovanje u Padovu započelo je u ranim jutarnjim satima, ukrcavanjem na autobus s mamom i sestrom.

Dok sam putovala autobusom, kroz prozor su se izmjenjivali polja i brežuljci. Osjećala sam se uzbuđeno jer sam znala da me čeka dan ispunjen otkrivanjem kulture toga grada, jer mi je bilo prvi put da putujem izvan države. Vožnja je bila ugodna, ali i zabavna. Naš vodič cijelo je vrijeme pjevao, pa se moja sestra i ja nismo mogle prestati smijati. Kako smo se približavali Padovi, u daljini se počeo nazirati dio grada i znala sam da će mi dan biti ispunjen avanturama. Iskrcali smo se iz autobusa, osjećao se talijanski svježi zrak. Prvo što smo u Padovi posjetili bila je Bazilika svetoga Antuna. Bazilika je glavni padovanski spomenik i jedno od najposjećenijih kršćanskih svetišta. Ugledavši je, ostala sam zadivljena njezinom veličinom i izgledom, pa sam njezinu ljepotu morala zabilježiti fotografijom. No, nažalost, nismo imali prilike vidjeti unutrašnjost bazilike. Nakon bazilike svetog Antuna išli smo do svetišta svetoga Leopolda Mandića. Ispred svetišta vodič nam je ponovno pjevao, a zatim je ispričao priču o životu Leopolda Mandića. Kada smo ušli u svetište, sve je bilo jako mirno i smirujuće. Tamo je najjači dojam na mene ostavila skromna ispovjedaonica u kojoj je sveti Leopold provodio svoje dane ispovijedajući. U blizini male ispovjedaonice smještena je i njegova grobnica. Grobnica je prozirna, pa posjetitelji mogu vidjeti tijelo preminulog sveca, što je kod mene izazvalo malu nelagodu. Po završetku razgledavanja svetišta, imale smo slobodnog vremena i odlučile smo prošetati gradom. U Padovi se na svakom uglu nalazi pekarnica ili restoran tako da je cijeli grad bio pun mirisa svježega peciva ili svježe pizze. Nismo se mogle odlučiti što bismo pojele.

Kako se dan bližio kraju tako je polako završavalo naše putovanje. U autobusu, na putu prema kući, razmjenjivali smo svoje dojmove i doživljaje.

KMUKAČ ILI KAKO JE KATARINA ZADRIJA SVOJ KAJKAVSKI UZVISILA ŽABLJOM PERSPEKTIVOM
(Udruga *Osebunjek*, Vrbovec, 2024.)

Kako se glasa na standardu i glasa li se uopće *kmukač,* koji na kajkavskom, dakako, *kmuče*. Zato *kmukanjem* i započinju predstavljanja *Kmukača*, treće zbirke kajkavskih pjesama Katarine Zadrije. Izdavač joj je Udruga Osebunjek, Vrbovec, 2024., a zrelija je od dviju prethodnih (*Povele rouže: kajkavske pjesme,* Tonimir, Varaždinske Toplice, 2018.. i *Narisana misel,* Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 2020.). Između nastanka i tiskanja *Kmukača* za posve druge pjesme Zadrija je nagrađena na najuglednijem kajkavskom natječaju *Dragutin Domjanić* u Svetome Ivanu Zelini. U sugestivno naslovljenoj recenziji-predgovoru *Neodoljiv pjev kmukača* napisala sam kako i kad može birati, kao u *Šumi Striborovoj* Ivane Brlić-Mažuranić, čovjek najčešće opet odabire vlastitu sudbinu. „Ako imaš priliku odabrati glas, ma koji na svijetu, najljepši, koji bi odabrao? Glas pjevačice koju voliš, pjev slavuja ili vrapca? Iako kaže kako *Bez tičekov, šume kričiju mrzljina.* (*Mrzljina*), ispjevavši *Štiglec se pisani v kalu namakal./ Moukre je ove zime koumaj jade piskal./ Bouža souza mu perouti zaljejala./ Popievka mu je v kiesnu jesen vmrla.* (*Štiglecova soudba*), Zadrija ipak odabire pjev – kmukača. Tumači ga vrstom žabe, lat. *Bomnia variegata*, žabom koja lijepo pjeva, gotovo serenadu. Voli čistu vodu, zaštitnim se bojama prilagođava okolini te je izvana gotovo neprimjetna, a iznutra, po trbuhu, našarana, gotovo lijepa. Pred istrebljenjem je i zaštićena. Umjesto za ugodniju gornju, ptičju ili božju, opredijelila se pjesnikinja za donju, baš žablju perspektivu, za – kmukača. U istoimenoj, naslovnoj pjesmi iz 2021. govori: *Ne pametim kmukača več z grabe. / Spominjem se negda je kmukal: kmuk kmuk / potepel se, skril kak mnougi vnuk. / Po mulju još, krešče regeču, žabe.// (...) Kak kmukača morti me se gda zmisle / zbiram rieči noukem veda na radost, / kmukala je, rieči su je v jasle.*

Ma bile o *kmukaču*, *cunjku* ii o *kumici z placa*, pjesme joj nose rima i ritam i njezina su oporuka, ostavina, *osebunjek* potomcima. Šezdeset dvije pjesme podijelila je u šest sugestivnih cjelina: *Iščem srce, Klempave vuha, Meste za zumbula, Gunj ima svietle niti, De je cierkva, Poišči rieči.* Radeći na sebi, zapravo radi na tekstu – rođena je 1964., a prvu pjesmu napisala je tek 2015. – kritičnijom vizurom s poezije širi se i na prozu, s kajkavskoga govora rodnoga sela Lovrečka Velika i sela Dulepska u koje se udala te katkad po praktičnoj potrebi, standardnog jezika. Piše i objavljuje redovito – uz tekstove obično dodaje i rječnik – njegujući zavičajnu baštinu i okupljanjem istomišljenike u i oko Udruge Osebunjek i pjesničkoga natječaja Stara lipa uz koji tiskaju zbirke, zbornike…“

U recenziji-pogovoru *Ničemurnost praznega sveta brez kmukača* Tomislav Ribić navodi kako mu je „prva pomisao pri čitanju intrigantne naslovne pjesme i potom zbirke Kmukač Krležin *Imbro Skunkač, piličar i tat, kak gujšter se prešmugnul črez nebeska vrata i zrušil se kak klada:* taj krležijanski prefriganec z *Keglovichian*e.“ Tumači: „Svijet u kojem se Krležin junak Imbro

Skunkač našao ne razlikuje se puno od današnjeg svijeta. Kao da se ništa nije promijenilo, nema komunikacije, zatvaramo se u svoje svjetove i intimu, fali nam kmuk kmuk. Grofovi su postali javne osobe / političari / tik tokeri, sve je prolazno i traje kraće od kmuk kmuk."

Proširuje dalje kako „Katarinina poezija je refleksivna ali i snažno društveno motivirana. Ona nije pasivan promatrač svijeta i onog što se zbiva oko nas. Ona tumači ovo doba, ona se pita kuda ide svijet. Ona tumači danas, jasan je i autentičan pripovjedač koji lirskim slikama, gotovo nadrealističkim, u kratkim ali izuzetno jasnim stihovima vidi ovaj svijet kroz svoje srce. Ona postavlja ono naše vječno kajkavsko pitanje smislenosti postojanja, življenja *O Bogeku i Jezušu na križu*, o uzaludnosti, patnji, trpljenju."

Prema Ribiću, Zadrija „ima moć da zbito, sažeto dohvati osnovna pitanja postojanja u *ničemurnosti sveta*, uzaludnosti žrtve. Vječni kajkavski markeri, DNK kajkavskog pjesništva, bunta, Bogek i Jezuš sveprisutni su u njenoj poeziji. Oni su simboli žrtve, nade i vjere u sutra. *Lepljina, leplječa lepljina. Ničemurnost praznoga škafa. Glumišče, kazališče. Cirkus na pohabani deskah…… O, Bogek, zake si na križu visel!* (…) Autorica pažljivo dozira suvremenu društvenu tematiku, boljke novog doba, ne skriva ga, ne skriva probleme društva, već ih vješto upleće u stihove i time gradi svoj osebujan svijet i razlikuje se od drugih pjesnika jer ostaje svoja i njeguje svoj već prepoznatljivi stil. Nepravda, izgubljeni snovi, raspadanje vrijednosti u koje smo vjerovali i koje smo gradili u vremenu kada nam duša ostaje gola univerzalne su teme kojima je autorica udahnula život kroz kajkavske stihove. Zašto baš kajkavski? Još nam je Krleža pokazao snagu, moć i ljepotu kajkavskog jezika. Kajkavski jezik ima veću snagu od standardnog jezika jer se njime može igrati, izraziti slikovitije, dinamičnije nego na standardu. Ponekad bi prijevod nekog stiha s kajkavskog bio banalan i ne bi imao snagu kajkavskog na standardu. Jezik je za majstore pisanja najljepša igračka."

Katarina je uzvisila svoj jezik, zaključuje Tomislav Ribić, dodajući da je taj jezik prirodan, težak, nekima možda nerazumljiv. „Biranim riječima prebire po prošlosti, sadašnjosti. U knjizi očarava jezik, bogatstvo jezika i rječnik koji se rijetko nalazi u današnjoj suvremenoj kajkavskoj poeziji. Pjesme su zidane na temeljima starinskih, *pozablenih* riječi." Ili, kako kaže na drugome mjestu: *mirišljavi herbarij starine koji starinu pretvara u modernost*.

Božica Brkan

ČASOPIS *MOSLAVAČKO ZRCALO* PONOVNO POSLIJE 2017. GODINE!

Godina 2024., broj 7 (1-2), izdavač Matica hrvatska, Ogranak Kutina, Ogranak Popovača i Ogranak Garešnica

Na 230 stranica, u sadržajno možda najzanimljivijem broju do sada, početkom studenoga 2024. predstavljen je u Kutini najnoviji broj, dvobroj 7 (1-2), časopisa moslavačkih ogranaka MH *Moslavačko zrcalo*. Predstavljen je zatim i u Popovači te u Garešnici, jer ga odsad izdaju ta tri ogranka (uključila se Garešnica, isključio Kloštar Ivanić). Ostao je isti glavni urednik Dražen Kovačević, a uredništvo je bitno prošireno (Božica Brkan, Katarina Brkić, Goran Grgić, Marijana Horvat, Dražen Kovačević, Mile Martinčić, Matea Paripović, Nikolina Petranović, Đuro Vidmarović i Tija Žarković Palijan.) No, što je najvažnije – ako se ne računa i knjiga o 50 godina Matice hrvatske u Kutini, također nazvana njegovim imenom – kao časopis je *Moslavačko* zrcalo objavljeno 2017. godine! Naslovom se oslonivši na davnašnji

mali kulturni prilog Moslavačkoga lista, važan kulturni časopis koji kao izuzetna rijetkost povezuje moslavački kulturni krug, počeo je izlaziti 2011. uglavnom kao dvobroj i hvalevrijedno je njegovo sadašnje uskrsnuće. Povezivanje Moslavine podijeljene administrativno više od stoljeća, a sada u tri županije, pokazalo se izuzetno vrijednim i poticajnim kako u istraživanju tema iz zajedničke prošlosti (povijest, zemljopis, jezik, književnost, kultura) tako i na otvaranju mogućih zajedničkih novih tema te otvaranju dijaloga. Na tome je nastalo i više vrijednih knjiga, a i imena.

U najnovijem Moslavačkom zrcalu objavljene su jezikoslovne, povijesne i književne teme više od dvadeset ustaljenih ali i novih i mlađih autora, relevantne ne samo u zavičajnom nego i u nacionalnome kontekstu. Primjerice, mlada znanstvenica s riječkoga Sveučilišta Željka Macan analizira značajke leksičkog izbora i njegovoj funkcionalnosti Badalićeve *Svojom stazom*; Silvija Pisk otkriva novosti iz arhiva o moslavačkom djetetu Ivanu Vitezu od Sredne i srednjovjekovnoj Sredni; Zrinko Čustonja piše o Hrvatskom sokolu do Prvoga svjetskog rata, a Franko Mirošević I Dražen Kovačević istražili su Orlove i križare u Moslavini od 1918. do 1941. Slijedi i niz zanimljivih književnih tekstova: Stjepan Banas (*Gojlo – duša moje duše*), Đuka Butina (*Sumorno jutro*) i Helena Horvat (*Hercegovac, moja rodna grudo*) autori su cjeline *Moja Moslavina*, a prozom Božica Brkan (*Slika: bugarija*), Katarina Brkić (*Kakoveh je se imen bilo i kakoveh cur*) i Đurđa Vukelić Rožić (*Moslavačke regule,* dramski tekst *In vino medicamento!*) cjeline *Moslavačka kajkavijana* sa svojim različitim lokalnim idiomima. Najopsežnija je cjelina *Recentna književnosti* s izvacima izabranih neobjavljenih dovršenih te djela u radu, od romana (Božica Brkan, Dragutin Dumančić) i kratke proze (Denis Vidović, Štefica Vanjek) do pjesama (Jasna Popović Poje, Ana Prolić, Senka Slivar, Pejo Šimić, Đuro Vidmarović).

Moslavačko zrcalo zaključeno je prikazima: Katarina Brkić piše o novoj knjizi Đure Vdmarovića *Moji zavičaji / Moslavina oživljena 2*, Željka Jerman o zbirci Senke Slivar *Buket od kopriva*, Đuro Vidmarović o izložbi odlikovanja Republike Hrvatske Dražena Kovačevića u Muzeju Moslavine Kutina, a Božica Brkan osvjetljava 450 godina od tiskanja prve kajkavske knjige i, uz krapinski znanstveni skup kao posvetu tome, govori o Ivanu Pergošiću i njegovu *Decretumu* cijeloga naslova *Decretum koterega je Verbevci Ištvan dijački popisal a poterdil ga je Laslov koteri je za Matijašem kral bil zevse gospode i plemenitih hotienjem koteri pod Vugerske korune ladanje sliše. Od Ivanuša Pergošića na slovienski jezik obernjen (…) štampan v Nedelišću Leto našega zveličenja 1574.* Ili modernizirano: *Dekretum koji je Verbeci Stjepan iz latinskoga napisao a potvrdio ga je Ladislav koji je bio kralj nakon Matije, sa željom svih plemića i gospode koji pripadaju vladanju Ugarske krune, Od Ivana Pergošića na slovenski (slavenski/kajkavski, op. B. B.) preveden (…).Tiskan u Nedelišću u godini našega Spasitelja 1574.* Pretisak knjige s komentarima nakon desetljeća nakanjivanja objavljen je 2003., a sada je znanstveno dokazano Pergošićevo moslavačko podrijetlo, odakle se izvlači i jezična bliskost dokumenta s moslavačkom kajkavicom. Autorica primjećuje kako kajkavci, nažalost, taj svoj neprijeporno važan kulturni blagdan prve knjige nisu proslavili u recentnom kontekstu zajedno i glasno nego u gotovo zatvorenim, ponajprije znanstvenim i stručnim krugovima bez medijskoga odjeka, i to kajkavski regionalno – Podravina, Zagorje, Međimurje, a Moslavina, nažalost, jedva.

Božica Brkan

PODSJETNIK NA KAJKAVSKOG PJESNIKA IZ *BIJELE MOSLAVINE*
Željko Stubičan: *Zvirišća*

Zahvaljujući pokojnome Miji Stupariću i živućoj istaknutoj hrvatskoj književnici Božici Brkan, varijante kajkavskog dijalekta koje postoje u Moslavini pretvorene su u književni izričaj. No, i Stuparić i Božica Brkan podrijetlom su iz tzv. „Crvene Moslavine" (naziv potječe iz folklorističke terminologije Slavice Moslavac) u kojoj postoje tri kajkavska idioma: kajkavski, kekavski i kejkavski. Ova tri idoma protežu se na području grada Ivanić Grada, općina Ivanić Kloštar, Križ i Ludina, te gradova Popovača i Kutina. Međutim, postoji i tzv. „Bijela Moslavina" koja obuhvaća prostor od grada Čazme, preko općine Berek do grada Garešnice. U ovom dijelu Moslavine također se upotrebljavaju kajkavski govori koji su u javnosti manje poznati, jer nije bilo pisaca i pjesnika koji bi ih afirmirali i ukazali na njihov literarni potencijal. U tom kontekstu vrlo je značajna zbirka stihova Željka Stubičana iz Bereka, objavljena još 2015., pod naslovom „Zvirišća i vušća" (nakladnici: Općina Berek i Osnovna škola Berek).

U obavijesti o autoru stoji slijedeće: Željko Stubičan rođen je u Bereku 1955. godine. Osnovnu školu završio je u Bereku, a srednju u Kranju. Već u srednjoj školi iskazao je sklonost pisanoj riječi i slikarstvu. Nakon završetka srednje škole vratio se u svoj rodni Berek gdje i danas živi i stvara kao glazbenik, zanatlija i ratar.

Vrlo je cijenjen kao književnik, slikar ali i glazbenik-amater.

Slušajući ovog zanimljivog čovjeka teško je ne pomisliti kako je velika šteta što nije usavršavao svoje talente na višoj, odnosno na stručnoj razini. Cijenjen je kao slikar-amater i često je izlagao svoje radove u Garešnici, Virovitici, Kutini, Bjelovaru i Koprivnici. Sve što se tiče umjetnosti čini u slobodno vrijeme, jer je preokupiran poljodjelstvom i svojim stolarskim zanatom. Ovaj neobičan narodni umjetnik živi za svoju umjetnost. Vrlo je značajno što je ostao zaljubljen u nasljeđe svojih predaka, odnosno što svoj umjetnički iskaz temelji na hrvatskoj kulturnoj baštini svoga kraja. Godine 2007. objavio je zbirku pjesama pod naslovom „Prečecomprek snova". Pokojni profesor Banas, spiritus movens kulturnih događanja u Crvenoj Moslavini, za Stubičana kaže kako je on pjesnik srca, vrsnih opažaja, primjerenog sroka, tečnoga slobodnoga stiha, s temama koje se tiču opće ljudske topline, „dajući sitnim, malim stvarima, motivima iz svakidašnjeg života svoga zavičaja, svoje lokalne sredine, čudesni kozmopolitski, univerzalni smisao.

Tri godine kasnije, tj. 2010. Stubičan objavljuje i roman pod naslovom „Pod zidinama Garića". U njemu se vraća u 16. stoljeće, oslanjajući se na legende, mitove i stvarne povijesne činjenice uz pomoć kojih piše svoj svojevrsni povijesni roman. Sadržaj mu je pomalo nalik na romane Janka Matka: odnos kmetske i vlastelinske, kneževske obitelji prije pada Moslavine u turske ruke.

U zbirci „Zvirišća i vušća" Stubičan i dalje gradi vlastiti umjetnički svijet oslanjajući se na ljubav prema rodnome zavičaju, na ljepotu prirode, na zavičajnu povijest, domoljublje i prijatelje. Posebnu vrijednost ovoj zbirci čini kajkavsko narječje berečkoga kraja.

O jeziku te zbirke njezin autor u predgovoru ističe: „Taj jezik kakav je u sadašnjem obliku pripada tek ostatcima onog predašnjeg, jer polako gubi bitku s jezičnim oblicima koji su sve bliže hrvatskom standardnom jeziku. S vremenom će ta krhka polukajkavština moslavačkih zakutaka biti zaboravljena i ostat će samo obilježje vremena i prostora u kojem je obitavala i novim generacijama govornika postat će arhaična i neuporabljiva".

Profesor Banas, u svome predgovoru: „Poetski amfiteatar zavičajne riječi Željka Stubičana", ističe slijedeće: „Poezija Željka Stubičana raste već preko četiri desetljeća, jer počeo je pisati još kao golobradi mladić, objavio tek poneku pjesmu, a prva cjelovita zbirka njegovih pjesama 'Prečecomprek snova' objavljena je tek 2007".

Za drugu zbirku prof. Banas s pravom tvrdi kako je ona „autentično svjedočanstvo 'običnog' čovjeka obilježenog nedoumicama, ljepotama i

tegobama postojanja i predstavlja duhovni kapital moslavačkog kraja i autorovom sviješću i poetskom sposobnošću da progovori, ne samo u ime svojeg zavičaja, već u ime nasljeđa cijele Moslavine pa i cijele domovine Hrvatske. Iz njegove poezije, produžuje prof. Banas, možemo isčitati želju i potrebu suočavanja i očuvanja posebnosti ovoga dijela hrvatskoga podneblja i sudbinske povezanosti čovjeka s prirodom. (…) Njegova odanost zavičaju očituje se i kroz materinski jezik, specifičnu i posebnu varijantu (idiom) kajkavskoga narječja kojim još uvijek govore ljudi poodmakle dobi u Bereku i u još nekoliko sela na istočnim obroncima Moslavačke gore".

Zbirka „Zvirišća i vušća" podijeljena je u šest tematskih cjelina: *Ljubav ti donosim; Mesec nad šumom; Dedova lula stara; Z ticam vu visine; Ptića spoznajemo po perju, človeka po prijateljih (na slovenskom jeziku* i *Tak nemre bit.*

Uz naslov pojedinih pjesničkih cjelina autor daje čitatelju svojevrstan moto, misao vodilju kroz pjesme koje pripadaju navedenoj cjelini.

Premda bi valjalo pomnije istražiti jezik ovoga pjesnika, s punom odgovornošću mogu kazati kako je on nadišao razinu pučkoga pjevanja i otvorio vrata estetike recentnog poetskog rukopisa. Stoga iskreno zvuče stihovi:

Denes je lijep i sunčani dan,
mogel bi i ja z ticam vu visine,
morebit z njimi i višlje od sunca.

Svakoj pjesmi Stubičan je dodao kao podnaslov likovnu minijaturu, otkrivajući se i kao vrstan slikar amater.

Sa zadovoljstvom preporučam svima koji vole lijepu pjesničku riječ, a poglavito onima koji uživaju u kajkavskome narječju, neka pročitaju stihove Željka Stubičana. Za Moslavinu ovo je vrlo važna zbirka. Možemo reći kako smo na književnoj razini verificirali kajkavske idiome i „Crvene" i „Bijele Moslavine".

Đuro Vidmarović

UZ 44. SMOTRU DJEČJEGA KAJKAVSKOGA PJESNIŠTVA *DRAGUTIN DOMJANIĆ* U SV. IVANU ZELINI, 2024.

U stvaralačkom kontinuitetu od 1970. do 1979., te obnovljeno, od 1992. (kao „kajkaviana rediviva", rekao je svojedobno dr. sc. Ivo Kalinski), pa sve do danas i izvjesne nam budućnosti - tradicionalne, a kultne već zelinske pjesničke manifestacije – i dječja Smotra i Recital - bilježe literarni rast i zapis materinskoga kajkavskoga jezika mnogih generacija i književnih osobnosti.

Potvrđuje to i odaziv na 44. Smotru čak sedamdeset i dviju osnovnih škola sa 370-ak kajkavskih dječjih ostvarenja. Ponovno očekivano: zajedništvo najmlađih stvaralaca, njihovih nesebičnih voditeljica (njih čak 113) - u organizaciji Pučkog otvorenog učilišta Sveti Ivan Zelina – rezultiralo je ne samo brojnošću nego i jezično-umjetničkom razinom novih, uvjetno rečeno – dječjih, kajkavskih pjesama.

Istaknuti nam je i ovaj put posebnu vrijednost Smotre u poticanju i afirmaciji jezične kajkavske izvornosti brojnih zavičajnih idioma. Hvalevrijedna je konstanta Smotre i ovogodišnja zastupljenost cjelokupne „karte kajkavskoga govornoga područja", čiji je sastavljač, podsjetimo, bio ugledni dijalektolog dr. sc. Mijo Lončarić, a koju je s puno truda ne samo vizualizirao nego i uspješno provodio u djelo prijašnji svestrani ravnatelj Učilišta Ivica Kukovačec (animirajući sve veći broj škola sudionica, pa i onih s rubnog kajkavskog govornog područja). Takvu kreativnu baštinu uspješno prigrljuje i nastavlja aktualna, pretežito ženska, ekipa Učilišta pod ravnateljstvom agilne Vesne Bičak-Dananić.

U strogom probiru, ocjenjivačko povjerenstvo na čelu s antologijskim književnikom i znanstvenikom *dr. sc. Ivom Kalinskim* (urednikom i autorom kritičko-esejističkog predgovora zbirci *Kad te ljubav vudri* sa Smotre 2024.), te uz mjerodavnu procjenu pjesnikinje Štefice

Kamenarić Filipović, dr. med., i dr. sc. B. Pažur – vodilo se principom pjesničke zastupljenosti takoreći svih škola sudionica natječaja.

Nagrada ***Kaja,*** **časopisa za književnost, umjetnost, kulturu**, dodijeljena je učeniku Osnovne škole *Petar Zrinski* Čabar – Područne škole Gerovo - ***Luki Malnaru*** za pjesmu *Maje dvej prabake* (voditeljica: Sanja Klarić, prof.). Prva nagrada ocjenjivačkoga povjerenstva pripala je učenici Osnovne škole Sveti Martin na Muri ***Chriztel Renae Aceveda*** za pjesmu *Jezikova juha***,** druga nagrada *Petri Zidarić* (OŠ Sidonije Rubido Erdödy, Gornja Rijeka – PŠ Kolarec), a treća nagrada *Kristini Bernat* (OŠ Strahoninec, nagrađena voditeljica *Ana Horvat*).

Časopis Kaj je, i početkom ove godine (1-2/2024.), objavio izbor s prošlogodišnje Smotre, a činit će to i ubuduće.

Ne samo zaslugom ovogodišnje simbolike višestrukog broja „četiri" (44. Smotra, 2024.,…) – broja simbolske sveobuhvatnosti, „cjelokupnosti stvorenoga" – nego i prema rezultatima skupljenim u svim kajkavskim pjesničkim zbirkama Smotri dječjega kajkavskoga pjesništva u Sv. Ivanu Zelini – u dugoročnom, dakle, projektu afirmacije dječje kreativnosti na materinskom kajkavskom jeziku – naša Smotra je odavno uzdignuta na razinu značenja za cjelinu hrvatske kulture i njezina stvaralaštva.

B. P.

VITA BREVIS I OSTALO!
(Uz kajkavsku pjesničku zbirku i 43. Recital u Sv. Ivanu Zelini 2024.)

Na natječaj 43. Recitala suvremenoga kajkavskoga pjesništva u Sv. Ivanu Zelina za 2024. god. pristiglo je tristotinjak pjesničkih radova, najviše onih s ritmom narativne forme, zatim onih rimovanih, najmanje onih proznih. Što je iznenađujuće? Iznenađujuća je umješnost šifriranja/umješnost zaporki pod kojima autori svoje radove podastiru.

Osim onih imenovanja šifri iz kajkavske leksičke riznice (Ftič, Luknja, Krafli, Jaglac, Kvaka, itd.) „nude" nam se i one neobične, od koji su neke „pikantne" u dozivanju ili prizivanju libida (PozitivaDoJaja). Što je s temama i motivima? Osim „klasičnih" tema, motivi su, reklo bi se, „individualizirani"; i nije zgorega u čitatelja upitati se je li to autorska intervencija upravo na takav način ili je posrijedi takva „intervencija" samoga teksta pjesme?

Vita brevis? (Kratak život!) Kako aludira Stjepan Kovačec, Vita brevis. Pokadšto se možda i može pomislitda se u kojem tekstu pjesme radi o „koketiranju" s namjernim iskrivljavanjem glasa ili slovčana znaka, ponekad se pak može pomisliti da se radi o preinaki, na primjer, slova/glasa R (pa otud i sličnost s francuskim r „rule") i da se oboje „filtrira" u sam tekst pjesme. No u poetski tekst „ugrađen" je autorov pritajeni imaginacijski, ali i upitni dio, a na čitatelju je kako će i u kojoj mjeri, i na koji način, oboje kao doživljajnost prihvatiti (Ivan Kutnjak, Amdamte; Parkink lav story).

Zbog položaja, mjesta, uopće statusa poezije u nacionalnom i inom kontekstu – pokazuje autorova poetska zabrinutost jer, kako on kaže, danas „stihotvorstvo ne vredi ni pišivog centa" (Tugomir Orak, Stihotvorstvo ne vredi ni pišivog centa; Kajkavska lanterna).

U nekih poetesa poetske emocije natopljene su bezizlazjem, razdrobljenošću i izgubljenošću; obnavljanje uspomena još ih više podjaruje (Slavica Sarkotić, Tiči bez glasa, posečeni slivar) ili je intima sjećanjem još više raskoljena: Čkomi gluho serce (…) vse kaj nas mami / Zdavna je prostost svieta (Zdenka Maltar, Čkomi gluho serce). Tako je, ali na drugoj razini, i u kajkavske poetese u njezinoj frapantnoj cesti za nekam i nikam ili u njezinim upitima na koji ju nuka francuski slikar Monet (Katarina Zadrija, Cesta za nekam i nikam; Kaj ja imam skup z Monetem?

Ovogodišnja „pjesnička produkcija" dakle na nov način doista nas pritjeruje u „obor" za razmišljanje!

Ivo Kalinski

(Iz predgovora zbirci 43. Recitala suvremenoga kajkavskoga pjesništva „Vita brevis" u Sv. Ivanu Zelini 2024.)

AUTORI/SURADNICI – *KAJ* 5-6/2024.

Dr. sc. ŽELJKO BAJZA (Zagreb) − književnik, znanstvenik (s područja kemijskog inženjerstva i tehnologije), publicist, urednik

BOŽIDAR BREZINŠČAK BAGOLA , prof. (Hum na Sutli) – književnik, esejist, prevoditelj, urednik; piše i prevodi na hrvatskom standardnom, kajkavskom, slovenskom, te sa slovenskog jezika; predsjednik Hrvatskozagorskog književnog društva

BOŽICA BRKAN, prof. (Zagreb) – književnica, publicistica, urednica, istaknuta autorica internetskih magazina; piše na kajkavskom ('kekavskom') i hrvatskom standardnom jeziku u vrlo raznolikim žanrovima

ŽELJKA CVETKOVIĆ, prof. (Zagreb) – pjesnikinja i prozaistica, spisateljica za djecu; uvrštena u osnovnoškolske čitanke; urednica

LILIJANA DOMIĆ, prof. (Zagreb) – književnica/pjesnikinja i prozaistica, esejistica, likovna kritičarka, kulturologinja, urednica; autorica studija likovnih mapa

MARIJA DROBNJAK POSAVEC, prof. (Zagreb) – književnica i publicistica (kolumnistica u Školskim novinama), autorica knjiga za djecu, te brojnih (kajkavskih) putopisa i kratke proze

izv. prof. dr. sc. RAJKO FUREŠ, prim. dr. med. (Zabok) - književnik; utemeljitelj Hrvatske udruge „Muži zagorskog srca" (od 1994.); specijalist ginekologije i porodništva

ALEKSANDAR HORVAT, graf. dizajner (Ludbreg) – kajkavski pjesnik i prozaik (kratke priče, putopisi); predsjednik KUD-a *Anka Ošpuh*, kulturni pokretač; publicist

BOŽICA JELUŠIĆ (Đurđevec) - književnica, esejistica, publicistica, likovna kritičarka, ekologinja, prevoditeljica; predstavnica *activae kajkavianae*; antologizirana autorica višejezične kompetencije u više od 60 djela na hrvatskom standardnom, kajkavskom, engleskom

Dr. sc. IVO KALINSKI (Zagreb) – književnik i znanstvenik/ jezikoslovac, leksikograf; viši znanstveni suradnik; esejist, urednik u Kaju; počasni predsjednik *Kajkavskoga spravišča;* autor 20-ak raznorodnih djela

Dr. sc. EMILIJA KOVAČ (Čakovec) – književnica, znanstvenica, esejistica, urednica; predavačica; nagrađivana autorica 10-ak raznorodnih djela na hrvatskom standardnom jeziku i kajkavštini

KARMEN LEVANIĆ, prof. (Varaždin) – prof. engleskog i latinskog jezika i književnosti, viša arhivistica Državnog arhiva u Varaždinu; priređivačica povijesno-stručnih izdanja

ĐURĐA LOVRENČIĆ, dipl. ing. geod. (Sv. Križ Začretje) – nagrađivana pjesnikinja, prozaistica, urednica

MIRJANA MIKULEC, dipl. ek. (Oroslavje) – pjesnikinja i prozaistica (na standardnom hrvatskom jeziku i kajkavštini), autorica više zbirki, nagrađivana

FRANJO OREŠKI (Pribislavec) – prozaik, dramski pisac, voditelj dramske sekcije KUD-a Kaštel Pribislavec; elektroinstalater

†Akademik LUKO PALJETAK (1943. – 2024.) – suvremeni književni klasik, pjesnički bard, haiku pjesnik, prevoditelj, pisac za djecu, redatelj, feljtonist, likovni i kazališni kritičar, dramski pisac, urednik; autor monumentalnog opusa; visoko nagrađivan i prevođen

Dr. sc BOŽICA PAŽUR [B. P.] (Zagreb) – gl. i odg. urednica časopisa *Kaj*, književnica i znanstvenica, esejistica; voditeljica projekata i urednica biblioteka u *Kajkavskom spravišču*

STANISLAV PETROVIĆ, prof. (Čakovec) - književnik i likovni umjetnik, vodeći i antologijski suvremeni kajkavski pjesnik i prozaist; piše na kajkavskom i standardnom hrvatskom jeziku

LJUBICA RIBIĆ (Varaždin) – pjesnikinja, uz vlastite, autorica u više zajedničkih pjesničkih zbirki; prevođena; sudionica književnih susreta i izvan zemlje

SLAVICA SARKOTIĆ (Lekenik) – inž. med. lab. dijagnostike; pjesnikinja i prozaistica; autorica 10-ak knjiga: kratkih priča, poezije

IVAN SRŠA, prof. (Zagreb) – povjesničar umjetnosti, konzervator-restaurator savjetnik, autor monografije te brojnih studija i istraživanja graditeljske baštine kontinentalne Hrvatske; pisac

SPOMENKA ŠTIMEC, prof. (Hrašćina /Zagreb) – književnica, prevoditeljica, esperantistica; autorica i urednica značajnih djela na esperantu; voditeljica međunarodnoga susreta esperantista i manifestacije „Hrašćinski meteorit"

MARIJAN VARJAČIĆ, dipl. pravnik (Varaždin) – književnik, kazališni kritičar i povjesničar (više desetaka ogleda, studija i članaka o kazalištu i književnosti, sabranih i u knjigama); urednik kazališnih izdanja

Mr. sc. ĐURO VIDMAROVIĆ (Zagreb) – književnik, književni kritičar, povjesnik, prevoditelj, antologičar, proučavatelj kulturne baštine hrvatskih narodnih manjina, diplomat, autor 20-ak raznorodnih knjiga

KATARINA ZADRIJA (Vrbovec) – (kajkavska) pjesnikinja i prozaistica, sudionica brojnih recitala; među ostalim, predsjednica udruge *Osebunjek*

Učenici/učenice srednjih škola Republike Hrvatske:

Marta Canjuga, Anamarija Hrastovec - Prva gimnazija Varaždin

Tena Šegović, Dorotea Tilošanec - Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec

Filip Fuček, ***Marko Dautanec***, ***Nika Ivandija*** - Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva Đurđevac

Nika Peršić, Petar Ule, ***Karmen Frbežar*** - Srednja škola *Vladimir Nazor* Čabar

Viktoria Topolovec, Ivana Bartolin - Srednja škola Zlatar

Sara Roginić, ***Eva Romana Cvijetić***, ***Blanka Šimović*** - Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb

Chiara Gašparac, ***Katarina Frković***, ***Ivona Kalčić*** - Srednja škola Delnice

Katarina Načinović, Josip Fabris - Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti

Učenice Osnovne škole Franje Horvata Kiša, Lobor:

Magdalena Bašak, Marta Đurinec, Gabriela Gočen, Lucija Haban, Hana Plancutić, Danijela Smetiško